

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

А. В. БОРОВИК
А. М. ОКСЕНТЮК
Н. З. ДЕРЕВ'ЯНКО

**АДМІНІСТРАТИВНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ
У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ
ГАЛУЗІ**

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2025

УДК 342.951:347.132.144:631
А31

Рецензенти:

Дрозд Олексій Юрійович – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Сербин Руслан Андрійович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Соболь Євген Юрійович – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту публічного права
(протокол № 4 від 17.02.2025 р.)*

Адміністративна відповідальність за правопорушення у сільськогосподарській галузі : монографія / А. В. Боровик, А. М. Оксентюк, Н. З. Деревянко. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 210 с.

ISBN 978-617-8182-79-3

DOI

Монографію присвячено матеріально-правовій характеристиці адміністративного делікту в сільськогосподарській галузі. З'ясовано поняття та ознаки, запропоновано класифікацію адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі та виокремлено загальні ознаки норм про відповідальність за ці проступки. Надана характеристика складів окремих адміністративних проступків у сільськогосподарській галузі. Досліджено процедуру виявлення адміністративних проступків у сільськогосподарській галузі та збирання доказів у цих справах. Зосереджено увагу на стадіях провадження у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі. Також досліджено перспективи розвитку законодавства України щодо адміністративних проступків у сільськогосподарській галузі.

УДК 342.951:347.132.144:631

ISBN 978-617-8182-79-3 © А. В. Боровик, А. М. Оксентюк, Н. З. Деревянко, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1	
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ДЕЛІКТ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗІ: МАТЕРІАЛЬНО-ПРОВОА ХАРАКТЕРИСТИКА	7
1.1 Поняття, ознаки, класифікація адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі та загальні ознаки норм про відповідальність за ці проступки.	7
1.2 Характеристика складів окремих адміністративних проступків у сільськогосподарській галузі.	32
РОЗДІЛ 2	
ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВOPУШЕННЯ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗІ	80
2.1 Виявлення адміністративних проступків у сільськогосподарській галузі та збирання доказів у цих справах	80
2.2 Стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі.	115
РОЗДІЛ 3	
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОСТУПКІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗІ	143
3.1 Підвищення ефективності адміністративної відповідальності за правопорушення у сільськогосподарській галузі: матеріально-правовий аспект.	143
3.2 Напрями вдосконалення провадження у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі.	158
ВИСНОВКИ	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	189

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Держгеокадастр	Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру
Держекоінспекція	Державна екологічна інспекція України
Держпрод-споживслужба	Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів
ДСНС	Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ЗК України	Земельний кодекс України
КК України	Кримінальний кодекс України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
п.	пункт
пп.	підпункт
ст.	стаття
ч.	частина

ПЕРЕДМОВА

Від дотримання правопорядку в господарській діяльності залежить рівень довіри бізнесу до держави, захищеність власності, якість продукції, безпека виробництва. Сільське господарство є однією із основних галузей економіки України, її важливим складником. Правове регулювання сільськогосподарської діяльності має бути спрямоване на недопущення вчинення правопорушень та заохочення правомірної поведінки суб'єктів такої діяльності. Дотримання законності під час провадження сільськогосподарської діяльності має забезпечуватися заходами відповідальності за порушення встановлених правил. Одним із інструментів, покликаних забезпечити правопорядок у цій сфері, є адміністративна відповідальність, оскільки її інститут охороняє, з-поміж іншого, і ті суспільні відносини, що складаються під час провадження сільськогосподарської діяльності. Проте адміністративні правопорушення у цій сфері в наукових працях проаналізовані недостатньо.

Незважаючи на те, що адміністративним правопорушенням у сільському господарстві присвячена саме глава 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), є достатні підстави вважати, що під час провадження сільськогосподарської діяльності також вчиняються правопорушення, передбачені окремими статтями глави 7 КУпАП. Через ці особливості кодифікації адміністративно-деліктного законодавства наразі немає комплексного наукового дослідження адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі (включаючи і регламентовані главою 7 КУпАП). А оскільки юридичній науці бракує такого комплексного дослідження, то опрацювання матеріально-правових засад адміністративних проступків у цій сфері із визначенням поняття, переліку й ознак таких проступків є важливим і актуальним напрямом наукового дослідження. Таке дослідження є необхідним для подальшого вдосконалення відповідальності за правопорушення, які вчиняються під час провадження цього виду господарської діяльності. Необхідною складовою частиною таких наукових

студій має бути ретельний аналіз кожного складу правопорушення із визначенням елементів такого складу. Результати цього аналізу матимуть значення для правозастосування, для розвитку науки адміністративного права, а також для формулювання пропозицій змін до чинного законодавства.

На жаль, натеper у юридичній науці не були ґрунтовно опрацьовані питання удосконалення адміністративної відповідальності за правопорушення у сільськогосподарській галузі. Наявна нормативна база відповідальності в цій сфері є далекою від досконалого рівня та не може гарантувати ефективність такого виду відповідальності. Тому є нагальна потреба в детальному аналізі матеріально-правових норм про ці правопорушення, зокрема диспозицій і санкцій, та в їх удосконаленні з використанням кращого зарубіжного досвіду.

Крім того, ефективна реалізація норм про цей вид відповідальності можлива лише тоді, коли суб'єкт, уповноважений виявляти адміністративні правопорушення, збере максимально можливий обсяг доказів, достатніх для того, щоб винуватість особи у вчиненні адміністративного правопорушення була доведена. Своєчасне виявлення, належне документування і всебічний розгляд справ про адміністративні правопорушення є необхідними для дієвості адміністративної відповідальності. Водночас дотепер у юридичній науці не проводилося всебічне вивчення питань, пов'язаних із виявленням адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі та документальною фіксацією фактів вчинення цих правопорушень. Відсутність всебічного наукового опрацювання процедурного аспекту цього виду відповідальності в контексті правопорушень у сільському господарств поряд з низькою якістю нормативної бази і правозастосовної практики роблять необхідним проведення такого дослідження, результати якого можна буде впровадити в законодавство задля підвищення ефективності адміністративної відповідальності у сільськогосподарській сфері.

Отже, як матеріально-правовий, так і процедурний аспекти адміністративної відповідальності за правопорушення у сільськогосподарській галузі мають бути предметом всебічного і повного наукового дослідження як з точки зору теоретико-правових засад відповідальності, так і з точки зору правового регулювання і правозастосування.

РОЗДІЛ 1

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ДЕЛІКТ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗІ: МАТЕРІАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

1.1 Поняття, ознаки, класифікація адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі та загальні ознаки норм про відповідальність за ці проступки

Нормативне визначення адміністративного правопорушення (проступку) зафіксоване в нормі ч. 1 ст. 9 КУпАП. Згідно з нею, адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність¹. Отже, спільними для всіх адміністративних правопорушень нормативно закріпленими ознаками є: протиправність, винність, вчинення у формі дії чи бездіяльності, наявність об'єкта посягання, наявність закріпленої в законі відповідальності за проступок.

Доповнюючи це визначення і надаючи йому більш докладну характеристику в контексті об'єкта посягання, С. Константинов та В. Сокурєнко вказували, що адміністративні проступки можна розглядати як правопорушення з невисоким рівнем суспільної шкоди².

Зі свого боку, під дією розуміють активну, свідому, суспільно небезпечну, протиправну поведінку правопорушника,

---

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Константинов С. Ф., Сокурєнко В. В. Протиправність діянь: критерії розмежування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. № 6. С. 312–319.

спрямовану на порушення встановленої заборони, правила, правової норми, а під бездіяльністю – вольову пасивну поведінку правопорушника, що полягає у невчиненні ним конкретної дії (дій), які він мав і міг виконати у конкретних умовах¹. Отже, як дія, так і бездіяльність є видами усвідомленої поведінки правопорушника, з тією різницею, що в першому випадку відбувається порушення негативного обов'язку (заборони вчиняти певні дії), а в другому – невиконання позитивного зобов'язання.

У правовій доктрині можна також знайти таку характеристику адміністративного проступку, як суспільна шкідливість. Співвідносячи поняття «суспільна шкідливість» і «суспільна небезпека», М. Новицька прийшла до висновку, що поняття «суспільна небезпека» має загальний характер стосовно поняття «шкідливість», визначальну роль для з'ясування ступеня суспільної небезпеки адміністративного правопорушення відіграє наявність (або відсутність) ознак заподіяної шкоди та визначення її розміру².

У продовження розгляду теми суспільної шкідливості варто навести висновок К. Іманова, який вважає шкоду, заподіяну адміністративним правопорушенням, – істотною ознакою об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення, оскільки у широкому її розумінні. Така шкода, на його думку, є синонімом поняття «суспільна небезпечність» і виступає в такому розумінні критерієм кваліфікації діяння особи як адміністративного правопорушення, адже лише суспільно небезпечне діяння (таке, що завдає шкоди суспільним відносинам, які охороняються правом) може визнаватися адміністративним правопорушенням³.

Натомість С. Гончарук називає адміністративний проступок найпоширенішим видом протиправних проявів, водночас

---

¹ Федорчак І. В. Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у сфері земельних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. № 24. Т. 3. С. 137–140.

² Новицька М. В. Ступінь суспільної небезпеки як одна з основних ознак адміністративних правопорушень. *Правові новели*. 2020. № 11. С. 204–211.

³ Іманов К. Х. Правові ознаки шкоди, що заподіяна адміністративним правопорушенням. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2-4. С. 65–68.

зауважуючи, що вони є менш суспільно небезпечними, ніж злочини⁴. Менший ступінь суспільної небезпеки адміністративних проступків порівняно зі злочинами зумовлює те, що за вчинення таких проступків для порушника передбачаються менш обтяжливі санкції порівняно із кримінальними покараннями; крім того, доволі м'який характер стягнень зумовлює більш спрощений порядок їх застосування і ту обставину, що адміністративні стягнення можуть застосовуватися не лише судами, а й іншими органами державної влади.

Терміни «адміністративне правопорушення (проступок)» і «адміністративна відповідальність» нерозривно пов'язані, не можуть існувати окремо одне від одного. Так, Л. Ємець зазначає, що нормативною підставою адміністративної відповідальності є закріплення у відповідних нормативно-правових актах діяння як такого, що визнається адміністративним проступком; зі свого боку, фактичною підставою адміністративної відповідальності виступає реальне вчинення суб'єктом діяння, що описується нормою статті як адміністративне правопорушення⁵. Тому головною і визначальною ознакою адміністративного проступку є те, що його склад має бути закріплений у нормах законів, з-поміж яких основне місце посідає КУпАП.

Поняття «склад адміністративного правопорушення» у правовій доктрині розкривається як сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння стає адміністративним правопорушенням (деліктом)⁶. Норми КУпАП не передбачають нормативного визначення поняття складу адміністративного правопорушення, хоча цей термін неодноразово використовується в КУпАП, наприклад, у контексті підстав для закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення. Оскільки відсутність складу адміністративного правопорушення

---

⁴ Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність: сутність та окремі проблеми трансформації на сучасному етапі. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»*. 2007. № 1 (2). С. 55–57.

⁵ Ємець Л. О. Система та склад адміністративних правопорушень в сфері екологічної безпеки. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. № 1. С. 34–48.

⁶ Буга В. В. Об'єктивні ознаки правопорушень у сфері будівництва. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 333–339.

є обставиною, яка виключає провадження у справі про адміністративне правопорушення, треба констатувати, що невід'ємною ознакою будь-якого адміністративного проступку є наявність всіх чотирьох загальноновизначених елементів його складу: суб'єкта, об'єкта, суб'єктивної і об'єктивної сторін.

Структура Особливої частини КУпАП, з її поділом на чотирнадцять глав, відповідає загальноприйнятій класифікації адміністративних проступків за об'єктом посягання. Переходячи від загальної характеристики поняття і ознак адміністративного проступку до конкретних відмінностей, що виділяють досліджувану групу адміністративних проступків, варто зауважити, що глава 9 КУпАП має назву: «Адміністративні правопорушення у сільському господарстві. Порушення ветеринарно-санітарних правил»¹, тобто одна глава містить фактично дві категорії адміністративних правопорушень. До останньої (тієї, що полягає у порушенні ветеринарно-санітарних правил) варто віднести правопорушення, відповідальність за які передбачена статтями 105 «Порушення вимог щодо виконання фітосанітарних заходів», 106 «Ввезення в Україну, вивезення з України, транзит через її територію, вивезення з карантинних зон або ввезення до них об'єктів регулювання, які не пройшли фітосанітарного контролю» і 107 «Порушення законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин» КУпАП², тому ці правопорушення, вочевидь, перебувають поза межами предмета дослідження.

Водночас постає питання, чи становлять правопорушення, передбачені статтями 104, 104-1, 106-1, 106-2, 107-1, 107-2 і 108 КУпАП, вичерпний перелік адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі, чи навпаки, деякі інші склади правопорушень теж можна віднести до сільськогосподарських? Від відповіді на це питання залежить окреслення меж предмета дослідження, а також залежатиме зміст тих висновків, які стосуватимуться загальних характеристик, притаманних складам усіх досліджуваних правопорушень. Для відповіді на це питання варто звернутися до визначення сільського господарства.

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Там само.

Як зазначає В. Мазуренко, вперше на законодавчому рівні поняття «сільське господарство» було задекларовано в Законі України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років»³. Дійсно, в тексті ст. 1 цього Закону натрапляємо таке визначення: сільське господарство (сільськогосподарське виробництво) – вид господарської діяльності з виробництва продукції, яка пов'язана з біологічними процесами її вирощування, призначеної для споживання в сирому і переробленому вигляді та для використання на нехарчові цілі⁴.

Виходячи з буквального розуміння терміна «адміністративне правопорушення в сільськогосподарській галузі», таке правопорушення посягає на суспільні відносини, врегульовані нормами аграрного права, яке, за визначенням Н. Заболотної, є системою правових норм, якими регулюються аграрні відносини у сфері господарської діяльності фермерських та особистих селянських господарств, інших сільськогосподарських підприємств, установ і організацій з виробництва сільськогосподарської продукції на землях сільськогосподарського призначення, а також її переробки, зберігання й реалізації⁵.

Отже, до адміністративних правопорушень в сільськогосподарській галузі мають належати ще й деякі з тих правопорушень, склади яких передбачені главою 7 (Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини)⁶ КУпАП, що посягають на встановлений порядок використання земель сільськогосподарського призначення, а також інших природних ресурсів (зокрема, рослинного світу) під час провадження сільськогосподарської діяльності. Йдеться про адміністративні

---

³ Мазуренко В. Г. Сільське господарство як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 7. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-01-19/2023-7-01-19>.

⁴ Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років : Закон України від 18.01.2001 р. № 2238-III.

⁵ Долинська М. С., Заболотна Н. Я., Марич Х. М. Аграрне право : навчальний посібник. Львів : Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2020. 252 с.

⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X.

правопорушення, передбачені статтями: 52 «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель», 53 «Порушення правил використання земель», 53-1 «Самовільне зайняття земельної ділянки», 53-3 «Зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок з порушенням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту», 53-4 «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель», 55 «Порушення правил землеустрою», 56 «Знищення межових знаків, пошкодження або знищення геодезичних пунктів і мереж», 77-1 «Самовільне випалювання рослинності або її залишків», 83-1 «Порушення законодавства про захист рослин», 90 «Порушення вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України або які охороняються відповідно до міжнародних договорів України, або які внесені до переліків рідкісних видів тварин і рослин, або які мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, або є такими, що перебувають під загрозою зникнення на відповідній території» КУпАП¹.

Спільною ознакою складів адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена статтями 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56, 77-1, 83-1, 90, 104, 104-1, 106-1, 106-2, 107-1, 107-2 і 108 КУпАП, є те, що вони можуть бути вчинені під час провадження сільськогосподарської діяльності. Інакше кажучи, ця група норм КУпАП є типовим переліком правопорушень у сільськогосподарській галузі. Цей висновок не означає, що ці правопорушення не можуть вчинятися в інших сферах господарської діяльності (наприклад, коли йдеться про самовільне зайняття земельної ділянки шляхом не самовільного посіву на ній сільськогосподарських культур, а самовільного розміщення на ній складу непродовольчих товарів) або і взагалі без провадження господарської діяльності (наприклад, фізична особа знищує межові знаки своєї земельної ділянки, наданої їй для будівництва і обслуговування житлового будинку). Наведені вище приклади ілюструють, що адміністративні правопорушення, які в цьому дослідженні згруповані за ознакою «сільськогосподарської галузі» – можуть вчинятися і поза її межами. Водночас спільне дослідження цих складів

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

правопорушень є доцільним, адже уможливить розкрити недоліки як у діяльності сільськогосподарських товаровиробників, так і в роботі органів, які мають контролювати дотримання законодавства у сільському господарстві.

Задля уникнення термінологічної суперечки одразу зауважимо, що в цій роботі автори не прагнуть ототожнити нормативно-закріплене поняття «адміністративні правопорушення у сільському господарстві» із запропонованим поняттям, що окреслює межі предмета дослідження – «адміністративне правопорушення в сільськогосподарській галузі». Адже в першому випадку йдеться єдино про ті проступки, відповідальність за які передбачена главою 9 КУпАП, позаяк свого часу законодавець вирішив, що лише їх можна назвати правопорушеннями у сільському господарстві. Новий, запропонований в дослідженні, термін, хоч і має синонімічне лексичне значення, але сформульований по-іншому саме задля того, щоб підкреслити, що не лише ті правопорушення, які наведені в главі 9 КУпАП, належать до проступків у галузі сільського господарства.

Отже, адміністративним правопорушенням в сільськогосподарській галузі треба вважати передбачене КУпАП винне, протиправне, суспільно-шкідливе діяння (дію або бездіяльність), вчинене суб'єктом адміністративного правопорушення, яке посягає на власність сільськогосподарських товаровиробників, порядок провадження сільськогосподарської діяльності та її окремих видів, а також на порядок використання земель, інших природних ресурсів, які застосовуються у сільському господарстві, та сільськогосподарської техніки. Під це визначення підпадають склади адміністративних правопорушень, передбачені статтями 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56, 77-1, 83-1, 90, 104, 104-1, 106-1, 106-2, 107-1, 107-2 і 108 КУпАП.

Надаючи загальну характеристику складам адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі, передовсім звернемося до такого елемента складу адміністративного правопорушення, як суб'єкт.

Суб'єкт адміністративного проступку, як зазначає Л. Кожура, – це особа, яка скоїла адміністративний проступок і яку на підставі чинного законодавства можна притягнути

до адміністративної відповідальності¹; М. Нерода вживає більш лаконічне визначення: суб'єктом адміністративного правопорушення є фізична особа, яка вчинила адміністративне правопорушення². На відміну від кримінального права, в якому є два основні критерії суб'єкта злочину – вік і осудність, в нормах КУпАП визначення суб'єкта подається крізь призму встановлення віку, з якого настає адміністративна відповідальність, тоді як критерій осудності лежить в площині визначення наявності чи відсутності підстав, що виключають адміністративну відповідальність (поряд з такими критеріями, як крайня необхідність та необхідна оборона).

Аналізуючи склади адміністративних правопорушень в сільськогосподарській галузі, можна дійти висновку, що **за ознакою суб'єкта** адміністративного правопорушення їх можна класифікувати так:

а) правопорушення із загальним суб'єктом – знищення межових знаків, пошкодження або знищення геодезичних пунктів і мереж (ст. 56), самовільне випалювання рослинності або її залишків (ст. 77-1), порушення законодавства про захист рослин (ст. 83-1), проїзд посівами або насадженнями (ч. 3, 4 ст. 104), незаконний посів або незаконне вирощування снодійного маку чи конопель (ст. 106-2);

б) правопорушення зі спеціальним суб'єктом – невжиття заходів щодо забезпечення встановленого режиму охорони посівів снодійного маку чи конопель, місць зберігання і переробки врожаю цих культур, а так само невжиття заходів щодо знищення післязливних залишків чи відходів виробництва, що містять наркотичні речовини (ч. 1 ст. 106-1), порушення Адміністратором Єдиного державного реєстру тварин строків внесення до Єдиного державного реєстру тварин встановлених законом даних щодо тварин або строків оформлення та видачі ідентифікаційних документів тварини (ч. 2, 4 ст. 107-2),

---

¹ Кожура Л. О. Юридичний аналіз суб'єкту та суб'єктивної сторони складу адміністративних правопорушень, що порушують право на охорону здоров'я осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. Т. 2. С. 29–31. URL: http://www.lsej.org.ua/2-2_2020/9.pdf.

² Нерода М. А. Особливості визначення суб'єкта адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 4 (78). С. 130–134.

вимагання не передбачених законом даних або документів для внесення до Єдиного державного реєстру тварин (ч. 3, 4 ст. 107-2), грубе порушення механізаторами правил технічної експлуатації сільськогосподарських машин і техніки безпеки (ст. 108);

в) правопорушення, відповідальність за які передбачається окремо для загальних, а окремо – для спеціальних суб'єктів, – псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель (ст. 52), порушення правил використання земель (ст. 53), самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 53-1), зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок з порушенням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту (ст. 53-3), незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 53-4), порушення правил землеустрою (ст. 55), порушення вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України або які охороняються відповідно до міжнародних договорів України, або які внесені до переліків рідкісних видів тварин і рослин, або які мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, або є такими, що перебувають під загрозою зникнення на відповідній території (ст. 90), потрава посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, що зберігається у полі, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств худобою чи птицею, в тому числі така, що вчинена повторно (ч. 1, 2 ст. 104), порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва (ст. 104-1), невжиття землекористувачами або землевласниками на закріплених за ними земельних ділянках заходів щодо знищення дикорослих конопель чи снодійного маку (ч. 2 ст. 106-1), порушення законодавства про племінну справу у тваринництві (ст. 107-1), порушення вимог законодавства про ідентифікацію та реєстрацію тварин (ч. 1, 4 ст. 107-2)³.

Отже, переважна більшість складів адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі передбачає наявність (в обов'язковому порядку або як одну з опцій) спеціального суб'єкта, який в більшості випадків є посадовою особою.

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

Це пояснюється тим, що таким адміністративним проступком притаманне вчинення їх саме під час провадження певним суб'єктом господарської діяльності у певній організаційно-правовій формі, яка, і собі, передбачає наявність посадової особи, відповідальної за діяльність суб'єкта господарювання (наприклад, голова фермерського господарства, директор товариства з обмеженою відповідальністю, голова правління сільськогосподарського виробничого кооперативу). Водночас для певних складів проступків, таких як самовільне випалювання рослинності, для притягнення до відповідальності неважливо, вчинила його фізична особа, чи посадова в інтересах певного суб'єкта господарювання, адже це не впливає на рівень суспільно-шкідливих наслідків, які здатне заподіяти таке правопорушення.

Переходячи до наступного елемента складу адміністративного правопорушення – його об'єкта, вдамося до доктринальних визначень цього поняття. Так, В. Колобишко вказує, що у загальному розумінні під об'єктом адміністративного проступку розуміють сукупність суспільних відносин, які охороняються законом про адміністративну відповідальність, і яким під час вчинення правопорушення завдається або створюється загроза заподіяння шкоди¹.

Дещо інше визначення об'єкта адміністративного правопорушення наводить у своїй статті О. Белікова, зазначаючи, що це – суспільні відносини у сфері державного управління, які врегульовані нормами адміністративного права й охороняються заходами адміністративної відповідальності². Зі свого боку, Л. Самофалов та О. Самофалов конкретизують ці визначення та вважають, що об'єктом адміністративного проступку є те, на що зазіхає протиправне діяння, – державний або громадський порядок, права і свободи громадян, усі форми власності, встановлений порядок управління³.

¹ Колобишко В. В. Об'єктивні ознаки адміністративних правопорушень, які посягають на права і свободи осіб з інвалідністю. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 9. С. 157–163.

² Белікова О. В. *Юридичний склад адміністративного правопорушення. Держава та регіони. Серія: Право*. 2013. № 3 (41). С. 22–28.

³ Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. Теоретичні аспекти знань про склад правопорушення та їх практичне значення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 56–60.

Останнє із наведених доктринальних визначень поняття об'єкта адміністративного правопорушення фактично базується на змісті ст. 1 КУпАП, яка визначає завдання КУпАП і відносить до такого завдання, зокрема, охорону прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку⁴.

У правовій доктрині поширеною є класифікація об'єкта правопорушення на загальний, родовий та безпосередній. Однак, як зауважує М. Волченко, існує ще і дещо інша позиція стосовно об'єктів адміністративних правопорушень. Так, прихильники чотириступеневої класифікації зазвичай вирізняють загальний, родовий, видовий (який існує в межах родового і співвідноситься з ним як частина й ціле) і безпосередній об'єкти⁵. Загальний об'єкт адміністративних правопорушень фактично сформульований у вже цитованій вище ст. 1 КУпАП, адже його правова охорона визначена законодавцем як одне із завдань цього кодексу. Щодо родового об'єкта, то, як зазначає у своїй статті М. Гарат, таким вважається сукупність однорідних за своєю соціальною, галузевою чи політичною природою правовідносин, охоронюваних нормами адміністративно-деліктного права, тоді як найвищим рівнем конкретизації об'єкта адміністративного правопорушення виступає безпосередній об'єкт⁶.

Розвиваючи вже запропоноване вище визначення адміністративного правопорушення в сільськогосподарській галузі, можна дійти висновку, що **за ознакою родового об'єкта** цю групу проступків можна поділити на адміністративні правопорушення, родовим об'єктом яких виступають суспільні відносини у сферах:

1) здійснення права власності сільськогосподарських товаровиробників на землю, а також на посіви, насадження і врожай сільськогосподарських культур (ст. ст. 53-1, 104 КУпАП);

⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁵ Волченко М. В. Об'єкт та об'єктивна сторона адміністративних правопорушень в галузі тваринного світу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 5. С. 80–85.

⁶ Гарат М. Р. Об'єкт адміністративних правопорушень у сфері містобудівної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 217–219. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/49.pdf.

2) дотримання порядку провадження сільськогосподарської діяльності та її окремих видів, зокрема насінництва, розсадництва, вирощування снодійного маку чи конопель, тваринництва, серед іншого, і племінної справи (ст. ст. 104-1, 106-1, 106-2, 107-1, 107-2 КУпАП);

3) використання земель (ст. ст. 52, 53, 53-3, 53-4, 55, 56 КУпАП), інших природних ресурсів, які використовуються у сільському господарстві (ст. ст. 77-1, 83-1, 90 КУпАП) та сільськогосподарської техніки (ст. 108 КУпАП).

Надалі проаналізуємо доктринальні визначення об'єктивної сторони адміністративного правопорушення. Так, А. Самойлович зазначає, що вона є зовнішнім вираженням протиправного діяння (дії чи бездіяльності)¹. Подібне твердження наведене у статті Н. Бортник і С. Єсімова: зовнішній акт протиправної поведінки, що існує в об'єктивній реальності, тобто як конкретні форми протиправної поведінки². Дещо розширює це визначення Ю. Дрофич, пропонуючи під об'єктивною стороною адміністративного правопорушення розуміти зовнішні ознаки, що характеризують протиправність діяння, шкідливі наслідки посягання, причиновий зв'язок між діянням і наслідками, що настали, місце, час, обстановку, спосіб, знаряддя і засоби вчинення порушення³.

Загальновідомим є те, що об'єктивна сторона адміністративного проступку передбачає наявність обов'язкових і факультативних ознак. До обов'язкових ознак об'єктивної сторони адміністративного правопорушення у сфері земельних правовідносин (які, зі свого боку, частково перетинаються із предметом дослідження в цій роботі) І. Федорчак відносить діяння у формі дії чи бездіяльності, а до факультативних – суспільно

¹ Самойлович А. А. Об'єктивна сторона корупційних адміністративних правопорушень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. № 58. С. 54–57.

² Бортник Н., Єсімов С. Зміст адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 855. С. 38–47.

³ Дрофич Ю. В. Особливості юридичного складу адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 4. С. 242–247. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/46.pdf>.

небезпечні наслідки, причиновий зв'язок між діями і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, обстановку, спосіб вчинення правопорушення⁴.

Проаналізувавши положення статей, які встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення в сільськогосподарській галузі, ці проступки можна класифікувати за формою обов'язкової ознаки об'єктивної сторони – на такі категорії:

- 1) ті, що вчиняються єдино у формі дій (ст. ст. 53-1, 53-3, 53-4, 56, 77-1, 104, 104-1, 106-2);
- 2) ті, що вчиняються тільки у формі бездіяльності (ч. 2 ст. 52, 106-1);
- 3) ті, що можуть вчинятися у формі як дії, так і бездіяльності (ч. 1 ст. 52, ст. ст. 53, 55, 83-1, 90, 107-1, 107-2, 108).

Отже, переважна більшість складів адміністративних правопорушень у сільськогосподарській сфері передбачають таку обов'язкову ознаку об'єктивної сторони, як наявність активних дій, що виступає або безальтернативним елементом об'єктивної сторони правопорушення, або альтернативним поряд із бездіяльністю. І лише два правопорушення вчиняються тільки у формі бездіяльності.

Відомо, що склади адміністративних правопорушень класифікують на формальні та матеріальні. А. Куліш та О. Резнік вказують, що матеріальними називають склади, яким притаманна така ознака, як настання шкідливих матеріальних наслідків, а формальними ті, в яких немає обов'язкової ознаки настання шкідливих матеріальних наслідків⁵.

Дослідивши підстави адміністративної відповідальності за правопорушення у сільському господарстві (ті, відповідальність за які передбачена главою 9 КУпАП), Н. Васильєва зазначає, що більшість з них мають *формальний склад*, тобто для

---

⁴ Федорчак І. В. Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у сфері земельних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. № 24. Т. 3. С. 137–140.

⁵ Куліш А. М., Резнік О. М. Адміністративні правопорушення та відповідальність (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2019. 98 с.

встановлення вини особи достатньо довести факт вчинення протиправного діяння¹.

Дослідивши диспозиції норм, які встановлюють адміністративну відповідальність за правопорушення в сільськогосподарській галузі, з'ясуємо, що **матеріальний склад** характерний для двох проступків, а саме – передбачених пунктом 6 ст. 83-1 КУпАП (недодержання вимог нормативно-правових актів з питань захисту рослин, що призвело до пошкодження, погіршення стану рослин та якості продукції рослинного походження, а також забруднення довкілля), а також ст. 90 КУпАП (в частині «порушення умов утримання (вирощування) тварин і рослин в спеціально створених штучних умовах»)².

Зі свого боку, правопорушення, відповідальність за які передбачена статтями 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56, 77-1, пунктами 1–5 ст. 83-1, ст. 90 (крім «порушення умов утримання (вирощування) тварин і рослин в спеціально створених штучних умовах»), ст. ст. 104, 104-1, 106-1, 107-1, 107-2, 108³, характеризуються **формальним складом**. Отже, формальний склад дійсно характерний для переважної більшості складів правопорушень, які досліджуються.

Частково це пояснюється тим, що існують склади кримінальних правопорушень, які мають як об'єктивну сторону (за ознакою діяння збігається із відповідною ознакою складу адміністративного правопорушення), так і додаткову обов'язкову ознаку – суспільно небезпечні наслідки та причиновий зв'язок між діянням та його наслідками. В цих умовах наявність чи відсутність наслідків правопорушення виступає критерієм розмежування між складом адміністративного проступку та складом кримінального правопорушення. На підтвердження цієї тези можна навести позицію Л. Брич, за якою для складів адміністративних правопорушень досить характерним є те, що діяння у них законодавцем конкретизоване, тобто в багатьох випадках є *видовим проявом діяння, що описане*

¹ Василюва Н. С. Підстави адміністративної відповідальності за правопорушення у сільському господарстві. *Європейські перспективи*. 2014. № 8. С. 97–101.

² Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

³ Там само.

у диспозиції кримінально-правової норми як ознака складу злочину; проте матеріальність складу злочину і формальність складу адміністративного правопорушення визначають співвідношення між ними як спеціальної і загальної [24, с. 109]. До таких **суміжних складів** кримінальних і адміністративних правопорушень, в контексті об'єкта дослідження, належать ті, відповідальність за які передбачена:

1) ст. 52 КУпАП (псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель) і ст. 239 Кримінального кодексу (далі – КК) України (забруднення або псування земель);

2) ст. 53-1 КУпАП (самовільне зайняття земельної ділянки) і ст. 197-1 КК України (самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво);

3) ст. 53-4 КУпАП і ст. 239-1 КК України (що мають однакову назву: незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель);

4) ст. 77-1 КУпАП (самовільне випалювання рослинності або її залишків) і ст. 245 КК України (знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу);

5) ст. 107-1 КУпАП (у частині недодержання встановлених технологічних та ветеринарно-санітарних вимог і правил щодо отримання, зберігання та використання племінних (генетичних) ресурсів) і ст. 251 КК України (порушення ветеринарних правил, яке спричинило поширення епізоотії або інші тяжкі наслідки);

6) пунктами 1–5 ст. 83-1 КУпАП (порушення законодавства про захист рослин) і ст. 247 КК України (порушення законодавства про захист рослин). Зі свого боку, правопорушення, передбачене пунктом 6 ст. 83-1 КУпАП, яке, як уже зазначалося вище, має матеріальний склад, відмежовується від кримінального проступку, передбаченого ст. 247 КК України (який теж має матеріальний склад), ступенем тяжкості спричинених ним наслідків⁴.

Окрім поширеного розмежування суміжних складів адміністративних і кримінальних правопорушень за критерієм формального чи матеріального складу, існує також розмежування

⁴ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III; Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X.

за способом вчинення правопорушення. До прикладу, норма ч. 2 ст. 90 КУпАП передбачає відповідальність за знищення тварин, види яких занесені до Червоної книги України¹, натомість норма ст. 248 КК України – за ті самі дії, але вчинені шляхом полювання². Крім того, норма ст. 106-1 КУпАП передбачає відповідальність за невжиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снодійного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки³, а за інші порушення встановлених правил посіву або вирощування цих рослин нормою ч. 1 ст. 320 КК України передбачена кримінальна відповідальність⁴.

Існують також суміжні склади адміністративних та кримінальних правопорушень, обидва з яких є формальними. В цих умовах розмежування відбувається за кількісною характеристикою діяння як єдиної обов'язкової ознаки об'єктивної сторони правопорушення. Приклад – склади правопорушень, передбачені ст. 106-2 КУпАП і ст. 310 КК України. Так, якщо за незаконний посів або незаконне вирощування снодійного маку в кількості до ста (не включно) рослин чи конопель у кількості до десяти (не включно) рослин – передбачена адміністративна відповідальність⁵, то за ті самі дії щодо 100 (10) чи більше рослин – кримінальна⁶.

Отже, суміжні склади адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі та відповідних їм кримінальних правопорушень розмежовуються за одним із чотирьох критеріїв:

- 1) за видом складу правопорушення – матеріальний чи формальний (найпоширеніший критерій);
- 2) за ступенем тяжкості наслідків правопорушення (якщо обидва суміжні склади є матеріальними);
- 3) за кількісною характеристикою діяння (якщо обидва суміжні склади є формальними);
- 4) за способом вчинення правопорушення.

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III.

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁴ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III.

⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁶ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III.

Зі свого боку, склади адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. ст. 53, 53-3, 55, 56, 104, 104-1, 107-2, 108 КУпАП, не мають суміжних складів кримінальних правопорушень. Це можливо пояснити тим, що ці діяння, незалежно від їхнього способу вчинення, а також від наслідків, які настають у результаті їх цього, не можуть містити у собі суспільної небезпеки, достатньої для їхньої криміналізації.

Дослідивши склади адміністративних правопорушень у сільськогосподарській діяльності на предмет наявності у них інших, не досліджених вище, факультативних ознак об'єктивної сторони правопорушення (місця, часу, обстановки, способу, засобів, знаряддя вчинення), приходимо до таких висновків:

1) склади цих адміністративних правопорушень не передбачають будь-якого правового значення обстановки та знарядь їх вчинення;

2) час вчинення адміністративного правопорушення згадується лише в ст. 108 КУпАП;

3) засоби вчинення адміністративного правопорушення згадуються лише в ст. 104 КУпАП;

4) місце вчинення адміністративних правопорушень може:

а) опосередковано впливати зі змісту диспозиції норми, але при цьому не бути прямо в ній закріпленим – ст. ст. 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56 КУпАП (всі ці правопорушення стосуються використання землі, тому вчиняються за місцем локалізації земельної ділянки);

б) прямо закріпленим у диспозиції норми – ч. 1 ст. 77-1 («на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах»), ст. 90 («у ботанічних садах, дендрологічних та зоологічних парках, інших спеціально створених штучних умовах»), ч. 1, 2 ст. 104 («що знаходиться у полі»), ст. 106-1 КУпАП («місце зберігання і переробки врожаю цих культур»)⁷;

в) виступати ознакою кваліфікованого складу правопорушення – ч. 2 ст. 77-1 КУпАП;

5) більшість досліджуваних диспозицій фіксують уточнення способу вчинення правопорушення – ст. ст. 52, 53, 53-3,

⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

77-1, пункти 1, 3-5 ст. 83-1, ст. ст. 90, 104, 104-1, 107-1, 107-2. Хоча, з іншого погляду, ця особливість законодавчої техніки може бути розтлумачена як закріплення кількох діянь, кожне з яких окремо утворює обов'язкову ознаку об'єктивної сторони правопорушення, а не закріплення способу вчинення такого правопорушення.

Переходячи до **суб'єктивної сторони** аналізованих адміністративних правопорушень, відзначимо, що поняття суб'єктивної сторони в КУпАП не закріплене, однак є загальновідомим елементом складу правопорушення та в правовій доктрині визначається як психічне внутрішнє ставлення осудного дієздатного суб'єкта в момент вчинення ним адміністративного правопорушення до свого діяння, усвідомлення наслідків правопорушення, оцінки результату¹, внутрішня сторона протиправного діяння, тобто внутрішні процеси, що відбуваються у свідомості суб'єкта та характеризують його волю, психічне ставлення до скоєного проступку та його наслідки (Н. Гришина)².

Виходячи із визначення поняття адміністративного правопорушення, зафіксованого у ч. 1 ст. 9 КУпАП, вина у формі умислу або необережності виступає обов'язковим елементом суб'єктивної сторони будь-якого правопорушення; відсутність вини виключає наявність складу адміністративного правопорушення. Водночас, як справедливо зазначає у Р. Ярова, КУпАП не дає визначення вини; якщо провести аналогію із виною у кримінальних правовідносинах, то там враховується психологічне ставлення правопорушника не лише до протиправного діяння, а і до його наслідків³. Натомість КУпАП містить нормативні визначення обох форм вини – умислу (ст. 10) і необережності (ст. 11).

---

¹ Менів Л. Д. Суб'єктивна сторона адміністративних порушень законодавства про захист прав споживачів. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 108–113.

² Гришина Н. В. Адміністративна і кримінальна відповідальність: порівняльна характеристика. *Часопис з юридичних наук*. 2014. URL: <https://periodicals.karazin.ua/jls/article/view/1663/1407>.

³ Ярова Р. В. Вина як ознака адміністративного проступку спеціальних суб'єктів – водіїв автотранспортних засобів. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 168–172.

Узагальнюючи склади адміністративних правопорушень в сільськогосподарській галузі за критерієм форми вини, можна виокремити проступки, вина в яких виражається:

1) у формі як умислу, так і необережності: ст. ст. 52, 53, 55, 56, 77-1, п. 1, 2, 6 ст. 83-1, 90, 104, 106-1, 107-1, ч. 1, 2, 4 ст. 107-2, 108 КУпАП, тобто більшість складів правопорушень;

2) лише у формі умислу: ст. 53-1, 53-3, 53-4, п. 3, 4 ст. 83-1, 104-1, 106-2, ч. 3 ст. 107-2 КУпАП. Переважно ці правопорушення, як вже було встановлено вище, – вчиняються у формі активних дій, за винятком такої бездіяльності, як неповідомлення чи приховування інформації (п. 3 ст. 83-1) чи неподання даних (ст. 107-2), оскільки в цих випадках особа знає інформацію (дані), проте свідомо її не повідомляє, не подає чи приховує.

Зі свого боку, досліджувана група правопорушень не включає в себе таких, які вчиняються лише у формі необережності. Це пояснюється наявністю численного масиву тих правопорушень, для яких форма вини не має юридичного значення (перелік наведено вище в пункті 1). Ба більше, в досліджуваних складах адміністративних правопорушень суб'єктивна сторона не виступає критерієм розмежування із суміжними складами будь-яких кримінальних правопорушень, тому при запровадженні відповідальності за те чи те правопорушення в сільськогосподарській галузі, у законодавця не було об'єктивної потреби передбачати в КУпАП відповідальність саме за необережні діяння, виключаючи умисну форму вини.

Окрім того, обставина, що в більшості досліджуваних правопорушень форма вини не має значення для висновку про наявність чи відсутність складу проступку, – не відміння можливості врахувати форму вини під час вибору виду і розміру адміністративного стягнення при притягненні особи до адміністративної відповідальності.

Варто зазначити, що в жодній з процитованих статтей КУпАП текстуально не закріплена форма вини. Тому наведені вище висновки стосовно групи правопорушень, що характеризуються виною у формі умислу, не претендують на остаточний характер та мають бути предметом наукової і практичної дискусії по кожному окремому складу правопорушення.

Переходячи до факультативних ознак суб'єктивної сторони правопорушень, а саме – мотиву і мети, відзначимо, що мотив

не зазначений в диспозиції жодної зі статей КУпАП, і група проступків, яка є предметом дослідження, – не виняток. Отже, мотив вчинення цих правопорушень не має юридичного значення для їхньої кваліфікації, однак його з'ясування має значення для визначення причин і умов, які сприяли вчиненню правопорушення, а це, зі свого боку, входить до завдання провадження у справах про адміністративні правопорушення згідно зі ст. 245 КУпАП.

Що стосується мети вчинення проступку, то вона (серед інших статей, які передбачають склади досліджуваної групи проступків) зазначена як кваліфікаційна ознака лише в ст. 104-1 КУпАП («з метою продажу»)¹ і тому з'ясування цієї мети необхідне для визначення наявності складу такого адміністративного правопорушення. Щодо інших проступків при кваліфікації діяння наявність мети не має значення.

Важливо також розуміти, що як мотив, так і мета – характерні лише для тих правопорушень, які вчинені умисно. Вся група досліджуваних правопорушень може (в обов'язковому порядку або як варіант) вчинятися умисно, а тому за таких умов поведінка правопорушника може мати мотив і мету. Наприклад, самовільне зайняття земельної ділянки найчастіше вчиняється з корисливим мотивом та з метою отримати певні блага від її використання. Самовільне випалювання стерні найчастіше здійснюється з мотивів небажання видаляти з полів післяжнивні рештки сільськогосподарських культур та бажання у неправомірний спосіб заощадити на обсязі добрив, необхідних для перегнивання цих решток, а метою є неправомірне полегшення процесу видалення післяжнивних залишків з полів. Ці мотиви і мета не впливають на правову кваліфікацію порушення, однак їх з'ясування є важливим з точки зору профілактики правопорушень.

Склади двох проступків з досліджуваного переліку – передбачають також наявність спеціальних **обставин, які виключають адміністративну відповідальність**. Як відомо, загальний перелік таких обставин встановлений у ст. 17 КУпАП і складається з трьох обставин. Проте особлива частина КУпАП доповнює цей перелік. Зокрема:

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

– положення ст. 53 КУпАП не поширюються на заростання чагарниками і дрібноліссям деградованих та малопродуктивних земель, що потребують консервації і призначені для заліснення;

– норма ст. 53-3 КУпАП не застосовується до випадків, якщо відповідно до закону розроблення документації із землеустрою не вимагається².

Зміст цих статей дає підставу дійти висновку, що обставини, які виключають адміністративну відповідальність, в Особливій частині КУпАП, можуть закріплюватися або безпосередньо в тексті диспозиції статті, або у примітці до неї.

Водночас аналіз статей КУпАП, які передбачають відповідальність за правопорушення в сільськогосподарській галузі, не виявив у ньому **заохочувальних норм** про звільнення від адміністративної відповідальності за певних умов, а також **привілейованих складів** правопорушень. Що стосується кваліфікованих складів правопорушень, то вони частково присутні в цій групі проступків і характеризуються такими кваліфікаційними ознаками, як:

– повторне протягом року вчинення правопорушення (ч. 2 ст. 104, ч. 2 ст. 107-1, ч. 4 ст. 107-2);

– вчинення правопорушення у місці з підвищеним рівнем правової охорони – в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ч. 2 ст. 77-1);

– вчинення правопорушення щодо об'єкта з підвищеним рівнем правової охорони – тварин і рослин, види яких занесені до Червоної книги України або які охороняються відповідно до міжнародних договорів України (ч. 2 ст. 90)³.

Отже, кваліфіковані склади не є поширеним явищем у досліджуваній категорії правопорушень. Водночас відсутність кваліфікованого складу правопорушення не перешкоджає застосуванню загальних норм про обставини, що обтяжують відповідальність, зокрема норми п. 2 ст. 35 КУпАП, яка визнає повторність правопорушення обтяжуючою обставиною⁴.

² Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

³ Там само.

⁴ Там само.

Досліджуючи **диспозиції** статей, які передбачають адміністративну відповідальність за правопорушення у сільськогосподарській галузі, можна дійти висновку, що їхня значна частина відсилає до інших нормативно-правових актів, не вказуючи при цьому конкретних реквізитів нормативно-правового акта, за порушення вимог якого передбачається відповідальність. Зокрема, ст. 53 КУпАП відсилає до правил використання земель, ст. 53-3 – до законів, які передбачають обов'язкове розроблення документації із землеустрою, ст. 55 – до правил землеустрою, ст. 77-1 – до порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, ст. 83-1 – до законодавства про захист рослин, ст. 90 – до порядку охорони, використання і відтворення охоронюваних видів тварин і рослин, ст. 104-1 – до порядку та умов ведення насінництва та розсадництва, ст. 107-1 – до законодавства про племінну справу у тваринництві, ст. 107-2 – до законодавства про ідентифікацію та реєстрацію тварин, ст. 108 – до правил технічної експлуатації сільськогосподарських машин і техніки безпеки¹. Отже, майже дві третини норм про відповідальність за адміністративні проступки в сільськогосподарській галузі містять бланкетні диспозиції.

Звертаючись до досліджень у суміжній галузі права, а саме до кримінально-правових (в яких широко вивчалася тема бланкетних диспозицій), відзначимо, що бланкетною диспозицією вважають структурний елемент норми, у якому безпосередньо лише абстрактно названі чи описані окремі ознаки елементів складу правопорушення, а для їх конкретизації (встановлення та розкриття змісту) міститься певною мірою виражене посилання (пряме чи опосередковане) до приписів інших галузей права, що формалізовані у законах та (або) інших нормативно-правових актах².

Отже, зміст цих положень норм про відповідальність неможливо розкрити без звернення до численних інших нормативно-правових актів (зокрема підзаконних), які

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Ус О. В. Кваліфікація злочину, передбаченого бланкетною диспозицією. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 2. С. 179–186.

встановлюють правила, яких в обов'язковому порядку повинні дотримуватися сільськогосподарські товаровиробники. Ця особливість законодавчої техніки викликана тим, що правила, до яких відсилають диспозиції норм, є значними за обсягом текстами, до яких, до того ж, часто вносяться зміни. Отже, бланкетний характер більшості диспозицій цих норм, з одного боку, робить текст закону про відповідальність лаконічнішим. Однак, з іншого, кожна з норм з таким видом диспозиції вимагає тлумачення із застосуванням положень іншого законодавства, яке, до того ж, не вказане конкретно у приписах КУпАП. Це викликає потребу в дослідженні кожної такої норми з тим, щоб висновки суб'єктів, відповідальних за правозастосування, про наявність чи відсутність складів адміністративних правопорушень, були передбачуваними і науково обґрунтованими.

Перш ніж дати загальну характеристику **санкціям** за правопорушення в сільськогосподарській галузі, звернемося до доктринальних положень щодо видів санкцій. У контексті предмета дослідження, згадаємо, що в теорії держави та права за *ступенем визначеності* виділяють абсолютно визначену санкцію (точно визначає вид і міру впливу, що має бути застосована до особи у випадку порушення нею прав та обов'язків); відносно визначену санкцію (в якій межі негативної юридичної відповідальності описані від мінімальної до максимальної); альтернативну санкцію (передбачає кілька несприятливих наслідків, кожен з яких може бути заснований самостійно), а за *складом негативних наслідків* виділяють просту санкцію (включає лише один негативний наслідок) і складну санкцію (передбачає застосування одночасно кількох негативних наслідків)³.

Існує також інша класифікація санкцій, а саме: за ступенем визначеності виділяють лише два види – абсолютно визначена і відносно визначена (тобто такий вид санкції, як альтернативна, виведено «за дужки» класифікації за ступенем визначеності), а залежно від кількості несприятливих наслідків,

---

³ Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

що загрожують порушнику, – прості, складні та альтернативні санкції¹.

Саме друга із наведених вище класифікацій виглядає більш обґрунтованою, оскільки альтернативна санкція сама собою може бути абсолютно визначеною і відносно визначеною (всередині кожного з видів стягнень, які пропонується застосовувати), тому такий вид санкції, як альтернативна, варто виділяти не за критерієм ступеню визначеності, а за критерієм складу (кількості) негативних (несприятливих) наслідків. Тому саме цю класифікацію і візьмемо за основу при наданні загальної характеристики санкцій норм у контексті предмета дослідження.

Отже, за критерієм ступеня визначеності, санкції за всі адміністративні правопорушення в сільськогосподарській галузі є відносно визначеними; у жодній зі статей не було виявлено абсолютно визначеної санкції. При цьому, відносно визначені санкції, як правило, характеризуються встановленням верхньої і нижньої межі, за винятком норми ст. 104-1 КУпАП, санкція якої не містить нижньої межі штрафу, що накладається на громадян, а також норми ст. 108 КУпАП, санкція якої не встановлює нижню межу тривалості позбавлення права керування сільськогосподарськими машинами.

Зі свого, за результатами дослідження санкцій норм, встановлених за вчинення досліджуваних правопорушень, виявлено, що за критерієм складу (кількості) негативних (несприятливих) наслідків для порушника, переважають прості санкції. А саме:

- прості санкції мають ст. ст. 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56, 77-1, 104, 104-1, 106-1, 107-2 КУпАП (передбачають лише одне адміністративне стягнення, а саме – штраф);
- складні санкції мають дві статті – ст. ст. 90 і 106-2 КУпАП (передбачають штраф із конфіскацією предмета, який став безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення);

---

¹ Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

– альтернативні санкції також мають дві статті – ст. 83-1 КУпАП (передбачає попередження або штраф) і ст. 108 КУпАП (передбачає штраф або позбавлення спеціального права).

Ознакою санкцій норм за адміністративні правопорушення, передбачені ст. ст. 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 77-1, 83-1, 90, ч. 1 і 2 ст. 104, 104-1, 106-1, 107-1, 107-2 КУпАП, є те, що в них окремо встановлюється відповідальність для громадян і для спеціальних суб'єктів – посадових осіб (а в ст. 52 КУпАП – також на громадян – суб'єктів підприємницької діяльності, в ст. 107-2 КУпАП – на таких спеціальних суб'єктів, як фізичні особи-підприємці та уповноважені особи). Це пов'язано із необхідністю встановити більш посилену відповідальність для осіб, які вчиняють правопорушення при здійсненні господарської діяльності, адже належний виховний ефект може мати лише той штраф, розмір якого для порушника є суттєвим. А для цього має враховуватися його майновий стан, і законодавець обґрунтовано резюмує, що майновий стан спеціальних суб'єктів цих правопорушень зазвичай є вищим, ніж майновий стан загальних суб'єктів.

Адміністративно-деліктне законодавство, на відміну від кримінального права, не оперує таким терміном, як ступінь тяжкості правопорушення, і не містить класифікації проступків за ступенем їхньої тяжкості. Лише в ч. 2 ст. 36 КУпАП згадано такий термін, як серйозність правопорушення, в контексті призначення стягнення особі, яка вчинила кілька адміністративних правопорушень. Використовуючи нормативну термінологію, визначимо найбільш і найменш серйозні правопорушення у сільськогосподарській галузі. Критеріями визначення є вид стягнення (за порядком їхнього перерахування в ст. 24 КУпАП), а також його верхня межа (враховуючи кваліфіковані склади правопорушень у разі їхньої наявності).

За першим критерієм, до найбільш серйозних правопорушень у сільськогосподарській галузі треба віднести ті, що передбачені ст. ст. 90, 106-2 і 108 КУпАП, оскільки саме ними закріплене обов'язкове додаткове стягнення, або альтернативне основне стягнення, суворіше від штрафу. Якщо не брати до уваги перший критерій, то за розміром верхньої межі штрафу, найбільш серйозними правопорушеннями серед досліджуваних є ті, відповідальність за які встановлена

ст. ст. 77-1, 56 і 107-1 КУпАП (верхня межа санкцій становить 1800, 500 і 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян відповідно).

Натомість найменш серйозними проступками з досліджуваної групи є передбачені ст. ст. 104, 83-1, 104-1, 107-2 КУпАП (верхня межа санкцій становить 8, 18, 20 і 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян відповідно).

1.2 Характеристика складів окремих адміністративних проступків у сільськогосподарській галузі

Почнемо з адміністративних проступків, родовим об'єктом яких виступають *суспільні відносини у сфері здійснення права власності сільськогосподарських товаровиробників на землю, а також на посіви, насадження і врожай сільськогосподарських культур*. До них належать ті, відповідальність за які передбачена ст. ст. 53-1 і 104 КУпАП.

Перша з наведених статей передбачає відповідальність за *самовільне зайняття земельної ділянки*. Нормативне визначення цього поняття зафіксоване у ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», де зазначено, що *самовільне зайняття земельної ділянки – це будь-які дії, які свідчать про її фактичне використання за відсутності відповідного рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування про її передачу у власність або надання у користування (оренду) або за відсутності вчиненого правочину щодо такої земельної ділянки, за винятком дій, які відповідно до закону є правомірними*¹.

Отже, об'єктивна сторона цього адміністративного проступку передбачає обов'язкову ознаку, якою є діяння у формі активної дії – фактичного використання земельної ділянки.

Безпосереднім об'єктом цього правопорушення виступають *суспільні відносини у сфері здійснення права власності на конкретну земельну ділянку*. Правопорушення завжди посягає

---

¹ Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV.

на права власника, незалежно від форми її власності. В окремих випадках правопорушення може посягати також на права законного землекористувача.

Отже, предметом правопорушення є *земельна ділянка*. Для її визначення треба звернутися до норми ч. 1 ст. 79 Земельного кодексу (далі – ЗК) України, яка визначає земельну ділянку як частину земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї *правами*². Варто також враховувати зміст норми, яка визначає момент формування земельної ділянки. А саме, згідно з ч. 4 ст. 79-1 ЗК України, земельна ділянка вважається сформованою з моменту присвоєння їй кадастрового номера³. З цього випливає, що не можуть вважатися предметом правопорушення, передбаченого ст. 53-1 КУпАП, частини земної поверхні, які не мають встановлених меж і присвоєного кадастрового номера.

Однак необхідно також враховувати виняток з правила, визначений п. 2 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Державний земельний кадастр», згідно з яким, земельні ділянки, право власності (користування) на які виникло до 2004 року, вважаються сформованими незалежно від присвоєння їм кадастрового номера⁴. Отже, для встановлення того, чи може бути певна частина земної поверхні предметом цього адміністративного проступку, треба визначити момент виникнення речових прав на земельну ділянку, і якщо такі виникли у 2004 році чи пізніше, додатково з'ясувати, чи було присвоєно їй кадастровий номер.

Дискусійним є питання щодо того, чи може бути предметом цього адміністративного правопорушення *нерозподілена земельна ділянка*. Згідно з ч. 1 ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», *нерозподіленою* є земельна ділянка, яка відповідно до проекту землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) увійшла до площі

² Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.

³ Там само.

⁴ Про Державний земельний кадастр : Закон України від 7 липня 2011 року № 3613-VI.

земель, що підлягають розподілу, але відповідно до протоколу про розподіл земельних ділянок не була виділена власникові земельної частки (паю)¹. Отже, з одного боку, цей об'єкт цивільних прав названий земельною ділянкою, але з іншого, у нього немає такої обов'язкової ознаки земельної ділянки, як визначені щодо неї права (ч. 1 ст. 79 ЗК України), адже вона ще не виділена власникові паю. Водночас подібні земельні ділянки до 01.01.2025 р. вважаються такими, що перебувають у колективній власності власників паїв, а після цієї дати – безхазяйною і такою, що може бути передана в комунальну власність. Враховуючи те, що не може бути ситуації, коли об'єкт цивільних прав не має жодного власника – треба визнати, що нерозподілені земельні ділянки можуть бути предметом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 53-1 КУпАП.

Законодавство не містить нормативного визначення «фактичне використання земельної ділянки», хоча терміном «використання земель» і подібними до нього широко послуговуються у нормативно-правових актах. Враховуючи межі предмета дослідження, важливо більш детально зупинитися на визначенні того, чим є фактичне використання земельної ділянки у сільському господарстві. Для цього необхідно звернутися до Класифікатора видів цільового призначення земельних ділянок, який є додатком 59 до Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 року № 1051.

Згідно з цим класифікатором, видами цільового призначення земель сільськогосподарського призначення є, зокрема, ведення товарного сільськогосподарського виробництва, ведення фермерського господарства, ведення особистого селянського господарства, ведення підсобного сільського господарства, індивідуальне садівництво, колективне садівництво, городництво, сінокосіння і випасання худоби, дослідні і навчальні цілі, пропаганда передового досвіду ведення сільського господарства, надання послуг у сільському господарстві, розміщення інфраструктури оптових ринків

---

¹ Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) : Закон України від 5 червня 2003 року № 899-IV.

сільськогосподарської продукції, інше сільськогосподарське призначення, земельні ділянки запасу під сільськогосподарськими будівлями і дворами, під полезахисними лісовими смугами, польові дороги, прогони, громадські сіножаті та громадські пасовища². Отже, фактичним використанням земельної ділянки у сільському господарстві є видобування з неї корисних властивостей за будь-яким із наведених вище видів цільового призначення.

Фактичне використання земельної ділянки вважається її самовільним зайняттям лише тоді, коли здійснюється в умовах відсутності підстав для такого використання – рішення про передачу у власність чи користування, або правочину.

У контексті такого критерію, як наявність рішення про передачу земельної ділянки у власність чи користування, необхідно звернути увагу на правовий висновок Великої Палати Верховного Суду, зафіксований у п. 8.43 постанови від 5.07.2023 року у справі № 912/2797/21, де зазначається, що потреба виправити минулу «помилку» не повинна непропорційним способом втручатися у нове право, набуте особою, яка покладалася на легітимність добросовісних дій державного органу. Інакше кажучи, державні органи, які не впроваджують процедури або не дотримуються власних, не повинні мати можливості отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків. Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються³.

Адаптуючи цей правовий висновок до досліджуваних правовідносин, можна дійти висновку, що, отримуючи рішення про передачу земельної ділянки у власність чи в користування, особа має законне очікування, що це рішення було правомірним. На особу, щодо якої прийняте таке рішення, не може бути покладений обов'язок надання йому правової оцінки на предмет правомірності чи неправомірності. Особа, яка

² Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 року № 1051.

³ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05.07.2023 р. у справі № 912/2797/21 про визнання недійсними рішення, договору та зобов'язання повернути земельну ділянку. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112664880>.

використовувала земельну ділянку упродовж дії такого рішення (яке згодом в судовому порядку було визнане протиправним чи незаконним і скасоване), не може вважатися такою, що зайняла земельну ділянку самовільно.

Крім того, доцільно звернути увагу також на рішення Конституційного Суду України від 16.04.2009 р. за № 7-рп/2009 у справі № 1-9/2009, в п. 5 якого Суд дійшов висновку, що органи місцевого самоврядування не можуть скасовувати свої попередні рішення, вносити до них зміни, якщо відповідно до їх приписів виникли правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб'єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення¹. Екстраполюючи цей правовий висновок за межі діяльності органів місцевого самоврядування, Верховний Суд у постанові від 29.04.2020 р. у справі № 2340/4521/18 зазначив, що «у пункті 5 мотивувальної частини цього Рішення йдеться про акти органів місцевого самоврядування, а не органів виконавчої влади. Проте принцип неможливості скасування ненормативних правових актів після їх виконання, який сформульований у цьому Рішенні, не вичерпується застосуванням лише до суб'єктів певного виду, і спрямований на забезпечення гарантій стабільності суспільно-управлінських відносин загалом»². Прикметною обставиною в аналізованій справі є й те, що предметом спору було розпорядження обласної державної адміністрації про скасування розпорядження районної державної адміністрації, тобто розпорядження було скасовано не органом, який його видав, а вищестоящим.

Отже, якщо після виникнення приватно-правових відносин власності або користування щодо земельної ділянки на підставі

---

¹ Рішення Конституційного Суду України від 16.04.2009 р. № 7-рп/2009 у справі № 1-9/2009 за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування).

² Постанова Верховного Суду від 29.04.2020 р. у справі № 2340/4521/18 про визнання протиправним та скасування розпорядження. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89035660>.

рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, його скасує орган, який його видав, чи вищестоящий, то це не припиняє права власності чи користування, а тому навіть у такому разі особа, яка отримала земельну ділянку, не може вважатися такою, що самовільно зайняла її.

Зі свого боку, якщо таке рішення буде скасоване судом, то особа, яка отримала земельну ділянку за ним, буде вважатися такою, що зайняла її самовільно, лише після набрання законної сили судовим рішенням про таке скасування і лише за умови, що суд одночасно застосував речово-правові способи захисту (усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою або витребування земельної ділянки з чужого незаконного володіння) чи припинив речові права особи на неї. Проте за цих обставин існуватиме конкуренція норми ст. 53-1 КУпАП і норми про відповідальність за невиконання судового рішення (ст. 382 КК України), і за правилами ч. 2 ст. 9 КУпАП пріоритет матиме норма закону про кримінальну відповідальність.

Що стосується правочину як підстави для фактичного використання земельної ділянки, то при кваліфікації дій особи за ст. 53-1 КУпАП важливо зважати на презумпцію правомірності правочину, встановлену ст. 204 Цивільного кодексу України, згідно з якою, він є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або він таким не визнаний судом³, а також на норми, які врегульовують недійсність правочинів, а саме – норми абз. 1 ч. 2 і ч. 3 ст. 215 того ж кодексу, які визначають, що: недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання його недійсним судом не вимагається; якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна зі сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, він може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин)⁴.

Отже, якщо йдеться про оспорюваний правочин, то важливо розуміти, що він може бути визнаний недійсним лише судом. Визнання такого правочину недійсним у межах провадження у справі про адміністративне правопорушення неможливе.

³ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV.

⁴ Там само.

Отже, наприклад, якщо особа використовує земельну ділянку на підставі правочину, а орган, який складає протокол про адміністративне правопорушення, вважає його фіктивним, то за відсутності судового рішення про визнання правочину недійсним (яке набрало законної сили) в діях особи немає самовільного зайняття земельної ділянки.

Ба більше, якщо йдеться про нікчемний правочин, то він не надає особі жодних прав на земельну ділянку, а орган, який складає щодо неї протокол про адміністративне правопорушення, має право мотивувати свої висновки нікчемністю правочину. Однак варто розуміти, що перелік підстав нікчемності правочинів є вичерпним і обмежується лише тими з них, які є нікчемними в силу прямого припису закону. Наприклад, йдеться про правочини, для яких обов'язкове нотаріальне посвідчення, вчинені без такого посвідчення (ч. 1 ст. 220 Цивільного кодексу України). Тому договір купівлі-продажу земельної ділянки, складений у простій письмовій формі, є нікчемним (ст. 657 Цивільного кодексу України), а особа, яка фактично використовує її на його підставі, такою, що зайняла ділянку самовільно, крім випадку наявності в неї іншого речового права на таку ділянку, а також крім випадку, коли суд визнав такий договір купівлі-продажу дійсним.

У продовження викладеного вище варто зазначити, що недійсність правочину потрібно відрізнити від неукладеності договору. Як свідчить правовий висновок Верховного Суду, викладений в постанові від 29.03.2023 р. у справі № 563/376/22-ц, правочин, який не вчинено (договір, який не укладено), не може бути визнаний недійсним; якщо ж сторона не виявляла свою волю до вчинення правочину, до набуття обумовлених ним цивільних прав та обов'язків він є таким, що не вчинений, права та обов'язки за таким правочинном особою не набуті, а правовідносини за ним – не виникли¹. Отже, скажімо, якщо особа як підставу для користування земельною ділянкою надає правочин, в якому підпис її власника підроблений і йому не належить, то вважається, що такий

---

¹ Постанова Верховного Суду від 29.03.2023 р. у справі № 563/376/22-ц про витребування майна з чужого незаконного володіння. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110083750>.

правочин не вчинявся, договір не укладався. Оскільки неукладений договір не може бути визнаний недійсним, то наявність судового рішення про його визнання недійсним не вимагається.

Важливо також розмежовувати поняття державної реєстрації договору і державної реєстрації прав. Особливо це стосується права оренди земельної ділянки, яке, відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про оренду землі», виникає з моменту державної реєстрації такого права, а об'єкт за договором оренди землі, згідно зі ст. 17 того ж Закону, вважається переданим орендодавцем орендареві з моменту державної реєстрації права оренди, якщо інше не встановлено законом². Однак цей закон не регламентує моменту укладення договору оренди землі, а тому постає питання, чи можна вважати самовільним зайняттям земельної ділянки її фактичне використання особою після підписання з власником договору оренди, однак до державної реєстрації права оренди. Часткову відповідь на це питання дає п. 4.13 постанови Верховного Суду від 02.10.2020 р. у справі № 912/3295/18. У ній суд касаційної інстанції дійшов висновку, що, з одного боку, орендар не може до реєстрації права оренди реалізовувати законно своє право оренди, проте реєстрація права є у зоні відповідальності орендаря, який, уклавши договір оренди, що набрав чинності за загальним правилом після підписання (якщо сторони не передбачили іншого в договорі), самостійно реєструє своє право та отримує всі повноваження користувача земельної ділянки на підставі договору оренди. Водночас Верховний Суд зазначив, що у проміжку між укладенням договору і переданням орендарю земельної ділянки (реєстрація речового права) *договір діє*, а у сторін є право захищати свої порушені договірні права зобов'язального характеру зобов'язально-правовими способами³. Оскільки в цей проміжок часу договір оренди все-таки діє, це виключає відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки в силу його нормативного визначення, закріпленого в ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель».

² Про оренду землі : Закон України від 6 жовтня 1998 року № 161-XIV.

³ Постанова Верховного Суду від 02.10.2020 р. у справі № 912/3295/18 про стягнення штрафу та пені. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91939649>.

Наведене вище нормативне визначення передбачає можливість існування винятків, коли фактичне використання земельної ділянки за відсутності рішення чи правочину може бути правомірним. До таких можна віднести, наприклад, норму ч. 6 ст. 37-1 ЗК України, яка врегульовує право проходу (проїзду) землевласника (землекористувача) до своєї земельної ділянки, розташованої у масиві земель сільськогосподарського призначення, та кореспондуючий цьому праву обов'язок інших землевласників (землекористувачів) надавати для цього право сервітуту¹. Отже, якщо особа для проходу чи проїзду до своєї земельної ділянки, розташованої в масиві, використовує чужі земельні ділянки, то такі дії не можна вважати їхнім самовільним зайняттям.

Склад правопорушення, передбаченого ст. 53-1 КУпАП, є формальним. Проте розмір шкоди, заподіяної правопорушенням, має правове значення для відмежування цього адміністративного проступку від суміжного складу кримінального правопорушення, закріпленої у ст. 197-1 КК України, який передбачає заподіяння істотної шкоди – такої, що у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян². Ця шкода визначається за Методикою визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 року за № 963. Зміст цієї Методики дає підстави для висновку, що на розмір шкоди (в контексті предмета дослідження) впливають такі чинники, як: площа самовільно зайнятої земельної ділянки, середньорічний дохід, який можна отримати від використання земель за цільовим призначенням (який встановлено нормативно залежно від території), коефіцієнт виду використання земель (наприклад, існує підвищений коефіцієнт для земель природно-заповідного фонду), а також індексація нормативної грошової оцінки земель³.

¹ Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.

² Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III.

³ Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 року. № 963.

Аналіз Методики дає підставу резюмувати, що самовільне зайняття земельної ділянки завжди заподіює шкоду її власникові. Однак для правової кваліфікації дій особи за ст. 53-1 КУпАП не має юридичного значення ні наявність шкоди, ні її розмір. При цьому, якщо визначений на підставі цієї Методики розмір шкоди становить 100 і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на момент вчинення правопорушення, то в діях особи відсутній склад правопорушення, передбаченого ст. 53-1 КУпАП, а натомість наявні ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 197-1 КК України.

Місцем вчинення досліджуваного правопорушення є земельна ділянка, яка є самовільно зайнятою. Від місця її розташування залежить розмір шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття.

Як зазначено в рішенні Брусилівського районного суду Житомирської області від 19.02.2021 р. у справі № 275/1145/20, яке набрало законної сили, суб'єктами цього правопорушення є *громадяни та посадові особи*. Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу. Особа усвідомлює, що ділянка їй не належить або вона не має права нею користуватися (що встановлюється відповідним документом), але вчиняє дії, передбачені цією статтею⁴.

Отже, при притягненні до адміністративної відповідальності за ст. 53-1 КУпАП необхідно обов'язково довести, що суб'єкт правопорушення діяв умисно.

Що стосується самого суб'єкта правопорушення, то його правовий статус не впливає на кваліфікацію правопорушення, але впливає на розмір санкції, яка застосовується за його вчинення.

Наступним досліджуваним правопорушенням є потрава посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств – ст. 104 КУпАП⁵.

---

⁴ Рішення Брусилівського районного суду Житомирської області від 19.02.2021 р. у справі № 275/1145/20 про визнання постанови про адміністративне правопорушення протиправною та її скасування. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95007309>.

⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

Диспозиція цієї статті фіксує обов'язкову ознаку об'єктивної сторони правопорушення, яка передбачає будь-яку з наведених нижче активних дій:

- 1) потраву посівів;
- 2) зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, що зберігається у полі;
- 3) пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств худобою чи птицею;
- 4) проїзд посівами або насадженнями на автомобілі, тракторі, комбайні чи іншій машині;
- 5) проїзд посівами або насадженнями на гужовому транспорті¹.

Цей адміністративний проступок, характеризуючись формальним складом, не має суміжного складу кримінального правопорушення. Варто пригадати, що ст. 159 Кримінального кодексу України 1960 року встановлювала кримінальну відповідальність за умисну потраву посівів або умисне пошкодження плодово-ягідних та інших насаджень, що завдали великої шкоди державному, колгоспному чи іншому громадському господарству². Однак починаючи з 1 вересня 2001 року, це діяння не утворює складу кримінального правопорушення. Однак якщо перелічені вище дії особа вчинила умисно і при цьому заподіяла шкоду у великих розмірах, тобто таку, що в 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент його вчинення, то такі дії треба кваліфікувати як кримінальне правопорушення – умисне знищення або пошкодження майна, за ст. 194 КК України³.

Предметом цього адміністративного правопорушення є посіви, насадження, врожай. Чинне законодавство не містить визначення цих термінів (оскільки вони є загальноновживаними), хоча використовуються вони неодноразово. Словник української мови наводить таке їхнє визначення: посіви – це посіяне зерно, насіння або ділянка землі, засіяна яким-небудь зерном,

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Кримінальний кодекс України (1960 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05/ed20031030>.

³ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III.

насінням; насадження – це посаджені дерева, рослини; врожай – це загальна кількість злаків, овочів, плодів фруктових дерев, ягід, грибів і т. ін., що уродилися⁴. Натомість у законодавстві є нормативні визначення термінів «насіння» та «зерно»: так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про насіння і садивний матеріал», насіння – це рослинний матеріал, що використовується для сівби, включаючи власне насіння (насінину), плоди, супліддя, та не призначений для безпосереднього споживання людиною або твариною⁵, а відповідно до ст. 1 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні», зерно – це плоди зернових, зернобобових та олійних культур, які використовуються для харчових, насінневих, кормових та технічних цілей⁶.

Прикметним є те, що це правопорушення – єдине з досліджуваної групи, яке передбачає певні засоби вчинення проступку (як засоби виступають худоба, птиця, автомобілі, трактори, комбайни, інші машини, а також гужовий транспорт). У цьому контексті необхідно згадати, що термін «машини» використовується в Порядку відомчої реєстрації та зняття з обліку тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 2009 року № 694. У п. 1 цього нормативно-правового акта значення означеного терміна розкрито так: трактори, самохідні шасі, самохідні сільськогосподарські, дорожньо-будівельні і меліоративні машини, сільськогосподарська техніка, інші механізми⁷.

Ще однією ознакою об'єктивної сторони цього правопорушення є місце його вчинення, що має юридичне значення для кваліфікації такої дії, як зіпсуття чи знищення врожаю. Нормою ст. 104 КУпАП передбачено, що такі дії вчиняються щодо

⁴ Словник української мови. URL: <https://slovnuk.ua/>.

⁵ Про насіння і садивний матеріал : Закон України від 26 грудня 2002 року № 411-IV.

⁶ Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 4 липня 2002 року № 37-IV.

⁷ Про затвердження Порядку відомчої реєстрації та зняття з обліку тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів: постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2009 року № 694.

врожаю у полі. У разі знищення чи зіпсуття врожаю в іншому місці (транспортному засобі, на складі, в елеваторі тощо), такі дії не охоплюються диспозицією ст. 104 КУпАП і в разі умисного їх вчинення та заподіяння шкоди у великих розмірах мають кваліфікуватися за ст. 194 КК України. Що стосується інших описаних вище дій, то вони апріорі не можуть вчинятися в іншому місці, ніж місце локації посівів і насаджень, які не можна відокремити від земельної ділянки, на якій вони ростуть.

Крім того, нормою ч. 1 ст. 104 КУпАП, в тій її частині, яка встановлює відповідальність за пошкодження насаджень, передбачена наявність спеціального потерпілого, до яких віднесено колективні сільськогосподарські підприємства, інші державні і громадські чи фермерські господарства. Тут варто згадати, що колективне сільськогосподарське підприємство є добровільним об'єднанням громадян у самостійне підприємство для спільного виробництва сільськогосподарської продукції та товарів і діє на засадах підприємництва та самоврядування (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство»)¹, а фермерське господарство – формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, зокрема в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство»)²; зі свого боку, нормативного визначення понять «державне господарство» і «громадське господарство» в законодавстві немає.

Як можемо пересвідчитися із викладеного вище, цей перелік не охоплює всіх наявних організаційно-правових форм, в яких може вестися сільськогосподарська діяльність, тому, вочевидь,

---

¹ Про колективне сільськогосподарське підприємство : Закон України від 14 лютого 1992 року № 2114-ХІІ.

² Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 року № 973-ІV.

у нормі є прогалина, яка дозволяє уникати відповідальності, наприклад, за пошкодження насаджень, які належать господарському товариству чи особі, яка веде особисте селянське господарство.

Що стосується суб'єкта вчинення досліджуваного правопорушення, то він залежить від конкретної частини статті, за якою передбачена відповідальність: так, ч. 3 і ч. 4 ст. 104 КУпАП передбачає загального суб'єкта правопорушення, а ч. 1 і ч. 2 розмежовує відповідальність для громадян і для посадових осіб.

Суб'єктивна сторона цього правопорушення передбачає наявність вини, яка може бути виражена у формі як умислу, так і необережності. Проте, як було зазначено вище, умисна форма вини, поєднана з великим розміром шкоди, є критерієм, який розмежовує кримінальне правопорушення, передбачене ст. 194 КК України, від досліджуваного адміністративного проступку.

Перейдемо до групи правопорушень, родовим об'єктом яких виступають суспільні відносини у сфері дотримання порядку провадження сільськогосподарської діяльності та її окремих видів. Як уже йшлося, до них належать проступки, відповідальність за які передбачена нормами ст. ст. 104-1, 106-1, 106-2, 107-1, 107-2 КУпАП. Першим досліджуваним проступком з цієї групи є *порушення порядку та умов ведення насінництва і розсадництва* (ст. 104-1 КУпАП).

Аналіз диспозиції цієї статті дає підставу констатувати, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього правопорушення є активні дії, які можуть полягати у: а) виробництві, заготівлі, пакуванні, маркуванні, затарюванні, зберіганні насіння, садивного матеріалу з метою продажу без додержання методичних і технологічних вимог; б) реалізації насіння, садивного матеріалу без документів про якість; в) іншому введенні в обіг насіння, садивного матеріалу з порушенням встановленого порядку³.

Диспозиція цієї норми має бланкетний характер; для того, щоб визначити, чи містять дії особи ознаки правопорушення, необхідно звернутися до нормативно-правових актів про насінництво та розсадництво. Базовим нормативно-правовим актом з цього питання є вже зазначений вище

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал», норма ч. 1 ст. 15 якого встановлює, що насіння і садивний матеріал вводяться до обігу шляхом реалізації тільки після їх сертифікації¹. Отже, введення цих об'єктів в обіг без сертифікації, проведеної за процедурою, встановленою Порядком проведення сертифікації насіння, видачі та скасування сертифікатів на насіння, а також Порядком проведення сертифікації садивного матеріалу, видачі та скасування сертифікатів на садивний матеріал, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 року за № 1210², утворює склад правопорушення, передбаченого ст. 104-1 КУпАП.

Варто також зазначити, що норма ч. 5 ст. 28 Закону України «Про насіння і садивний матеріал» передбачає адміністративну відповідальність за певні порушення вимог Закону, а саме – за умисне виробництво та/або заготівлю, та/або пакування, та/або маркування, та/або затарювання, та/або пропонування до продажу, та/або зберігання *фальсифікованого насіння та/або садивного матеріалу з метою продажу*. Так, згідно з ч. 1 ст. 1 цього Закону, *фальсифіковане насіння та/або садивний матеріал – це насіння та/або садивний матеріал, у маркуванні або пакуванні якого неправомірно використано торговельну марку, інше індивідуалізує позначення, зовнішнє оформлення пакування іншого виробника та/або які поширюються з неправдивою інформацією щодо його сортових та/або посівних якостей*[48].

Отже, якщо порушення правил насінництва та розсадництва не пов'язане із умисним неправомірним використанням позначення, зовнішнього оформлення чи поширенням неправдивої інформації, то відповідальність за такі дії має наставати за нормою ст. 104-1 КУпАП, в протилежному випадку – за нормою ч. 5 ст. 28 Закону України «Про насіння і садивний матеріал», яка є спеціальною по відношенню до норми ст. 104-1 КУпАП.

---

¹ Про насіння і садивний матеріал : Закон України від 26 грудня 2002 року № 411-IV.

² Про затвердження Порядків проведення сертифікації, видачі та скасування сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал та форм сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 року № 1210.

Склад цього правопорушення є формальним і не передбачає необхідності доведення настання суспільно-шкідливих наслідків. Крім того, у нього відсутній суміжний склад кримінального правопорушення.

Особливістю диспозицій ст. 104-1 КУпАП і ч. 5 ст. 28 Закону України «Про насіння і садивний матеріал» є те, що вони містять деталізацію способу вчинення правопорушення. Враховуючи те, що термін «*інше введення в обіг*» потребує розкриття з метою правильного правозастосування, то в цьому контексті треба звертатися до норми ст. 1 зазначеного вище закону, яка встановлює, що введення до обігу насіння і садивного матеріалу – це реалізація та будь-яка інша передача права власності на насіння і садивний матеріал для комерційного використання; зберігання з метою подальшої реалізації; пропозиція реалізації або будь-якого комерційного використання; платне або безоплатне постачання чи передача насіння і садивного матеріалу третім особам для комерційного використання³.

Санкції ст. 104-1 КУпАП і ч. 5 ст. 28 Закону України «Про насіння і садивний матеріал» розмежовують відповідальність для громадян і для посадових осіб, що свідчить про можливість його вчинення як загальним, так і спеціальним суб'єктом.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони правопорушення є вина у формі умислу. Крім того, це правопорушення – єдине з досліджуваної групи, яке передбачає необхідність встановлення мети, якщо йдеться про зберігання насіння і садивного матеріалу. Якщо таке зберігання здійснюється без мети продажу, то складу правопорушення нема.

Наступним досліджуваним проступком є нежиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снодійного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки (ст. 106-1 КУпАП). Диспозиція цієї норми передбачає відповідальність за: а) нежиття заходів щодо забезпечення встановленого режиму охорони посівів снодійного маку чи конопель, місць зберігання і переробки врожаю цих культур; б) нежиття заходів щодо знищення післяжнивних залишків чи відходів виробництва, що містять наркотичні речовини; в) нежиття

³ Про насіння і садивний матеріал : Закон України від 26 грудня 2002 року № 411-IV.

землекористувачами або землевласниками на закріплених за ними земельних ділянках заходів щодо знищення дикорослих конопель чи снодійного маку¹.

Предметом зазначеного правопорушення виступають посіви, врожай, післяжнивні залишки, відходи виробництва та дикорислі рослини снодійного маку і конопель. Оскільки ці рослини та їхні частини містять наркотичні речовини, то сільськогосподарська діяльність, пов'язана з їхнім культивуванням та використанням, підлягає ліцензуванню, а також під час такої діяльності мають дотримуватися вимоги, спрямовані на запобігання незаконному обігу наркотичних речовин.

Правильне застосування цієї норми неможливе без звернення до спеціальних нормативно-правових актів, зокрема Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», норми ч. 3–4 ст. 30 якого передбачають, що юридичні особи – власники ліцензій на здійснення діяльності з культивування та (або) використання рослин, включених до Переліку, зобов'язані знищувати їхні залишки і відходи після збору врожаю, очистки й обмолоту; юридичні особи, які не мають ліцензії на здійснення діяльності з культивування та (або) використання рослин, включених до Переліку, та фізичні особи, які є власниками або землекористувачами земельних ділянок, на яких ростуть ці рослини, зобов'язані їх знищити. Крім того, ч. 4 ст.15 цього Закону передбачає, що юридичні особи – власники ліцензій на здійснення діяльності з культивування та (або) використання рослин, включених до списку № 3 таблиці I Переліку, що містять малі кількості наркотичних речовин для промислових цілей, визначених ліцензією, зобов'язані вжити заходів щодо забезпечення встановленого законодавством режиму охорони посівів, місць зберігання і переробки цих рослин².

Зазначеними нормами встановлюється позитивне зобов'язання суб'єктів господарювання, власників та землекористувачів, за невиконання якого настає адміністративна відповідальність. Важливо зауважити, що досліджуване правопорушення

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР.

вчиняється тільки у формі бездіяльності, а для визначення того, чи виконала особа наведені вище обов'язки, необхідно звертатися до положень підзаконних нормативних актів.

До таких актів, зокрема, належить Порядок провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 року за № 589³. Пункт 39 цього Порядку визначає спосіб знищення поживних залишків рослин, передбачає необхідність присутності при цьому комісії і складення акта за визначеною формою. Враховуючи сказане, важливо розуміти, що адміністративна відповідальність настає саме за невжиття заходів щодо знищення, а не за порушення його певного порядку. Тобто, наприклад, якщо суб'єкт господарювання здійснив знищення залишків самостійно, а не в присутності комісії, то, такі дії, хоч і містять порушення пункту 39 Порядку, однак не утворюють об'єктивну сторону адміністративного проступку, оскільки відсутня протиправна бездіяльність.

Що стосується режиму охорони цих посівів, то він встановлений Умовами запобігання розкраданню рослин, внесених до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 року за № 1026. Пунктом 4 цих Умов передбачено, що для запобігання розкраданню рослин, а також отриманої з них готової продукції чи їхніх відходів юридична особа зобов'язана вжити таких заходів до забезпечення режиму охорони посівів, місць зберігання і переробки зазначених рослин: цілодобова охорона об'єктів і приміщень, в яких культивуються, використовуються, зберігаються та знищуються рослини, а також використовується, зберігається та знищується отримана з них готова продукція чи відходи (далі – об'єкти), згідно з порядком, що встановлюється МВС; унеможливлення потрапляння сторонніх осіб на об'єкти; організація пропускнуго режиму на об'єктах; ведення журналу обліку осіб, допущених на об'єкти, за формою, що затверджується

---

³ Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 року № 589.

МВС; обладнання контрольно-пропускних пунктів на об'єктах; ведення журналу обліку рослин, які зберігаються та знищуються, відходів таких рослин за формою, що затверджується Держлікслужбою¹.

У контексті викладеного для з'ясування дотримання режиму охорони посівів доцільно також звернутися до Порядку організації охорони об'єктів і приміщень, у яких культивуються, використовуються, зберігаються та знищуються нарковмісні рослини, а також використовується, зберігається та знищується отримана з них готова продукція чи відходи, який затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 27 жовтня 2010 року за № 507, і пунктом 2.1 якого передбачене обов'язкове укладення договору на цілодобову охорону об'єкта між власником та підрозділом охорони². Отже, відсутність такого договору свідчить про протиправну бездіяльність, що містить ознаки адміністративного проступку. Однак невиконання чи неналежне виконання підрозділом охорони своїх обов'язків, передбачених укладеним договором на охорону (та можливе проникнення внаслідок невиконання цих обов'язків сторонніх осіб на територію, де є посіви), не може бути підставою для притягнення власника посівів до відповідальності, оскільки дії підрозділу охорони (чи їхня відсутність) не залежать від нього.

Склад досліджуваного правопорушення є формальним; ба більше, об'єктивно неможливо якось виміряти рівень суспільно-шкідливих наслідків, які настали чи можуть настати внаслідок його вчинення. Суміжний склад кримінального правопорушення задокументований у ст. 320 КК України, але розмежування між складами адміністративного і кримінального правопорушень відбувається не за критерієм наявності суспільно-небезпечних наслідків, а за суттю порушення: так, якщо порушення стосується режиму охорони і знищення рослин,

---

¹ Про затвердження Умов запобігання розкраданню рослин, включених до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 року № 1026.

² Про затвердження Порядку організації охорони об'єктів і приміщень, у яких культивуються, використовуються, зберігаються та знищуються нарковмісні рослини, а також використовується, зберігається та знищується отримана з них готова продукція чи відходи таких рослин : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 жовтня 2010 року № 507.

післяжнивних залишків чи відходів виробництва, то воно передбачає адміністративну відповідальність, а якщо стосується інших правил посіву або вирощування снодійного маку чи конопель, то настає кримінальна відповідальність.

Додатковою ознакою об'єктивної сторони досліджуваного правопорушення є місце його вчинення, адже воно може вчинятися за місцем не лише розміщення посівів, а й зберігання чи переробки зібраного врожаю, що прямо закріплено в нормі ч. 1 ст. 106-1 КУпАП.

Суб'єктом цього правопорушення є: для ч. 1 ст. 106-1 КУпАП – спеціальний суб'єкт, а саме – посадова особа юридичної особи, яка має ліцензію на здійснення діяльності з культивування та (або) використання рослин снодійного маку чи конопель.

Також норма ч. 2 ст. 106-1 КУпАП, яка стосується знищення дикорослих рослин, передбачає окрему санкцію для громадян і окрему – для посадових осіб; утім важливо, що суб'єктом правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 106-1 КУпАП, є лише землевласники і землекористувачі. Особи, які не мають речових прав на земельну ділянку (наприклад, зайняли її самовільно), не можуть нести адміністративну відповідальність за цією нормою, адже вони не мають ні прав, ні обов'язків щодо земельної ділянки.

Проте землевласник чи землекористувач не можуть нести відповідальності за ч. 2 ст. 106-1 КУпАП, якщо земельна ділянка фактично використовується іншою особою (незалежно від того, правомірним чи неправомірним є таке використання), адже ця обставина виключає наявність у діянні землевласника чи землекористувача умислу або необережності.

Надамо також характеристику складу адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 106-2 КУпАП, тобто за незаконний посів або незаконне вирощування снодійного маку в кількості до ста рослин чи конопель у кількості до десяти рослин³. Зміст диспозиції статті засвідчує, що, по-перше, склад правопорушення є формальним, а по-друге, воно може бути вчинене лише шляхом активних дій, якими є посів та вирощування.

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

Для того, щоб утворювати об'єктивну сторону проступку, такі дії повинні мати характер незаконних; зі свого боку, з метою визначення їх законності потрібно звернутися до положень ч. 2 ст. 8 вже наведеного вище Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», з яких випливає, що діяльність з культивування цих рослин підлягає ліцензуванню¹. Отже, посів та вирощування цих рослин є незаконними в разі відсутності такої ліцензії. Водночас, якщо ліцензія була видана, однак ліцензіатом порушуються умови провадження господарської діяльності, то такі дії не підпадають під ознаки ст. 106-2 КУпАП, а мають кваліфікуватися, залежно від виду порушення, або за ч. 1 ст. 106-1 КУпАП, або за ст. 320 КК України.

Прикладом правозастосування за цією нормою КУпАП можна навести постанову Бериславського районного суду Херсонської області від 07.09.2016 р. у справі № 647/1796/16-п. За її змістом, в особи під час обшуку на відстані 90 м від будинку було виявлено два кущі коноплі. Особа, щодо якої складено протокол, пояснила, що ці рослини є дикоростучими, вони розповсюджені на півдні України, зокрема у лісопосадках; він їх не садив та не вчиняв жодних дій щодо їх вирощування. Суд зазначив, що «незаконний посів або незаконне вирощування це активні дії особи, спрямовані на посів та догляд за рослинами»² та закрив провадження у справі з огляду на відсутність активних дій особи щодо посіву та догляду за цими рослинами.

Додатковою ознакою об'єктивної сторони правопорушення є кількісна характеристика предмета правопорушення – рослин снодійного маку чи конопель. Цей показник не має мінімальної межі; вирощування чи посів навіть однієї рослини утворює об'єктивну сторону правопорушення. Проте максимальна межа цього показника має юридичне значення для відмежування досліджуваного правопорушення від суміжного з ним кримінального правопорушення, відповідальність

¹ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР.

² Постанова Бериславського районного суду Херсонської області від 07.09.2016 р. у справі № 647/1796/16-п за результатами розгляду справи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 106-2 КУпАП.

за яке передбачена ст. 310 КК України. Враховуючи те, що кримінальна відповідальність встановлена за посів чи вирощування 100 і більше рослин маку снодійного чи 10 і більше рослин конопель, це свідчить про те, що слова «до ста рослин» і «до десяти рослин», вжиті в диспозиції ст. 106-2 КУпАП, треба тлумачити як «до ста рослин не включно» і «до десяти рослин не включно».

Враховуючи те, що такі незаконні дії фактично можуть вчинятися будь-ким, це правопорушення характеризується загальним суб'єктом. Що стосується форми вини, то вона має бути лише умисною, оскільки такі дії, як посів чи вирощування неможливо вчинити з необережності.

Наступним досліджуваним правопорушенням є порушення законодавства про племінну справу у тваринництві (ст. 107-1 КУпАП). Воно характеризується формальним складом. Детальний аналіз диспозиції цієї статті дає підставу дійти висновку, що вона встановлює відповідальність за три самостійні порушення, а саме:

1) оформлення сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів без урахування даних офіційного обліку продуктивності тварин, офіційної оцінки за типом, результатів генетичної експертизи походження та аномалій тварин;

2) внесення до документів з племінного обліку недостовірних даних;

3) недотримання встановлених технологічних та ветеринарно-санітарних вимог і правил щодо отримання, зберігання та використання племінних (генетичних) ресурсів³.

У зв'язку з тим, що диспозиція цієї статті є бланкетною, для її правильного застосування треба звернутись до положень Закону України «Про племінну справу у тваринництві» і передовсім до визначення термінів. Згідно з цим Законом:

– сертифікат племінних (генетичних) ресурсів – це документ встановленої форми про походження, продуктивність, тип та інші якості тварин, сперми, ембріонів, яйцеклітин, складений на основі даних офіційного обліку продуктивності, офіційної оцінки за типом, що видається власникам племінних (генетичних) ресурсів і гібридних племінних свиней;

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

- офіційний облік продуктивності – це облік продуктивності тварин, що ведеться державними контролерами-асистентами та підтверджується відповідними організаціями, які здійснюють дослідження якісних показників одержаної продукції;
- офіційна оцінка за типом – це оцінка у балах типу тварин та їх класифікація, проведена експертами-бонітерами;
- генетична експертиза походження і аномалій тварин – це ідентифікація тварин лабораторними методами з метою здійснення контролю за достовірністю їх походження та виявлення генетичних аномалій¹.

Правову підставу для видачі сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів становлять норми Положення про сертифікат племінних (генетичних) ресурсів, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 17.11.2011 р. за № 629. Пунктом 2.8 цього Положення визначено, що відповідальними при оформленні та видачі сертифіката є: власник племінних (генетичних) ресурсів – за достовірність даних племінного обліку, що використовуються при оформленні; уповноважена особа – за правильність оформлення та видачу². Отже, перше з наведених вище діянь вчиняється власником племінних (генетичних) ресурсів – і лише у формі активних дій (оформлення сертифікатів).

Стосовно документів з племінного обліку, то їхні назви і види залежать від конкретної галузі тваринництва. Наприклад, наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 22 січня 2019 року за № 17 затверджено 18 форм обліку у птахівництві. До таких документів, зокрема, належать журнали: інкубації яєць, молодняку, щоденного обліку несучості та вибуття птиці, продуктивності несучок, обліку маси та якості яєць тощо³.

---

¹ Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3691-ХІІ.

² Про затвердження Положення про сертифікат племінних (генетичних) ресурсів та зразків форм сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 17 листопада 2011 року № 629.

³ Про затвердження Інструкції з бонітування птиці, Інструкції з ведення племінного обліку у птахівництві та зразків форм племінного обліку : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 22 січня 2019 року № 17.

Внесення до будь-якого із цих документів недостовірних даних утворює склад адміністративного правопорушення. Суб'єктом такого правопорушення є особа, відповідальна за внесення відомостей з племінного обліку. Це правопорушення теж вчиняється лише у формі активних дій.

Що стосується суб'єктивної сторони правопорушень, наведених у списку вище в підпунктах 1 і 2, то, ці дії містять склад адміністративного правопорушення лише тоді, коли вчинені з необережності, коли особа, не перевіривши достовірність інформації, вносить її в офіційний документ. У випадку, коли такі дії особа вчиняє умисно, тобто вносить *завідомо неправдиву* інформацію, то їх треба кваліфікувати як службове піддроблення (ст. 366 КК України), якщо документ складається службовою особою в розумінні КК України або як піддроблення документа (ст. 358 КК України), якщо його складає інша особа.

З приводу правопорушення, наведеного у списку вище в підпункті 3, то для визначення наявності в діянні складу проступку треба звертатися до правил, що регулюють отримання, зберігання та використання племінних (генетичних) ресурсів, наприклад до ч. 1 ст. 39 Закону України «Про ветеринарну медицину», яка передбачає, що центри племінної худоби повинні проводити систематичний моніторинг здоров'я тварин, від яких отримується репродуктивний матеріал, та отриманого репродуктивного матеріалу для підтвердження ветеринарно-санітарного стану⁴. Це правопорушення може вчинятися у формі як активних дій, так і бездіяльності, а суб'єктом цього правопорушення є особа, відповідальна за отримання, зберігання і використання племінних (генетичних) ресурсів. Відповідальність за правопорушення настає незалежно від його наслідків; проте якщо воно спричинило поширення епізоотії або інші тяжкі наслідки, то за нього настає кримінальна відповідальність за ст. 251 КК України. Форма вини цього правопорушення не має значення, воно може вчинятися як з умислом, так і внаслідок необережності.

Наступним правопорушенням, яке посягає на встановлений порядок провадження діяльності з тваринництва, є порушення вимог законодавства про ідентифікацію та реєстрацію тварин

⁴ Про ветеринарну медицину : Закон України від 25 червня 1992 року № 2498-ХІІ.

(ст. 107-2 КУпАП). Конструкція диспозиції норми цієї статті схожа на ту, що зафіксована у ст. 107-1 КУпАП. Норма ст. 107-2 КУпАП встановлює відповідальність за вісім самостійних правопорушень, а саме:

1) неподання для реєстрації даних про ідентифікованих тварин, господарства їх розведення та утримання, переміщення, забій, утилізацію, загибель, падіж тварин;

2) переміщення тварин без ідентифікаційних документів;

3) проведення забою, утилізації неідентифікованих та незареєстрованих тварин;

4) неподання для реєстрації даних про господарства, що здійснюють забій та утилізацію тварин;

5) неподання для реєстрації даних про господарства, що займаються продажем тварин, наданням послуг зі штучного осіменіння та організацією виставок тварин;

6) здійснення продажу, проведення виставок і штучного осіменіння неідентифікованих та незареєстрованих тварин;

7) порушення Адміністратором Єдиного державного реєстру тварин строків внесення до реєстру встановлених законом даних щодо тварин або строків оформлення та видачі ідентифікаційних документів тварини;

8) вимагання не передбачених законом даних або документів для внесення до Єдиного державного реєстру тварин¹.

Бланкетний характер диспозиції цієї статті зумовлює необхідність звернення до положень Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин». Зокрема, для визначення предмета правопорушення необхідно звернутись до норми ч. 1 ст. 4 цього закону, згідно з якою об'єктом ідентифікації та реєстрації є сільськогосподарські тварини – велика рогата худоба, коні, свині, вівці, кози. Також ст. 5 згаданого закону встановлює перелік обов'язків юридичних та фізичних осіб, що провадять діяльність із розведення, утримання, забою та утилізації, продажу тварин, надання послуг зі штучного осіменіння та організують виставки тварин, а також Адміністраторів Єдиного державного реєстру тварин².

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 4 червня 2009 року № 1445-VI.

На виконання положень зазначеного вище закону, Міністерство аграрної політики та продовольства України своїм наказом від 25 вересня 2012 року № 578 затвердило Положення про Єдиний державний реєстр тварин, яким врегульована реєстраційна процедура в цій сфері. Пунктом 2 цього Положення передбачено, що Адміністратором Реєстру тварин є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у галузі ідентифікації та реєстрації тварин³. Виходячи зі змісту Постанови Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 року за № 667, таким органом є Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів⁴.

Досліджуване правопорушення може вчинятися у як формі активних дій (підпункти 2, 3, 6, 8), так і бездіяльності (підпункти 1, 4, 5, 7 наведеного вище переліку) залежно від конкретного різновиду діяння. Всі вони характеризуються формальним складом і не мають суміжних складів кримінальних правопорушень.

Суб'єктами досліджуваного правопорушення є:

– для ч. 1 ст. 107-2 – фізичні особи-підприємці, які провадять господарську діяльність у сфері тваринництва щодо тих тварин, які підлягають ідентифікації та реєстрації. Також санкція цієї частини передбачає стягнення для «уповноважених осіб», однак за Законом України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» «уповноваженими особами» є службові особи Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (далі – Держпродспоживслужба). Однак жодне з діяння, назване у ч. 1 ст. 107-2, не може вчинятися службовою особою органу влади. Тому в ч. 1 ст. 107-2 КУпАП є помилка, через яку виникла прогалина: вочевидь законодавець під посадовими особами мав на увазі юридичних осіб – суб'єктів господарської діяльності у сфері тваринництва,

³ Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр тварин : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25 вересня 2012 року № 578.

⁴ Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 року № 667.

однак внаслідок термінологічної неузгодженості, відповідальність таких посадових осіб не була передбачена;

– для ч. 2 і 3 ст. 107-2 – спеціальний суб'єкт – уповноважена особа Держпродспоживслужби.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується виною у формі умислу або необережності, за винятком підпункту 8 наведеного вище переліку, оскільки таке діяння, як вимагання не передбачених законом даних або документів, за своєю природою завжди є умисним.

Окремо варто провести дослідження складів адміністративних правопорушень, родовим об'єктом яких виступають суспільні відносини у сфері використання земель. Вище було доведено, що до них належать правопорушення, відповідальність за які передбачена ст. ст. 52, 53, 53-3, 53-4, 55, 56 КУпАП. Окрім спільного родового об'єкта, спільною ознакою цієї групи правопорушень є те, що місцем їхнього вчинення завжди є земельна ділянка, яка виступає предметом правопорушення.

Першим правопорушенням з цієї групи є псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель (ст. 52 КУпАП). Диспозиція цієї статті передбачає такі самостійні діяння, як: а) псування сільськогосподарських та інших земель; б) забруднення їх хімічними і радіоактивними речовинами, нафтою та нафтопродуктами, неочищеними стічними водами, виробничими та іншими відходами; в) невжиття заходів по боротьбі з бур'янами¹.

Уже наведений вище Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» дає таке визначення трьох термінів, вжитих у ст. 52 КУпАП:

– псування земель – це порушення природного стану земель, яке здійснюється *без обґрунтованих проектних рішень*, погоджених та затверджених в установленому законодавством порядку, забруднення їх хімічними, біологічними та радіоактивними речовинами, зокрема тими, що викидаються в атмосферне повітря, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами, неочищеними стічними водами, порушення родючого шару ґрунту, невиконання вимог

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

встановленого режиму використання земель, а також використання земель у спосіб, що погіршує їхню природну родючість;

– забруднення земель – це накопичення в ґрунтах і ґрунтових водах внаслідок антропогенного впливу пестицидів і агрохімікатів, важких металів, радіонуклідів та інших речовин, вміст яких перевищує природний фон, що призводить до їх кількісних або якісних змін;

– невжиття заходів щодо боротьби з бур'янами – це допущення появи небажаної трав'янистої рослинності, яка негативно впливає на розвиток культурних рослин, призводить до поширення шкідників і хворіб або не дає можливості використовувати землі за призначенням².

Виходячи з наведених вище визначень, можемо констатувати, що псування земель та їхнє забруднення може вчинятися у формі як активних дій (наприклад, шляхом скиду неочищених стічних вод), так і бездіяльності (наприклад, шляхом невиконання режиму використання земель), тоді як невжиття заходів щодо боротьби з бур'янами (судячи з назви) – вчиняється лише у формі бездіяльності.

Досліджуване правопорушення характеризується формальним складом. Проте якщо внаслідок діяння, передбаченого ч. 1 ст. 52 КУпАП, була створена небезпека для життя, здоров'я людей чи довкілля, то в такому разі настає кримінальна відповідальність за суміжним складом кримінального правопорушення, передбаченим ст. 239 КК України.

Ознакою об'єктивної сторони псування земель (у разі його вчинення у спосіб порушення природного стану земель) є також відсутність обґрунтованих проєктних рішень. Важливо також враховувати таку обставину: якщо порушення природного стану земель відбувається шляхом перенесення ґрунтового шару, то за таке діяння відповідальність настає за спеціальною нормою ст. 52-3 КУпАП, а не за загальною нормою ст. 52 КУпАП.

Об'єктивна сторона досліджуваного правопорушення також містить перелік засобів його вчинення – це хімічні і радіоактивні речовини, нафта та нафтопродукти, неочищені

² Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV.

стічні води, виробничі й інші відходи. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про управління відходами», відходи – це будь-які речовини, матеріали і предмети, яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися¹.

Правопорушення може вчинятися будь-яким суб'єктом, хоча санкція ст. 52 КУпАП розмежовує відповідальність для загальних і спеціальних суб'єктів. Суб'єктивна сторона правопорушення має єдину обов'язкову ознаку – вину, а її форма не має юридичного значення для кваліфікації правопорушення.

Наступним досліджуваним правопорушенням є порушення правил використання земель (ст. 53 КУпАП). Ця норма встановлює відповідальність за такі самостійні діяння, як:

- 1) використання земель не за цільовим призначенням;
- 2) невиконання природоохоронного режиму використання земель;
- 3) розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, які негативно впливають на стан земель;
- 4) неправильна експлуатація, знищення або пошкодження протиерозійних гідротехнічних споруд, захисних лісонасаджень.

Усі вони можуть вчинятися у формі як активних дій, так і бездіяльності. Як і в більшості досліджуваних складів правопорушень, ця норма також потребує звернення до спеціальної нормативної бази. Так, у вже наведеному Законі України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» зазначено, що невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням – це:

- невикористання земельної ділянки, крім реалізації науково обґрунтованих проектних рішень, або
- фактичне використання земельної ділянки, яке не відповідає її цільовому призначенню, встановленому при передачі у власність чи наданні в користування, зокрема в оренду, а також недодержання режиму використання земельної ділянки або її частини в разі встановлення обмежень (обтяжень)².

¹ Про управління відходами : Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-ІХ.

² Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 963-ІV.

Отже, відсутність використання земельної ділянки саме собою є правопорушенням. Що стосується використання, яке не відповідає цільовому призначенню, то в цьому контексті треба розуміти, що цільове призначення передбачає дві класифікації: більш загальну – *категорія земель*, і більш конкретну – *вид цільового призначення*. Так, за змістом ч. 1 ст. 19 ЗК України, землі України за основним цільовим призначенням поділяються на дев'ять категорій:

- а) землі сільськогосподарського призначення;
- б) землі житлової та громадської забудови;
- в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- г) землі оздоровчого призначення;
- г) землі рекреаційного призначення;
- д) землі історико-культурного призначення;
- е) землі лісгосподарського призначення;
- є) землі водного фонду;
- ж) землі промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення³.

Водночас норма ч. 1 ст. 20 ЗК України передбачає, що при встановленні цільового призначення земельних ділянок здійснюється віднесення їх до певної категорії земель та *виду цільового призначення*; абз. 2 ч. 4 цієї ж статті визначає, що відомості про цільове призначення земельної ділянки вносяться до Державного земельного кадастру.

Отже, узагальнюємо: використання земельної ділянки не за цільовим призначенням полягає у суперечності між даними Державного земельного кадастру та її фактичним використанням. При цьому дотримання особою вимог щодо *категорії земель* ще не означає, що вона дотримується *виду цільового призначення*. Наприклад, якщо земельна ділянка була надана для сінокосіння і випасання худоби, а фактично є розораною і на ній ведеться товарне сільськогосподарське виробництво, то це свідчить про порушення виду її цільового призначення, а отже, про наявність в діях особи ознак адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 53 КУпАП.

³ Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.

Що стосується такого діяння, як невиконання природоохоронного режиму використання земель, то в цьому контексті важливо звернутися до положень ч. 1 ст. 23 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», де зазначено, що для обліку кількісних, якісних та інших характеристик природних ресурсів, обсягу, характеру та режиму їх використання ведуться державні кадастри природних ресурсів¹. Отже, при визначенні вимог природоохоронного режиму використання тієї чи тієї земельної ділянки необхідно звертатись до відомостей Державного земельного кадастру.

Важливо підкреслити, що згідно з пп. «є», «з» ч. 1 ст. 91 ЗК України, власники земельних ділянок зобов'язані зберігати протиерозійні споруди, обкошувати (з прибиранням скошеного) та оборювати земельні ділянки, прилеглі до полезахисних лісових смуг². Крім того, відповідно до п. 19 Правил утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року за № 650, на земельних ділянках під полезахисними лісовими смугами забороняється: складувати матеріали; будувати будь-які споруди; влаштовувати звалища сміття, снігу та льоду; обладнувати стоянки транспортних засобів; випалювати суху рослинність, розпалювати багаття; добувати з дерев сік, смолу, робити надрізи; знищувати мурашники, ловити птахів і звірів; провадити будь-яку діяльність, що може негативно впливати на стан полезахисних лісових смуг³. Будь-яка з наведених вище дій охоплюється диспозицією ст. 53 КУпАП.

Склад правопорушення є формальним. Утім п. 5 вже наведеної вище Методики, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 року за № 963, передбачає формулу визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, порушення режиму, нормативів і правил використання земель.

---

¹ Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ.

² Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-ІІІ.

³ Про затвердження Правил утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року № 650.

На розмір шкоди впливають такі показники, як площа земельної ділянки, вид її цільового призначення, фактичне використання, адміністративно-територіальна одиниця (чи окрема територія), де вона розташована, індексація нормативної грошової оцінки земель, наявність особливого режиму використання земель⁴. Отже, це правопорушення (у частині підпунктів 1 і 2 наведеного вище переліку) завжди заподіює збитки. Однак встановлення наявності збитків для притягнення порушника до відповідальності не вимагається. Їхнє обчислення необхідне для подальшого відшкодування збитків, заподіяних правопорушенням.

Норма ст. 53 КУпАП має особливість у вигляді встановлення спеціальної обставини, яка виключає адміністративну відповідальність: згідно з приміткою до цієї статті, її положення не застосовуються у разі заростання чагарниками і дрібноліссям деградованих та малопродуктивних земель, що потребують консервації та призначені для заліснення⁵. Визначення термінів «деградовані землі» і «малопродуктивні землі» міститься в ст. 171 ЗК України.

Досліджуване правопорушення може бути вчинено будь-яким суб'єктом, при цьому санкція норми розмежує відповідальність громадян і посадових осіб. Суб'єктивна сторона передбачає вину як обов'язкову ознаку, однак форма вини на кваліфікацію не впливає.

Також необхідно дослідити склади правопорушень, предметом яких є ґрунтовий покрив земельних ділянок. Ґрунтом, за визначенням, наведеним у ст. 1 Закону України «Про охорону земель», є природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості. Ґрунтовий покрив виступає предметом правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. ст. 53-3 і 53-4 КУпАП.

⁴ Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 року № 963.

⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

Зокрема, норма ст. 53-3 КУпАП встановлює відповідальність за зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок з порушенням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту, визначених у документації із землеустрою, або за її відсутності¹. Зміст диспозиції цієї статті засвідчує, що це правопорушення може вчинятися лише у формі активних дій, таких як зняття та перенесення ґрунтового покриву. Наявність наслідків вчинення правопорушення не потребує доведення, отже, склад проступку є формальним.

Протиправність дій встановлюється за двома критеріями: перший – наявність документації із землеустрою та другий – дотримання її умов. Такі дії, як зняття родючого шару земель, за змістом вже наведеного вище Закону України «Про охорону земель», допускаються (і більше того – необхідні) у разі здійснення господарської діяльності, пов'язаної зі зберіганням, обробленням, утилізацією та видаленням, знешкодженням і захороненням відходів (ст. 46); здійснення містобудівної діяльності (ст. 48); при гірничодобувних, геологорозвідувальних роботах (ст. 52). Остання з передбачених статей встановлює правила зняття ґрунту, зокрема пошарового, та роздільного складування прошарків, а також визначення об'єму ґрунтової маси в робочих проектах землеустрою². Також, згідно з ч. 1 ст. 54 Закону України «Про землеустрій», *робочі проекти землеустрою розробляються з метою, з-поміж іншого, зняття та перенесення родючого шару ґрунту*³.

Обставиною, яка виключає протиправність цього діяння, є випадки, коли, відповідно до закону, розроблення документації із землеустрою не вимагається⁴. Такий випадок передбачено в ч. 2 ст. 168 ЗК України, де зазначено, що переміщення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) в межах однієї і тієї самої земельної ділянки, призначеної для ведення особистого селянського господарства, ведення садівництва, будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка), індивідуального дачного будівництва

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV.

³ Про землеустрій : Закон України від 22 травня 2003 року № 858-IV.

⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

та будівництва індивідуальних гаражів, здійснюється без розроблення робочого проекту землеустрою⁵.

Суб'єкт правопорушення загальний, проте розмежована відповідальність для громадян і для посадових осіб. Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого чи непрямого умислу, оскільки особа, здійснюючи активні дії зі зняття і перенесення ґрунтового покриття, усвідомлює протиправність своїх дій, а також передбачає та бажає чи свідомо припускає настання суспільно-шкідливих наслідків у вигляді порушення родючих властивостей ґрунтового покриття.

Наступне досліджуване правопорушення передбачене ст. 53-4 КУпАП, його об'єктивна сторона характеризується діями із незаконного заволодіння ґрунтовим покритвом (поверхневим шаром) земель⁶. При дослідженні складу цього правопорушення постає питання його співвідношення зі складом правопорушення, передбаченого ст. 53-3 КУпАП. Практична проблема полягає у тому, що заволодіння ґрунтовим покритвом можливе лише шляхом перенесення, оскільки неможливо заволодіти ним, залишаючи без змін місце, де він був (адже в протилежному випадку йшлося б про самовільне зайняття земельної ділянки, а не про заволодіння ґрунтовим покритвом).

Отже, з одного боку, при вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 53-4 КУпАП, може йтися про ідеальну сукупність із правопорушенням, передбаченим ст. 53-3 КУпАП. Водночас автори монографії дотримуються іншого погляду. Правопорушення, передбачене ст. 53-4 КУпАП, має місце лише тоді, коли особа, яка заволоділа ґрунтовим покритвом (поверхневим шаром), *не має жодних речових прав* на земельну ділянку, з якої відбувається заволодіння. Адже якщо у неї немає жодних речових прав на ділянку, то немає жодних підстав звинувачувати таку особу у відсутності чи в порушенні документації із землеустрою на перенесення ґрунту (як відомо, така документація не може бути замовлена і отримана особою, яка не має жодного права на земельну ділянку). Крім того, якщо особа має права на земельну ділянку (що включає право на ґрунтовий покрив), то її не можна звинуватити

⁵ Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.

⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X.

у незаконному заволодінні ґрунтовим покривом, оскільки вона має підстави володіти ним.

Таким чином, для з'ясування наявності ознак досліджуваного правопорушення треба з'ясувати, чи має особа певні права на земельну ділянку, з якої здійснює заволодіння ґрунтовим покривом. Якщо вона переносить ґрунтовий покрив із однієї своєї земельної ділянки на іншу, це не може свідчити про наявність ознак правопорушення, передбаченого ст. 53-4 КУпАП.

Так само не утворюють об'єктивної сторони правопорушення дії особи, які полягають у вилученні ґрунту з чужої земельної ділянки та його перенесенні на іншу, теж чужу. Цю тезу можна проілюструвати постановою Тростянецького районного суду Сумської області від 14 жовтня 2010 року у справі № 2-а-1125/10, за обставинами якої, «дійсно мав факт зняття та перенесення ґрунтового покриву земельної ділянки. Разом з тим, вважати, що позивач незаконно заволоділа ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель немає достатніх підстав, оскільки ... є керівником ДП ..., та ґрунт був перевезений за її розпорядження із одного місця на інше місце, але у межах земель комунальної власності і за погодженням із міською радою та із дозволу землекористувача. Таким чином, ні ... особисто, ні дочірнє підприємство ... не володіє ґрунтовим покривом, що був перевезений»¹.

Склад досліджуваного правопорушення є формальним. Якщо такі дії спричинили небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля, то вони утворюють суміжний склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 239-1 КК України². Прикладом «створення небезпеки для довкілля» можна назвати, наприклад, «пошкодження регіонального ландшафтного парку «Дніпропетровські ліси», про що зазначено у вирокі Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровськ від 8 червня 2015 року у справі

---

¹ Постанова Тростянецького районного суду Сумської області від 14 жовтня 2010 року у справі № 2-а-1125/10 про визнання незаконною та скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65322987>.

² Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III.

№ 199/4104/15-к³. Проте таке поняття, як створення небезпеки – є оцінним, а наявність такої небезпеки потребує доведення поза розумним сумнівом; за її відсутності може йтися лише про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 53-4 КУпАП.

Суб'єкт досліджуваного правопорушення – загальний, хоча відповідальність передбачена окремо для громадян і окремо – для посадових осіб. Суб'єктивна сторона характеризується виною лише у формі умислу, оскільки неможливо заволодіти ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель шляхом необережних дій.

Ще одне досліджуване правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 55 КУпАП, – порушення правил землеустрою. Диспозиція цієї статті викладена доволі лаконічно і має звучити так: «Відхилення від затверджених в установленому порядку проектів землеустрою»⁴. Отже, бачимо, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього правопорушення є діяння (дія чи бездіяльність), яка полягає у недотриманні вимог, зазначених у проекті землеустрою. У випадку відсутності такого документа, а також у випадку незатвердження наявного – відповідальність за цією статтею наставати не може.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про землеустрій», проект землеустрою – це сукупність економічних, проектних і технічних документів щодо обґрунтування заходів із використання та охорони земель, які передбачається здійснити за таким проектом. Види документації із землеустрою та їх склад встановлюються тільки цим Законом (ч. 3 ст. 25). Проекти землеустрою належать до документації із землеустрою. Вони є таких видів: щодо встановлення меж територій територіальних громад; щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць; щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, земель водного фонду

³ Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 8 червня 2015 року у справі № 199/4104/15-к за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, відповідальність за який передбачена ч. 1 ст. 239-1 КК України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44780760>.

⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворювальних об'єктів; щодо приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій; щодо відведення земельних ділянок; щодо впорядкування території для містобудівних потреб; щодо впорядкування території населених пунктів; щодо організації території земельних часток (паїв); проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь; робочі проекти землеустрою¹.

Порядок погодження і затвердження документації із землеустрою визначений ст. 186 ЗК України, а найпоширенішим різновидом є проекти щодо відведення земельних ділянок. Повноваження з їх затвердження визначені ст. 122 ЗК України.

Згідно з п. «г» ч. 3 ст. 50 Закону України «Про землеустрій», проєкт землеустрою щодо відведення земельної ділянки включає, зокрема, перелік обмежень у використанні земельної ділянки. Перелік можливих обмежень визначено у ч. 2 ст. 111 ЗК України і передбачає: умову розпочати і завершити будову або освоєння земельної ділянки протягом встановлених строків; заборону на провадження окремих видів діяльності; заборону на зміну цільового призначення земельної ділянки, ландшафту; умову здійснити будівництво, ремонт або утримання дороги, ділянки дороги; умову додержання природоохоронних вимог або виконання визначених робіт; умову надавати право полювання, вилову риби, збирання дикорослих рослин на своїй земельній ділянці в установлений час і в установленому порядку; обов'язок щодо утримання та збереження полезахисних лісових смуг².

Щодо дотримання обмежень у використанні земельної ділянки, треба враховувати, по-перше, що такі обмеження, крім безпосередньо встановлених законом та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами, підлягають державній реєстрації в Державному земельному кадастрі і є чинними з моменту державної реєстрації (ч. 4 ст. 111 ЗК України)³, а отже, юридичне значення для кваліфікації діяння особи

¹ Про землеустрій : Закон України від 22 травня 2003 року № 858-IV.

² Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.

³ Там само.

за ст. 55 КУпАП має факт державної реєстрації обмеження у використанні земельної ділянки у Державному земельному кадастрі, крім тих обмежень, які встановлені нормативними актами.

Варто зауважити, що не кожне порушення проєкту землеустрою утворює склад правопорушення, передбаченого ст. 55 КУпАП. Наприклад, якщо йдеться про перенесення ґрунту із порушенням робочого проєкту землеустрою, то такі дії одночасно потрібно кваліфікувати за нормою ст. 53-3 КУпАП, що є спеціальною стосовно ст. 55 КУпАП.

Важливим з практичного питанням є співвідношення складів правопорушень, передбачених ст. 53 і ст. 55 КУпАП. Так, приписи ст. 55 КУпАП мають спеціальне значення стосовно приписів ст. 53 КУпАП, оскільки остання має більш загальний характер і встановлює відповідальність за порушення правил використання земель (безвідносно до того, чи передбачені такі правила проєктом землеустрою), а ст. 55 КУпАП – лише тих правил, які вбачаються з проєкту землеустрою. Тому якщо одне й те саме діяння особи можливо кваліфікувати одночасно і за обома статтями, то підлягає застосуванню спеціальна норма ст. 55 КУпАП.

Склад правопорушення, передбаченого ст. 55 КУпАП, є формальним, суміжний склад кримінального правопорушення – відсутній. Суб'єктом правопорушення виступає землевласник (землекористувач) земельної ділянки, щодо якої розроблено і затверджено проєкт землеустрою; відповідальність розмежована для громадян і для посадових осіб. Суб'єктивна сторона правопорушення передбачає обов'язкову ознаку – вину у формі або умислу, або необережності.

Відповідальність за наступне досліджуване правопорушення передбачене ст. 56 КУпАП. Його об'єктивна сторона передбачає обов'язкову ознаку – активні дії, які можуть полягати у: а) знищенні межових знаків меж землекористувань; б) пошкодженні або знищенні геодезичних пунктів Державної геодезичної мережі, геодезичних мереж спеціального призначення⁴. Отже, предметом правопорушення є межові знаки та геодезичні пункти.

⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

Межовий знак є об'єктом, який на місцевості позначає місце проходження межі земельної ділянки. Також, згідно з ч. 2 ст. 106 ЗК України, подібну функцію можуть виконувати природні чи штучні споруди і рубезжі (річки, струмки, канали, лісосмуги, рослинні смуги, дерева, стежки, рівчаки, стіни, паркани, огорожа, шляхові споруди, бетонні або металеві стовпи, плити, моноліти, камені, інші споруди і рубезжі), що збігаються із межею земельної ділянки або спеціально встановлюються на ній¹. Знищення чи пошкодження таких об'єктів (наприклад, парканів) підпадає під ознаки правопорушення, передбаченого ст. 56 КУпАП. При цьому, дії з пошкодження (а не повного знищення) межового знака не утворюють об'єктивної сторони цього правопорушення.

На відміну від межового знака, геодезичний пункт має більш високий рівень правової охорони, оскільки правопорушенням є не лише його повне знищення, але й часткове пошкодження. Поняття «геодезичний пункт» і «геодезична мережа» нормативно визначені у ст. 1 Закону України «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність», де зазначено, що геодезична мережа – це сукупність геодезичних пунктів, а геодезичний пункт – це пристрій і (або) споруда для позначення на місцевості точок земної поверхні з відомими координатами і висотами². Відповідно до п. 3 Порядку охорони геодезичних пунктів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року за № 836, знесення або перезакладка геодезичних пунктів здійснюється лише за погодженням із Держгеокадастром³, а тому вчинення подібних дій без дотримання цієї умови містить ознаки правопорушення, передбаченого ст. 56 КУпАП.

Склад цього правопорушення має ознаки формального, адже не потребує доведення наявності суспільно-шкідливих наслідків дій. Натомість такі дії, як знищення чи пошкодження матеріального об'єкта де-факто завжди спричиняють збитки, однак

¹ Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.

² Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність : Закон України від 23 грудня 1998 року № 353-XIV.

³ Про затвердження Порядку охорони геодезичних пунктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року № 836.

їхній розмір правового значення для кваліфікації цього діяння не має. Суб'єкт цього правопорушення – загальний. Суб'єктивна сторона характеризується виною, але форма вини не має юридичного значення.

Перейдемо до правопорушень, які посягають на суспільні відносини у сфері використання інших природних ресурсів, які використовуються у сільському господарстві. Вище було констатовано, що до них належать правопорушення, передбачені ст. ст. 77-1, 83-1 і 90 КУпАП.

Першим серед цієї групи є самовільне випалювання рослинності або її залишків (ст. 77-1 КУпАП). За критерієм розміру верхньої межі штрафу цей проступок є найсерйознішим з-поміж усіх адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі. Високий розмір штрафу було встановлено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою збереження довкілля щодо посилення відповідальності за дії, спрямовані на забруднення атмосферного повітря та знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу»⁴. У пояснювальній записці до нього зазначається, що випалювання сухої рослинності та її залишків породжує багато негативних наслідків: передовсім – це погіршення стану довкілля, зокрема, забруднення атмосферного повітря; по-друге, вплив високої температури негативно впливає на родючість ґрунтів; по-третє, випалювання рослинності та її залишків нерідко спричиняє пожежі на сусідніх земельних ділянках, лісових масивах, загороджувальних лісових полосах, що розміщені поруч з ділянкою, де здійснюється таке випалювання⁵.

Об'єктивна сторона правопорушення характеризується завжди активними діями, які полягають у випалюванні (знищенні вогнем). Предметом правопорушення є стерня, луки,

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою збереження довкілля щодо посилення відповідальності за дії, спрямовані на забруднення атмосферного повітря та знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу : Закон України від 13 квітня 2020 року № 556-ІХ.

⁵ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою збереження довкілля (щодо посилення відповідальності за дії, спрямовані на забруднення атмосферного повітря та знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу)». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/25107>.

пасовища, ділянки із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинність або її залишки та опале листя. Місце вчинення правопорушення – землі сільськогосподарського призначення, смуги відводу автомобільних доріг і залізниць, парки, інші зелені насадження та газони у населених пунктах. Місце вчинення правопорушення впливає також на його кваліфікацію: якщо воно вчиняється у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, то це утворює кваліфікований склад проступку¹.

Матеріально-правовою нормою, за порушення якої ст. 77-1 КУпАП встановлена відповідальність, є ч. 3 ст. 27 Закону України «Про рослинний світ», де зазначено, що випалювання сухої рослинності або її залишків здійснюється у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища². Такий Порядок затверджено наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 12 серпня 2021 року за № 541. За його змістом, випалювання сухої рослинності допускається єдино у випадку гасіння пожеж в екосистемах, а випалювання залишків сухої рослинності – для приготування їжі, обігріву оселі та у традиційно-культурних цілях³. Усі інші, не передбачені Порядком дії (наприклад, випалювання стерні після збирання врожаю), є протиправними.

Варто наголосити, що існує суміжний (теж формальний) склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 245 КК України, диспозиція якої фактично багато в чому повторює диспозицію ст. 77-1 КУпАП, наприклад, випалювання стерні на землях сільськогосподарського призначення одразу підпадає як під кримінально-правову, так і під адміністративно-деліктну норму. Різниця між двома диспозиціями в цьому контексті полягає у тому, що в нормі КУпАП акцент робиться на недотриманні вимог вищезазначеного Порядку, а у нормі КК України

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Про рослинний світ : Закон України від 9 квітня 1999 року № 591-ХІV.

³ Про затвердження Порядку випалювання сухої рослинності або її залишків : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 12 серпня 2021 року № 541.

Порядок не згадується. Ця різниця створює підстави для такого висновку: випалювання рослинності утворює ознаки адміністративного правопорушення лише тоді, коли вчиняється у цілях, наведених у Порядку, проте без його дотримання (наприклад, рослинність випалюється для гасіння пожежі, однак це робить не пожежно-рятувальний підрозділ); якщо ж мета випалювання рослинності не передбачена у Порядку, то за такі дії настає кримінальна відповідальність. Втім, розмежування схожих за своїм змістом диспозицій ст. 77-1 КУпАП та ст. 245 КК України є предметом подальшої наукової дискусії.

Суб'єкт правопорушення – загальний, однак санкцією ст. 77-1 КУпАП окремо встановлена відповідальність посадових осіб. Як зазначено у постанові Восьмого апеляційного адміністративного суду від 4 липня 2023 року у справі № 594/363/23, суб'єктивна сторона цього правопорушення може характеризуватися у формі умислу або необережності⁴.

Переходячи до адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 83-1 КУпАП (порушення законодавства про захист рослин), відзначимо, що воно – один із найменш серйозних серед досліджуваної групи проступків, оскільки є єдиним, за яке можливо замість штрафу застосувати попередження. Водночас це правопорушення має суміжний з ним склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 247 КК України. Ці склади розмежовуються за критерієм наявності чи відсутності тяжких наслідків⁵. Однак варто відзначити, що не всі проступки, охоплені диспозицією ст. 83-1 КУпАП, характеризуються формальним складом. Такий проступок, як «недодержання вимог нормативно-правових актів з питань захисту рослин» (п. 6 ст. 83-1 КУпАП), характеризується матеріальним складом, адже потребує доведення факту «пошкодження, погіршення стану рослин та якості продукції рослинного походження, а також забруднення довкілля»⁶.

⁴ Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 4 липня 2023 року у справі № 594/363/23 про скасування постанови. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111981549>

⁵ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III; Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

Інші проступки, визначені ст. 83-1 КУпАП, мають формальний склад, і на відміну від п. 6 цієї статті, закріплені з більшим ступенем конкретизації. До них належать такі діяння (можуть вчинятися у формі як дій, так і бездіяльності), як: поширення шкідливих організмів внаслідок порушення технології вирощування рослин сільськогосподарського та іншого призначення; екологічно не обґрунтоване здійснення захисту рослин; неповідомлення (приховування) або надання неправдивої інформації про загрозу посівам, деревним насадженням, іншій рослинності відкритого та закритого ґрунту, а також продукції рослинного походження від шкідливих організмів; завезення на територію України та реалізація засобів захисту рослин, а також речовин і сировини для їх виготовлення, що не пройшли державних випробувань і реєстрації; ухилення від пред'явлення або непред'явлення засобів захисту рослин для проведення їх огляду, дослідження¹. Диспозиція цієї статті фактично має бланкетний характер і відсилає до положень Закону України «Про захист рослин».

Цим Законом, з-поміж іншого, передбачені такі основні вимоги щодо захисту рослин: дотримання технології вирощування рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту; екологічне та економічне обґрунтування доцільності захисту рослин від шкідливих організмів тощо².

У доповнення до уже викладеного варто також звернутися до підзаконного нормативно-правового акта, а саме до Порядку проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 1996 року № 295. Як передбачено пунктом 19, державній реєстрації підлягають препаративні форми пестицидів і агрохімікатів, для яких розроблені регламенти застосування, включаючи державні медико-санітарні нормативи безпечного застосування пестицидів і агрохімікатів і методи контролю

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Про захист рослин : Закон України від 14 жовтня 1998 року № 180-XIV.

за їх дотриманням³. Крім того, для з'ясування наявності ознак досліджуваного проступку може знадобитися звернення до документів, які встановлюють технологію вирощування рослин.

Суб'єкт досліджуваного правопорушення є загальним, що не перешкодило законодавцю встановити підвищену відповідальність для посадових осіб. Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується виною, форма якої має юридичне значення при кваліфікації діянь за п. 3, 4 ст. 83-1 КУпАП (оскільки такі діяння, як приховування, надання неправдивої інформації, заведення і реалізація, характеризуються умисною формою вини).

Наступним із досліджуваної групи правопорушень є проступок, передбачений ст. 90 КУпАП. Аналіз диспозиції цієї статті дає підставу резюмувати, що об'єктивна сторона характеризується, передовсім діяннями у формі дії чи бездіяльності, такими як: 1) погіршення чи знищення середовища перебування (зростання) тварин і рослин; 2) знищення; 3) незаконне або з порушенням встановленого порядку вилучення їх із природного середовища; 4) порушення умов утримання (вирощування) тварин і рослин; 5) інші порушення порядку охорони, використання та відтворення видів рослин і тварин)⁴.

Предмет досліджуваного правопорушення – тварини і рослини, які: а) внесені до переліків рідкісних видів тварин і рослин, або які мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, або є такими, що перебувають під загрозою зникнення на відповідній території, або б) занесені до Червоної книги України, або в) охороняються відповідно до міжнародних договорів України⁵.

Згідно з ч. 1 ст. 3 та ч. 1 ст. 15 Закону України «Про Червону книгу України», вона є офіційним державним документом, у якому наведений перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу

³ Про затвердження Порядку проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 1996 року № 295.

⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁵ Там само.

та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їх збереження і відтворення. Ведення Червоної книги України здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища¹.

Переліки інших рідкісних видів затверджуються у порядку, встановленому законами України «Про тваринний світ» і «Про рослинний світ». Зокрема, згідно з ч. 3 ст. 44 Закону України «Про тваринний світ», види тварин, які не занесені до Червоної книги України, але мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, за рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища заносяться до переліків видів тварин, що підлягають особливій охороні². Прикладом можна назвати Перелік видів тварин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області, затверджений наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 27 червня 2018 року № 237³. Що стосується аналогічних переліків рослин, то нормою ч. 2 ст. 30 Закону України «Про рослинний світ» визначено, що види рослин, які не занесені до Червоної книги України, але є рідкісними або такими, що перебувають під загрозою зникнення на території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, можуть заноситися до Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на цих територіях. Перелік та Положення про нього затверджуються Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними обласними, Київською та Севастопольською міськими радами⁴. Отже, на відміну від подібних переліків видів тварин, законодавство про рослинний світ відносить це питання до сфери місцевої нормотворчості.

¹ Про Червону книгу України : Закон України від 7 лютого 2002 року № 3055-III.

² Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-III.

³ Про затвердження Переліку видів тварин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 27 червня 2018 року № 237.

⁴ Про рослинний світ : Закон України від 9 квітня 1999 року № 591-XIV.

Із викладеного можемо узагальнити так: для визначення того, чи належить той або той вид рослин чи тварин до предмета правопорушення, передбаченого ст. 90 КУпАП, треба звертатися до Червоної книги України, міжнародних договорів, учасником яких є Україна, переліків видів тварин, затверджених наказом Міністерства екології та природних ресурсів України для відповідного регіону, а також переліків видів рослин, затверджених відповідними органами місцевого самоврядування.

До того ж, саме за критерієм предмета правопорушення розмежовується простий склад (ч. 1 ст. 90) та привілейований склад (ч. 2 ст. 90) правопорушення, отже, визначення належності предмета правопорушення до того чи того переліку – впливає на кваліфікацію діяння.

Більшість проступків, охоплених диспозицією ст. 90 КУпАП, характеризуються формальним складом. Винятком є порушення умов утримання (вирощування) тварин і рослин зазначених видів у ботанічних садах, дендрологічних та зоологічних парках, інших спеціально створених штучних умовах, оскільки адміністративну відповідальність тягне за собою не кожне таке порушення, а лише те, що призвело до їх загибелі, каліцтва (пошкодження)⁵. Крім того, як бачимо, цей конкретний проступок характеризується ще однією обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, а саме – місцем його вчинення, яким є місця, де тварини і рослини утримуються або вирощуються у спеціально створених штучних умовах.

Спосіб вчинення протиправного діяння стосовно тварини, занесеної до Червоної книги України, впливає на його кваліфікацію за ч. 2 ст. 90 КУпАП або за ст. 248 КК України. А саме, якщо протиправні дії щодо такого предмета правопорушення полягають у незаконному полюванні, то настає саме кримінальна відповідальність. У цьому контексті важливо пам'ятати, що згідно із ч. 3 ст. 12 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», до полювання прирівнюється: перебування осіб у межах мисливських угідь, з-поміж іншого, на польових і лісових дорогах (крім доріг загального користування), з будь-якою стрілецькою зброєю або з капканами

⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

та іншими знаряддями добування звірів і птахів, або з собаками мисливських порід чи ловчими звірами і птахами, або з продукцією полювання (крім випадків регулювання чисельності диких тварин, польових випробувань і змагань мисливських собак (не нижче обласного рівня); перебування осіб на дорогах загального користування з продукцією полювання або з будь-якою зібраною розчохленою стрілецькою зброєю¹.

Правопорушення характеризується загальним суб'єктом. Суб'єктивній стороні цього адміністративного правопорушення, як зазначається у постанові Івано-Франківського апеляційного суду від 28 березня 2023 року у справі № 353/56/23, властива наявність вини у формі як умислу, так і необережності², а знання чи незнання особи про те, що конкретний вид тварини і рослини перебуває під особливою охороною держави, не впливає на правильність кваліфікації діяння за ст. 90 КУпАП.

Останнім правопорушенням з досліджуваної групи є те, відповідальність за яке встановлена ст. 108 КУпАП. Його об'єктом виступають суспільні відносини у сфері використання сільськогосподарської техніки. Склад правопорушення – формальний. Об'єктивна сторона характеризується діями чи бездіяльністю, які полягають у грубому порушенні правил технічної експлуатації тракторів, комбайнів, інших самохідних сільськогосподарських машин і правил техніки безпеки³. Диспозиція статті містить оцінне поняття «грубе порушення», що обумовлює наявність у суб'єкта правозастосування дискреційних повноважень з питання визначення того, чи є конкретне порушення грубим, чи ні. Крім того, ця диспозиція має бланкетний характер, адже для правильного застосування необхідно звертатися до положень трьох підзаконних нормативно-правових актів, а саме:

– Правил технічної експлуатації тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших

¹ Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22 лютого 2000 року № 1478-III.

² Постанова Івано-Франківського апеляційного суду від 28 березня 2023 року у справі № 353/56/23 про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 90 КУпАП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109833391>.

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X.

механізмів, затверджених наказом Міністерства аграрної політики України від 6.04.2010 р. за № 173⁴.

– Вимог до технічного стану тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів, затверджених наказом Міністерства аграрної політики України від 6.05.2009 р. за № 316⁵.

– Правил охорони праці у сільськогосподарському виробництві, затверджених наказом Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 р. за № 1240⁶.

Досліджуване правопорушення відрізняється від інших тим, що обов'язковим елементом його об'єктивної сторони є час вчинення – під час експлуатації тракторів, комбайнів, інших самохідних сільськогосподарських машин. Суб'єкт правопорушення – спеціальний, воно може вчинятися тільки механізаторами⁷. Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується виною, форма якої не впливає на кваліфікацію діяння.

---

⁴ Про затвердження Правил технічної експлуатації тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів : наказ Міністерства аграрної політики України від 06.04.2010 р. № 173.

⁵ Про затвердження Вимог до технічного стану тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів : наказ Міністерства аграрної політики України від 06.05.2009 р. № 316.

⁶ Про затвердження Правил охорони праці у сільськогосподарському виробництві : наказ Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 р. № 1240.

⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

РОЗДІЛ 2 ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗІ

2.1 Виявлення адміністративних проступків у сільськогосподарській галузі та збирання доказів у цих справах

Як слушно зазначають у своїй статті В. Вдовічен та Я. Пилип, адміністративна відповідальність може бути реалізована лише за наявності належних підстав (нормативних, фактичних та процесуальних). Компетентні посадові особи або колегіальні органи правомочні застосувати заходи адміністративної відповідальності лише *при виявленні та оформленні фактично скоєного протиправного діяння, за яке законом встановлено адміністративну відповідальність*¹.

Виявлення адміністративних правопорушень та їхня фіксація нерозривно пов'язані між собою. У разі, якщо уповноважений суб'єкт виявив ознаки адміністративного проступку, то він має задокументувати факт вчинення правопорушення, зібрати докази, які поза розумним сумнівом доведуть винуватість особи. Недотримання принципу забезпечення доведеності вини призводитиме лише до безкарності порушників, нівелюватиме функції адміністративної відповідальності. Тому збирання доказів у справах про адміністративні правопорушення, і зокрема ті, що вчиняються у сільськогосподарській галузі, є найважливішою, визначальною складовою діяльності суб'єктів владних повноважень в адміністративно-деліктній сфері. У цьому контексті Х. Ярмакі справедливо зазначає,

---

¹ Вдовічен В. А., Пилип Я. Ю. Правова природа дискреційних повноважень в застосуванні адміністративної відповідальності. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 23. С. 128–135.

що, з одного боку, доказування слугує встановленню фактів і обставин, які мали місце, їх сутності і оцінці значення для встановлення істини в справі, з іншого – їх фіксації у визначеному законом порядку і форм отримання результатів для надання їм статусу доказу².

Поняття «докази», як слушно зауважує А. Долгополов, має декілька значень: під ними розуміють і джерела фактичних даних, і власне фактичні дані, що використовуються для обґрунтування істинності висновку³. Нормативне визначення доказів у справах про адміністративні правопорушення міститься в ст. 251 КУпАП, де зазначено, що це будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність певної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи⁴. Отже, нормативно закріплено поняття доказів як фактичних даних; зі свого боку, такі дані мають бути встановлені на основі джерел доказування.

У правовій доктрині існує декілька класифікацій доказів. Зокрема, автори посібника «Теорія судових доказів у питаннях і відповідях» вказують, що докази можна класифікувати: стосовно обставини, яка підлягає доказуванню, – на прямі та непрямі (побічні); щодо обвинувачення – на обвинувальні та виправдувальні; за джерелом одержання відомостей про факти, характером формування джерел доказів – на первинні і похідні; за способом формування – на особисті і речові; за видами джерел – на показання, речові докази, документи і висновки експертів; залежно від процесуальних умов (режимів) формування – на судові і позасудові⁵.

---

² Ярмакі Х. П. Докази в справах про адміністративні правопорушення та їх оцінка. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 116–120.

³ Долгополов А. М. Стівідношення пізнання та доказування у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 609–610. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/153.pdf.

⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁵ Удалова Л. Д., Письменний Д. П., Азаров Ю. І. та інші. *Теорія судових доказів у питаннях і відповідях* : навчальний посібник. Київ : Видавць, 2015. 134 с.

За визначенням, наданим Т. Рекуненко, доказування у провадженні у справах про адміністративні правопорушення є процесуальною діяльністю спеціально уповноважених органів (посадових осіб), яка включає збір, оцінку та використання доказів, необхідних для встановлення істини у справі та її вирішення по суті¹. Отже, збирання доказів (а якщо точніше – джерел доказування) є невід’ємною складовою процесу доказування у справах про адміністративні правопорушення.

У правових дослідженнях нерідко робиться акцент на необхідності дотримання процедури збирання доказів. Зокрема, М. Ковалів зазначає, що інформація може розглядатися як доказ за наявності двох умов: по-перше, якщо містить дані про наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винності особи в його скоєнні та інших обставинах, що мають значення для правильного вирішення справи; по-друге, якщо одержана в порядку та з джерел, передбачених законом². Розвиваючи тезу про необхідність одержання доказів з дотриманням вимог закону, Д. Лук’янець зазначає таке: дотримуючись правил формальної логіки, можна стверджувати, що встановлювати наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність особи в його вчиненні та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи, посадова особа може тільки на підставі доказів у визначеному порядку, а цей порядок має бути визначений саме законом, а не іншим нормативно-правовим актом³. Ці наукові висновки цілком узгоджуються із приписами ч. 2 ст. 19 Конституції України, де зазначено, що органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах

¹ Рекуненко Т. Доказування в процесі розгляду справ про адміністративні правопорушення. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 169–173.

² Ковалів М. В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 240–48.

³ Лук’янець Д. М. Про процесуальну форму адміністративної відповідальності. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2012. № 1. Частина 1. С. 184–188.

повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України⁴.

Отже, принцип законності є визначальним під час збирання доказів у справах про адміністративні правопорушення, а порушення цієї засади призводить до недопустимості одержаних доказів. Цей висновок узгоджується також із позицією Є. Яковенка, який вважає, що «вимоги» до доказів, зокрема: вид їх джерела, спосіб, підстава, порядок їх одержання та фіксації, суб'єкт, до компетенції якого входить одержання доказів, прямо впливають на їх належність і допустимість та можливість використання залежно від предмета доказування⁵.

Дослідження доказування у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі варто побудувати за критерієм **суб'єкта**, уповноваженого на виявлення, документування і фіксацію факту проступку, адже нормативне регулювання процедури збирання доказів переважно залежить саме від суб'єкта владних повноважень, на якого покладена ця функція. Для правильної систематизації предмета дослідження спочатку визначимо, чи у всіх правопорушеннях у сільськогосподарській галузі складаються протоколи про адміністративні правопорушення, і хто саме уповноважений на такі дії.

Як уже було встановлено, адміністративними правопорушеннями в сільськогосподарській галузі доцільно вважати ті, відповідальність за які передбачена статтями 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56, 77-1, 83-1, 90, 104, 104-1, 106-1, 106-2, 107-1, 107-2 і 108 КУпАП. Для того, щоб визначити, за якими із них передбачено складання протоколів про адміністративні правопорушення і хто саме це робить, звернімося до норми ст. 255 КУпАП⁶. Детальний аналіз цієї норми в її системному взаємозв'язку з іншими нормами КУпАП дає підставу для висновків, які, з метою зручності сприйняття, наведемо у формі таблиці 1.

⁴ Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року.

⁵ Яковенко Є. О. Одержання доказів за різними процесуальними законами та їх застосування національним судом. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2020. № 1 (67). Том 1. С. 168–175.

⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

Таблиця 1

**Розподіл повноважень щодо складання протоколів
про адміністративні правопорушення
у сільськогосподарській галузі**

Стаття КУпАП	Суб'єкт, який складає протокол згідно з КУпАП
1	2
ч. 1 ст. 52	не визначено
ч. 2 ст. 52	1) державні інспектори з контролю за використанням та охороною земель виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад; 2) громадські інспектори з контролю за використанням та охороною земель
ст. 53	
ст. 53-1	не визначено
ст. 53-3	
ст. 55	
ч. 2 ст. 56	громадські інспектори з контролю за використанням та охороною земель
ст. 53-4	
ч. 1 ст. 56	державні інспектори з контролю за використанням та охороною земель виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад
ст. 77-1	1) посадові особи ДСНС; 2) громадські інспектори з охорони довкілля; 3) егері та посадові особи користувачів мисливських угідь, уповноважених на охорону державного мисливського фонду
ст. 83-1	посадові особи Держпродспоживслужби: Головний державний фітосанітарний інспектор України, головні державні фітосанітарні інспектори та державні фітосанітарні інспектори
ст. 104-1	посадові особи Держпродспоживслужби
ст. 107-1	
ст. 107-2	
ст. 108	
ст. 90	посадові особи: Держекоінспекції, Держрибагентства, Держлісагентства, служби державної охорони природно-заповідного фонду України
ст. 104	посадові особи, уповноважені виконавчими органами сільських, селищних, міських рад

Продовження таблиці 1

1	2
ч. 1 ст. 106-1	1) посадові особи органів Національної поліції; 2) посадові особи, уповноважені виконавчими органами сільських, селищних, міських рад
ст. 106-2	
ч. 2 ст. 106-1	не складається, постанову виносить Національна поліція

Результати проведеного узагальнення та систематизації потребують таких уточнювальних коментарів.

1. Зміст ст. 255 КУпАП не дає відповіді на питання, хто складає протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 52, ст. ст. 53-3 і 55, ч. 2 ст. 56 КУпАП. Водночас зміст останнього абзацу цієї статті свідчить, що законом такі повноваження можуть бути покладені й на інших суб'єктів. У цьому контексті доцільно звернутися до ст. 10 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», де зазначено, що державні інспектори у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель мають право, зокрема, складати протоколи про адміністративні правопорушення у сфері використання та охорони земель і дотримання вимог законодавства про охорону земель¹. Отже, норма ст. 255 КУпАП, вочевидь, потребує приведення у відповідність до норми цього Закону. Втім, відсутність у ст. 255 КУпАП згадки про суб'єктів складання протоколів за цими статтями – не відміння дії спеціальної норми Закону. Крім того, той факт, що в тексті ст. 255 КУпАП повноваження складати протоколи про адміністративні правопорушення за ст. 53-4 КУпАП закріплено лише для громадських інспекторів, так само не відміння положень ст. 10 наведеного вище Закону, які визначають такі ж повноваження і для державних інспекторів.

2. Що стосується таких суб'єктів, як державні інспектори з контролю за використанням та охороною земель виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад, то варто зазначити,

¹ Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV.

що за змістом положень ч. 6 ст. 6-1 вже наведеного вище Закону, у разі якщо такі ради не прийняли рішення про здійснення державного контролю за використанням та охороною земель та не забезпечили призначення державних інспекторів, їхні повноваження у зазначеній сфері виконує Держгеокадастр до прийняття радами такого рішення¹. Отже, положення ст. 255 КУпАП в частині визначення повноважень таких інспекторів треба тлумачити в системному взаємозв'язку з нормою ч. 6 ст. 6-1 зазначеного вище Закону. Для того, щоб визначити суб'єкт складення протоколу в конкретній місцевості, необхідно з'ясувати, чи прийняла місцева рада рішення про здійснення державного контролю в цій сфері та чи призначила державних інспекторів.

3. Якщо звернутися до норм ст. ст. 83-1 і 107-2 КУпАП, то неважко переконатися, що зміст ст. 255 КУпАП не вказує на конкретний орган, уповноважений складати протоколи про ці адміністративні правопорушення. Водночас відповідно до ст. 255 КУпАП, у справах про адміністративні правопорушення, розгляд яких віднесено до відання органів, зазначених у статтях 222–244-21, 244-24 цього Кодексу, протоколи про правопорушення мають право складати уповноважені на те посадові особи цих органів². Зі свого боку, нормою ст. 238-4 КУпАП передбачено повноваження Держпродспоживслужби розглядати справи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 83-1 КУпАП, а нормою ч. 1 ст. 238 КУпАП – про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 107-2 КУпАП.

4. Положення ст. 255 КУпАП передбачають такого суб'єкта складення протоколу, як державний інспектор сільського господарства. Саме він, за задумом законодавця, має складати протоколи за ст. 104-1 КУпАП. Наявність таких посадовців була передбачена Указом Президента України від 13.04.2011 р. за № 459/2011 «Про Державну інспекцію сільського господарства України»³. Однак згідно з Указом Президента України

---

¹ Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV.

² Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

³ Про Державну інспекцію сільського господарства України : Указ Президента України від 13 квітня 2011 року № 459/2011.

від 20.06.2019 р. за № 419/2019, попередній документ було визнано таким, що втратив чинність⁴. Отже, сьогодні такого органу, як Державна інспекція сільського господарства України, нема, а отже, нема і таких суб'єктів, як державні інспектори сільського господарства. Як можемо пересвідчитися, у законодавстві утворилася прогалина у питанні правового регулювання діяльності державних інспекторів сільського господарства як суб'єктів, уповноважених на складання протоколів за ст. 104-1 КУпАП.

5. З приводу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 108 КУпАП, можна ствердити, що хоча нормою ст. 255 КУпАП прямо не визначено орган, який уповноважений складати протоколи за цією статтею, однак цю норму треба розглядати в системному взаємозв'язку із нормою ст. 244 КУпАП, в якій розгляд справ про означене правопорушення (як і про передбачене ст. 104-1 КУпАП), передано до компетенції центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі⁵. Також необхідно зазначити, що до теперішнього часу залишається чинним такий нормативно-правовий акт, як Інструкція з оформлення посадовими особами Державної інспекції сільського господарства України та її територіальних органів матеріалів про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил технічної експлуатації тракторів, комбайнів, інших самохідних сільськогосподарських машин і правил техніки безпеки під час їх експлуатації⁶, хоча при цьому, як вже було зазначено вище, така інспекція вже не здійснює владних повноважень. Тут варто згадати і про Постанову Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 року за № 1051, якою повноваження з державного нагляду

⁴ Про визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України : Указ Президента України від 20 червня 2019 року № 419/2019.

⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁶ Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами Державної інспекції сільського господарства України та її територіальних органів матеріалів про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил технічної експлуатації тракторів, комбайнів, інших самохідних сільськогосподарських машин і правил техніки безпеки під час їх експлуатації : наказ Міністерства аграрної політики України від 26 жовтня 2009 року № 755.

(контролю) у сфері агропромислового комплексу покладено на Держпродспоживслужбу і його повноваженнями передбачено складати протоколи про адміністративні правопорушення¹. Системне тлумачення наведених вище норм законодавства свідчить, що протоколи про адміністративні правопорушення за ст. 108 (як і за ст. 104-1 КУпАП), нині мають складати лише посадові особи Держпродспоживслужби.

6. Наостанок варто зазначити, що в ст. 255 КУпАП прописані також повноваження державних інспекторів сільського господарства складати протоколи за ст. 51-2 КУпАП, але ця стаття передбачає відповідальність за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності²; отже, вочевидь, законодавець допустив помилку у ст. 255 КУпАП, і при цьому неможливо зрозуміти, яку статтю КУпАП він мав на увазі насправді, замість помилково згаданої ст. 51-2. Ще одним недоліком законодавчої техніки в ст. 255 КУпАП є і те, що повноваження громадських інспекторів з охорони довкілля складати протоколи за ст. 77-1 КУпАП з невідомих причин закріплено двічі.

Розмежувавши компетенцію суб'єктів, уповноважених на виявлення і документування правопорушень у сільськогосподарській галузі, перейдемо до дослідження окремих процедур документування цих проступків щодо кожного суб'єкта окремо.

Почнемо з **державних інспекторів з контролю за використанням та охороною земель**, адже на них припадає найбільша частка з досліджуваних проступків (7 із 17, тобто 41 %). Їхня діяльність врегульована передусім Законом України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», ст. 10 якого передбачає перелік повноважень цих інспекторів. У контексті предмета дослідження нас цікавлять такі повноваження, як: обстеження земельних ділянок; перевірка документів щодо використання та охорони земель; складання актів перевірок і протоколів про адміністративні правопорушення; одержання усних і письмових пояснень

¹ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 року № 1051.

² Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

від громадян; проведення фотографування, звукозапису, кіно- і відеозйомки³.

Із цього переліку випливає, що типовими засобами доказування фактів вчинення адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена статтями 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56 КУпАП, є такі: акт обстеження земельної ділянки, акт перевірки, документи щодо використання та охорони земель, пояснення осіб (потерпілих, свідків, особи, яка притягається до відповідальності), матеріали фото-, кіно-, відеозйомки і звукозапису. Отже, виявлення цих адміністративних правопорушень та їхня документальна фіксація відбувається у спосіб ініціювання і проведення заходів державного нагляду (контролю). Якщо йдеться про планові заходи, то їхня періодичність ґрунтується на ризик-орієнтованому підході. Для практичної реалізації такого підходу Кабінет Міністрів України постановою від 03.10.2018 р. за № 801 затвердив «Критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель, і визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру та виконавчими органами сільських, селищних, міських рад»⁴.

Загальні засади здійснення заходів державного нагляду (контролю) передбачені Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», норма ч. 6 ст. 7 якого визначає вимоги до змісту акта, що складається за результатами заходу нагляду (контролю). Він має містити, зокрема: дату складення акта; відомості про тип (плановий або позаплановий) та форму заходу (перевірка, ревізія, обстеження, огляд тощо); предмет державного нагляду (контролю); найменування органу державного нагляду

³ Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV.

⁴ Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель, і визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру та виконавчими органами сільських, селищних, міських рад : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 року № 801.

(контролю), а також посаду, прізвище, ім'я та по батькові посадової особи, яка здійснила захід; найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи-підприємця, щодо діяльності яких здійснювався захід¹.

Більш деталізовані вимоги до змісту саме акта державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері використання та охорони земель затверджені наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 4 вересня 2023 року за № 1625. Аналіз змісту форми акта засвідчує, що до нього повинен бути в обов'язковому порядку доданий Перелік питань щодо проведення заходу державного нагляду (контролю), конкретна форма якого залежить від суб'єкта, який проводить захід нагляду (контролю)².

Крім того, аналіз положень ч. 1 ст. 8 цього ж Закону визначає, що джерелами доказування факту вчинення адміністративних правопорушень можуть бути також результати експертиз, а також одержані інспектором довідки, матеріали та відомості³.

Інформацію щодо практичного застосування тих чи тих засобів доказування можна отримати з судової практики оскарження постанов органів Держгеокадастру у справах про адміністративні правопорушення, передбачених статтями 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56 КУпАП.

Так, за обставинами справи № 727/10723/21, розглянутої Шевченківським районним судом м. Чернівці 07.09.2022 р., предметом спору була постанова інспектора Держгеокадастру про накладення адміністративного стягнення за ст. 53 КУпАП; в обґрунтування постанови інспектор послався на акт перевірки, в ході якого було встановлено факт нецільового використання земельної ділянки, наданої позивачеві в оренду для

---

¹ Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V.

² Про затвердження уніфікованої форми акта, що складається за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері використання та охорони земель, та інших форм розпорядчих документів : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 4 вересня 2023 року № 1625.

³ Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V.

рибогосподарських потреб; за твердженнями відповідача, позивач збудував у прибережній смузі ставка тимчасову споруду з металопрофілю для зберігання кормів для риби. Суд погодився із твердженнями відповідача. В обґрунтування своїх висновків суд послався на умови договору оренди, а також на листа прокуратури, на підставі якого була проведена перевірка, і на сам акт перевірки; ці докази суд визнав цілком достатніми для підтвердження факту вчинення правопорушення⁴.

Зі свого боку, у справі № 718/12/22, що була розглянута Кіцманським районним судом Чернівецької області 24.02.2022 р., предметом розгляду була постанова про накладення адміністративного стягнення за ст. 53-1 КУпАП (самовільне зайняття земельної ділянки). Позивачку було орган Держгеокадастру звинуватив у тому, що вона самовільно зайняла земельну ділянку, яка була передана в оренду товариству з обмеженою відповідальністю, шляхом її обробітку сільськогосподарською технікою та встановлення межових знаків. Проте суд звернув увагу на те, що позивачка «самовільно захопити не може земельну ділянку ..., оскільки саме вона являється законним власником вказаної земельної ділянки, що підтверджується Державним актом ... та Витягом з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію іншого речового права ..., а отже в даному випадку наявні цивільні-правові відносини між власником земельної ділянки та орендарем. Крім того, суд вказав, що жодних пояснень з приводу порушення земельного законодавства у позивача не відбиралося, акту про відмову від підпису не складалося, що свідчить про протиправність дій державного інспектора під час проведення перевірки⁵. У зв'язку із викладеними обставинами суд дійшов висновку про відсутність складу адміністративного правопорушення. Отже, у справах, пов'язаних із земельними ділянками, основу

---

⁴ Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівців від 7 вересня 2022 року у справі № 727/10723/21 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106466988>.

⁵ Рішення Кіцманського районного суду Чернівецької області від 24 лютого 202 року у справі № 718/12/22 про визнання протиправною та скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103570307>.

доказової бази складають документи, на підставі яких набуваються і здійснюються речові права на них (державні акти, свідчення про право власності, договори, рішення і розпорядження суб'єктів владних повноважень тощо), а також відомості з офіційних державних баз даних (інформаційні довідки, витяги тощо).

Що стосується адміністративних правопорушень, предметом яких є ґрунтовий покрив, то судова практика свідчить, що для визначення наявності ознак правопорушення необхідно довести, що його предметом був саме родючий шар ґрунту, а не будь-який шар покриву землі. Як приклад доцільно навести рішення Коростишівського районного суду Житомирської області від 24.05.2022 р. у справі № 240/30927/21. За її обставинами, позивача було обвинувачено у вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 53-3 КУпАП, за те, що він на своїх земельних ділянках, наданих йому у власність (одна з яких – для ведення особистого селянського господарства), провів без спеціального дозволу роботи з поглиблення водойми та зняття і перенесення ґрунтового покриву. Проте суд не погодився із постановою Держгеокадастру, а натомість дійшов висновків, що «ґрунтовий покрив земельних ділянок характеризуватиметься родючістю і підлягатиме землюванню, якщо буде відповідати вимогам та показникам, встановленим у ГОСТ 17.5.1.03-78. ГОСТ 17.4.2.02-83. ГОСТ 17.5.3.05-84. ГОСТ 26213-84, ГОСТ 17.5.3.06-85. ґрунтовий покрив земельних ділянок, який не відповідає вимогам та показникам, встановленим у зазначених ГОСТах, не є родючим, а отже, дозвіл на зняття та перенесення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) земельних ділянок не видається... Суд зазначає, що предметом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 53-3 КУпАП, є лише родючий шар ґрунту, оскільки лише щодо нього передбачено видачу спеціального дозволу... Судом не здобуто доказів на підтвердження того, що на земельних ділянках, вказаних в Акті обстеженні та Акті перевірки, був присутній верхній шар ґрунту та що при цьому він був також і родючим»¹. Отже,

---

¹ Рішення Коростишівського районного суду Житомирської області від 24 травня 2022 року у справі № 240/30927/21 про визнання протиправними дій та скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104477889>.

у справах, пов'язаних зі зняттям і перенесенням ґрунтового покриву, належним доказом мають бути результати експертиз щодо хімічних властивостей ґрунту, зокрема – на предмет його родючості.

Важливе значення для встановлення наявності чи відсутності факту вчинення адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 55 КУпАП, є зміст проєктів землеустрою, адже саме на них є посилання у диспозиції цієї статті, яка встановлює відповідальність за відхилення від цих проєктів. Саме з цією обставиною було пов'язане закриття Конотопським міськрайонним судом Сумської області 06.10.2020 р. справи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 55 КУпАП. За обставинами справи № 577/3277/20, на позивача було складено протокол про те, що він використовує земельні ділянки сільськогосподарського призначення (види угідь – сіножаті) для вирощування товарної сільськогосподарської продукції з відхиленням від затверджених проєктів землеустрою. Однак суд звернув увагу, що «у мотивувальній частині постанови зазначено про використання земельних ділянок з відхиленням від затвердженого в установленому порядку землеустрою даних земельних шляхом оброблення ґрунту, але не конкретизовано яким проєктом землеустрою передбачено, що це є відхиленням»². З огляду на принцип презумпції невинуватості та відсутність у постанові посилання на конкретний проєкт землеустрою, від якого, з точки зору Держгеокадастру, нібито відхилився позивач, суд закриття справу про адміністративне правопорушення за недоведеністю факту вчинення проступку.

Наступний склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 56 КУпАП, проілюструємо прикладом із судової практики – рішенням Бережанського районного суду Тернопільської області від 08.06.2021 р. у справі № 593/268/21. За її обставинами, щодо позивача, який працював лісничим державного підприємства, було складено постанову про

---

² Рішення Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 6 жовтня 2020 року у справі № 577/3277/20 про скасування постанови про накладання адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92060992>.

накладення на нього адміністративного стягнення за знищення межових знаків земельної ділянки, що перебувала у постійному користуванні цього державного підприємства. У справі був акт приймання-передачі межових знаків на зберігання директорові цього державного підприємства, натомість документів, які підтверджували обов'язок саме лісничого зберігати ці межові знаки, у матеріалах справи не було. Тому суд дійшов висновку, що «відповідачем не доведено, що саме позивач ... був відповідальним за збереження (використання) межових знаків. І що за їх відсутність він повинен нести відповідальність»¹. Як бачимо, у справах про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 56 КУпАП, значення мають такі докази: акти приймання-передачі межових знаків на зберігання, посадові інструкції, накази про призначення відповідальних осіб за збереження межових знаків (якщо вони були передані на зберігання юридичній особі).

Переходячи до процедур документування адміністративних правопорушень **громадськими інспекторами з контролю за використанням та охороною земель**, насамперед зазначимо, що до їхньої компетенції, як уже було встановлено, належить складання протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 2 ст. 52 (невжиття заходів по боротьбі з бур'янами), ст. 53 (порушення правил використання земель), ст. 53-1 (самовільне зайняття земельної ділянки) і ст. 53-4 (незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель) КУпАП.

Правовою підставою діяльності таких інспекторів є норма ст. 190 ЗК України, яка передбачає, що громадський контроль за використанням та охороною земель здійснюється громадськими інспекторами [33], а також визначає трьох суб'єктів, до компетенції яких входить призначення таких інспекторів:

- а) Держгеокадастр;
- б) Державна екологічна інспекція України (далі – Держекоінспекція);
- в) органи місцевого самоврядування.

---

¹ Рішення Бережанського районного суду Тернопільської області від 8 червня 2021 року у справі № 593/268/21 про визнання протиправного та скасування постанови про накладання адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97813866>.

Проте перші два суб'єкти на сьогодні не затвердили відповідних положень, що робить неможливим призначення ними громадських інспекторів. Були спроби на законодавчому рівні більш детально врегулювати цей вид громадського контролю: так, автори проекту Закону про громадський контроль за використанням та охороною земель (№ 2484а) у пояснювальній записці стверджували, що «в державі практично не функціонує громадський контроль за землекористуванням, оскільки об'єднання громадян і громадські організації виключено із сфери контролю, а громадських інспекторів немає»². Втім, цей законопроект було знято з розгляду.

Окремі органи місцевого самоврядування в Україні вже врегулювали діяльність громадських інспекторів. Зокрема, Івано-Франківська міська рада своїм рішенням від 08.08.2013 р. за № 1189-37 погодила Положення про громадський контроль за використанням та охороною земель на території Івано-Франківської міської ради. У цьому нормативно-правовому акті громадським інспекторам надано, зокрема, повноваження обстежувати земельні ділянки комунальної власності (не передані у приватну власність), що використовуються фізичними чи юридичними особами, про що складати відповідний акт; витребувати й отримувати у фізичних чи юридичних осіб, які використовують земельні ділянки комунальної власності (не передані у приватну власність), документи, матеріали та інформацію; залучати свідків до проведення обстеження; проводити обстеження із використання фото- чи відео зйомки³. Однак цим Положенням не врегульоване питання складання громадськими інспекторами протоколів про адміністративні правопорушення.

Отже, на сучасному етапі роль громадських інспекторів у здійсненні контролю за використанням та охороною земель є обмеженою; вони працюють лише в окремих

---

² Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про громадський контроль за використанням та охороною земель». URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47717&pf35401=269277>.

³ Про погодження Положення про громадський контроль за використанням та охороною земель на території Івано-Франківської міської ради: рішення 37 сесії Івано-Франківської міської ради 6 демократичного скликання від 8 серпня 2013 року № 1189-37.

адміністративно-територіальних одиницях, де їхня діяльність врегульована місцевими нормативно-правовими актами; документи, які складають ці інспектори, почасти подібні до тих, що складають державні інспектори (наприклад, акти обстеження земельних ділянок).

Наступним суб'єктом, уповноваженим на документування адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі, є **посадові особи Державної служби України з надзвичайних ситуацій** (далі – ДСНС). На початку доцільно визнати, що норма ст. 255 КУпАП відносить до компетенції цих посадових осіб складання протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені лише ст. ст. 164, 183, 185-14 КУпАП¹, тобто ті, що перебувають поза межами предмета дослідження. Водночас згадуючи вже цитовану вище норму ст. 255 КУпАП, яка відсилає до змісту ст. ст. 222-244-21, 244-24 КУпАП, можна дійти висновку, що посадові особи ДСНС також мають повноваження складати протоколи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 77-1 КУпАП (самовільне випалювання рослинності або її залишків)². І це, зокрема, засвідчує постановва Кременецького районного суду Тернопільської області від 13.04.2022 р. у справі № 601/576/22, де зазначено, що суд розглянув матеріали про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 77-1 КУпАП, які надійшли з Кременецького районного управління ГУ ДСУ з надзвичайних ситуацій у Тернопільській області³. Здійснення посадовими особами ДСНС повноважень зі складання протоколів про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 77-1 КУпАП, ґрунтується також на нормі п. 50 ч. 2 ст. 17-1 Кодексу цивільного захисту України, де зазначено, що центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту складає протоколи та розглядає справи про адміністративні правопорушення відповідно до закону⁴. І хоча ця норма

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Там само.

³ Постанова Кременецького районного суду Тернопільської області від 13 квітня 2022 року у справі № 601/576/22 про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 77-1 КУпАП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103935059>.

⁴ Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI.

Кодексу цивільного захисту України не містить переліку адміністративних правопорушень, щодо яких ДСНС складає протоколи, але тлумачення ст. 255 КУпАП в системному взаємозв'язку з нормою ст. 223 КУпАП дає підставу для висновку, що складення протоколів про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 77-1 КУпАП, входить до сфери повноважень ДСНС.

Процедура виявлення і фіксації адміністративних правопорушень посадовими особами ДСНС нині врегульована підзаконним нормативно-правовим актом – Інструкцією з оформлення посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 27.07.2016 р. за № 725. Пунктом 2 розділу II цієї Інструкції передбачено, що складати протокол у разі порушення самовільного випалювання рослинності або її залишків (стаття 77-1 КУпАП) мають право уповноважені на те посадові особи ДСНС⁵. В абзаці четвертому п. 4 цього ж розділу вказано, що у разі складання протоколу за статтею 77-1 КУпАП зазначається, ким, де та коли здійснено самовільне випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок зі степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах⁶. При цьому норма п. 6 цього ж розділу передбачає, що до протоколу долучаються інші матеріали про адміністративне правопорушення (пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, речові докази, рапорти посадових осіб ДСНС, а також інші документи та матеріали, що містять інформацію про правопорушення)⁷.

Доказова база, необхідна для притягнення до відповідальності за самовільне випалювання рослинності та її залишків, ілюструється судовою практикою. Наприклад, проаналізуємо

⁵ Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 липня 2016 року № 725.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

рішення Борщівського районного суду Тернопільської області від 26.04.2023 р. у справі № 594/363/23. За результатами розгляду справи суд встановив, що «ані у протоколі, ані у постанові, ані в відзиві на позовну заяву не міститься інформація, що зазначена територія подвір'я є землями сільськогосподарського призначення, чи смугами відводу автомобільних доріг і залізниць, або парком чи іншими зеленими насадженнями та газонами у населеному пункті»¹. Отже, складаючи протоколи про вчинення самовільного випалювання рослинності та її залишків, посадові особи ДСНС мають долучати до протоколів матеріали, які свідчать про цільове призначення земельної ділянки, на якій вчинені такі самовільні дії, тобто має бути підтверджене місце вчинення правопорушення, яке підпадає під диспозицію ст. 77-1 КУпАП.

Наступним суб'єктом, уповноваженим складати протоколи про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі, є **громадські інспектори з охорони довкілля**. Правовою підставою діяльності цих суб'єктів є норма ст. 36 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», де зазначено, що вони, зокрема, беруть участь у проведенні спільно з працівниками органів державного контролю рейдів та перевірок додержання підприємствами, установами, організаціями та громадянами законодавства про охорону навколишнього природного середовища, додержання норм екологічної безпеки та використання природних ресурсів, а також проводять перевірки і складають протоколи про порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища². Вони мають право складати протоколи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 77-1 КУпАП, а їхня діяльність може бути як самостійною, так і проводитися одночасно з діяльністю посадових осіб органів державного контролю.

Наказом № 88 від 27.02.2002 р. Міністерство екології та природних ресурсів України затвердило Положення про

¹ Рішення Борщівського районного суду Тернопільської області від 26 квітня 2023 року у справі № 594/363/23 про скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110499935>

² Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII.

громадських інспекторів з охорони довкілля. Пунктом 3.3 цього Положення передбачено, що громадські інспектори призначаються Головним державним інспектором України з охорони навколишнього природного середовища та головними державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища відповідних територій³. Серед прав громадських інспекторів, перелічених у розділі 5 цього Положення, варто звернути увагу на право проводити у випадках, установлених законом, фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку як допоміжний засіб для попередження і розкриття порушень законодавства⁴. Отже, повноваження цих інспекторів з фіксації факту вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 77-1 КУпАП, є практично тотожними аналогічним повноваженням посадових осіб ДСНС.

У продовження уже викладеного перейдемо до ще одного суб'єкта, уповноваженого на виявлення та фіксацію адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі, – **державних фітосанітарних інспекторів**, а точніше – Головного державного фітосанітарного інспектора України, головних державних фітосанітарних інспекторів та державних фітосанітарних інспекторів. Їхні повноваження визначені ст. 16 Закону України «Про захист рослин», зокрема в контексті теми дослідження мають значення такі, як безперешкодне відвідування підприємств, установ, організацій усіх форм власності та громадян, діяльність яких пов'язана, зокрема, з вирощуванням рослин сільськогосподарського призначення, а також з реалізацією, переробкою, зберіганням і використанням рослин та сільськогосподарської продукції і сировини рослинного походження, з метою перевірки додержання законодавства про захист рослин, а також відбирання зразків ґрунту, води, насіння, рослин, сільськогосподарської продукції і сировини рослинного походження та інших матеріалів для проведення фітосанітарної діагностики⁵.

³ Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 27 лютого 2002 року № 88.

⁴ Там само.

⁵ Про захист рослин : Закон України від 14 жовтня 1998 року № 180-XIV.

Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 06.09.2013 р. за № 534 було затверджено Порядок оформлення Головним державним фітосанітарним інспектором України, головними державними фітосанітарними інспекторами в Автономній Республіці Крим, областях, їх заступниками та державними фітосанітарними інспекторами матеріалів про адміністративні правопорушення. Згідно з п. 2.1 цього нормативно-правового акта, про вчинення адміністративних правопорушень державні фітосанітарні інспектори складають протокол про адміністративне правопорушення за формою, наведеною в додатку 1 до цього Порядку, у паперовій та (за наявності технічної можливості) електронній формі¹. Отже, цим Порядком передбачено складання протоколу про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 83-1 КУпАП, що узгоджується із нормою ст. 255 КУпАП в її системному взаємозв'язку з нормою ст. 238-4 КУпАП.

Що стосується засобів доказування факту порушення законодавства про захист рослин, то норми вищевказаного Порядку не конкретизують матеріали, якими може бути підтверджено факт вчинення цього правопорушення. Неможливо знайти таку інформацію і в Єдиному державному реєстрі судових рішень: під час проведення дослідження не вдалося встановити наявності у ньому будь-яких рішень щодо оскарження постанов за ст. 83-1 КУпАП, що свідчить про вкрай нечасту фіксацію цього адміністративного правопорушення в адміністративній практиці державних фітосанітарних інспекторів. Це може бути пов'язане зі складністю доказування, наприклад, для доведення факту поширення шкідливих організмів, або екологічно необґрунтованого характеру здійснення захисту рослин, а також для встановлення прямого причиново-наслідкового зв'язку між порушенням законодавства і наслідками, передбаченими п. 6 ст. 83-1 КУпАП, необхідно залучати експерта. Водночас аналіз змісту Інструкції про призначення та проведення судових

---

¹ Про затвердження Порядку оформлення Головним державним фітосанітарним інспектором України, головними державними фітосанітарними інспекторами в Автономній Республіці Крим, областях, їх заступниками та державними фітосанітарними інспекторами матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 6 вересня 2013 року № 534.

експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. за № 53/5² не виявив питань, які можна поставити судовим експертам з наявних експертних спеціальностей і відповіді на які були б важливими для встановлення ознак правопорушення, передбаченого ст. 83-1 КУпАП. Тому існує необхідність розробки методик проведення експертиз, пов'язаних зі встановленням екологічної обґрунтованості здійснення захисту рослин, а також причиново-наслідкових зв'язків між фактом порушення технології вирощування рослин і фактом поширення шкідливих організмів, а також між фактом порушення нормативних актів щодо захисту рослин і настанням наслідків, передбачених п. 6 ст. 83-1 КУпАП.

Далі доцільно дослідити особливості збирання доказів вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 104-1 (порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва), ст. 107-1 (порушення законодавства про племінну справу у тваринництві), ст. 107-2 (порушення вимог законодавства про ідентифікацію та реєстрацію тварин) і ст. 108 (грубе порушення механізаторами правил технічної експлуатації сільськогосподарських машин і техніки безпеки) КУпАП³ **посадовими особами Держпродспоживслужби**. Законодавче підґрунтя здійснення ними цих повноважень становлять норми:

– ст. 8 Закону України «Про насіння і садивний матеріал», яка, з-поміж іншого, визначає повноваженням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного нагляду (контролю) у сфері насінництва та розсадництва, державний контроль за дотриманням вимог законодавства у сфері насінництва та розсадництва⁴;

– ст. ст. 18-1 і 18 Закону України «Про племінну справу у тваринництві», де, по-перше, вказано, що здійснення державного контролю у галузі племінної справи у тваринництві

---

² Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5.

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁴ Про насіння і садивний матеріал : Закон України від 26 грудня 2002 року № 411-IV.

покладається на Головного державного інспектора з племінної справи у тваринництві України, головних державних інспекторів з племінної справи у тваринництві в Автономній Республіці Крим, областях, державних інспекторів з племінної справи у тваринництві, а по-друге, наведено перелік повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного нагляду (контролю) за племінною справою у тваринництві¹;

– ч. 2 ст. 9 Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин», згідно з якою державний нагляд і контроль за дотриманням вимог щодо ідентифікації та реєстрації тварин здійснюються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини²;

– п. 1 і пп. 2 п. 3 Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 року за № 667, відповідно до яких, Держпродспоживслужба є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику, зокрема, у галузі ветеринарної медицини, ідентифікації та реєстрації тварин, реєстрації та обліку машин в агропромисловому комплексі, державного нагляду (контролю) у сфері агропромислового комплексу, державного нагляду (контролю) у сферах, зокрема, насінництва та розсадництва; а також до його основних завдань віднесено здійснення державного нагляду (контролю) за племінною справою у тваринництві³. Отже, органом, уповноваженим на виявлення та фіксацію правопорушень, передбачених ст. ст. 104-1, 107-1, 107-2 і 108 КУпАП, є Держпродспоживслужба. Також наявність у цього органу означених повноважень впливає з аналізу норми ст. 255 КУпАП в її системному взаємозв'язку з нормами ст. ст. 238 і 244 КУпАП, а щодо ст. 107-1 КУпАП – такий

¹ Про племінну справу у тваринництві : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3691-ХІІ.

² Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 4 червня 2009 року № 1445-VI.

³ Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 року № 667.

висновок можна зробити, виходячи з норми п. 13 ч. 1 ст. 255 КУпАП в системному взаємозв'язку із наведеними вище положеннями ст. ст. 18-1 і 18 Закону України «Про племінну справу у тваринництві».

Більш детально механізм документування адміністративних проступків посадовими особами Держпродспоживслужби врегульовано Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, ветеринарної медицини, затвердженою наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10 квітня 2019 року за № 182. Згідно з абзацом сьомим п. 4 розділу II цієї Інструкції, у протоколі зазначаються, зокрема, *акти перевірок та інші докази*, що підтверджують вчинення порушення вимог законодавства особою, яка притягається до адміністративної відповідальності⁴. Отже, акт перевірки кваліфіковано як основний доказ вчинення адміністративних проступків, передбачених ст. ст. 104-1, 107-1, 107-2 і 108 КУпАП.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень, остання в часі судова практика застосування ст. 104-1 КУпАП датована 2008–2010 роками (тобто в часи діяльності державних насінневих інспекцій), а це означає, що органи Держпродспоживслужби нині не ведуть діяльність щодо фіксації цього адміністративного правопорушення. Зокрема, зі змісту постанови Одеського апеляційного адміністративного суду від 13.10.2010 р. у справі № 2-а-89/09/2118 вбачається, що керівника фермерського господарства було притягнуто до адміністративної відповідальності за те, що позивач засіяв озимую пшеницею 30 га, але підтверджувальних посвідчень про якість висівного насіння не надав; а доказом вчинення правопорушення відповідач назвав *акт інспекторської перевірки*; апеляційний суд не погодився із постановою через те, що вирощування зернових та технічних культур не є введенням до обігу насіння, а закон

⁴ Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, ветеринарної медицини : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10 квітня 2019 року № 182.

не ставить обов'язком проведення безпосередньо перед посівом перевірку насіння у лабораторії; до того ж, позивач надав *посвідчення на насіння* № 40, яким підтверджена така перевірка¹.

Стосовно ст. 107-1 КУпАП, то буквальне тлумачення її диспозиції свідчить, що основними засобами доказування у таких справах є: сертифікати племінних (генетичних) ресурсів, дані офіційного обліку продуктивності тварин, офіційної оцінки за типом, результати генетичної експертизи походження та аномалій тварин, документи з племінного обліку, а також висновки експертиз щодо додержання чи недодержання технологічних і ветеринарно-санітарних вимог, а також правил щодо отримання, зберігання та використання племінних (генетичних) ресурсів².

Практичний взірець діяльності щодо документування адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 107-2 КУпАП, можна отримати зі змісту рішення Новоодеського районного суду Миколаївської області від 21.07.2021 р. у справі за № 490/3008/21, за обставинами якої на позивача, як в.о. директора державного підприємства, орган Держпродспоживслужби наклав адміністративне стягнення за ст. 107-2 КУпАП за те, що не всі тварини в господарстві були ідентифіковані: за твердженням відповідача, 37 голів великої рогатої худоби не мають бирок, а 62 голови мають лише одну. Суд вказав на наявність у відповідача повноважень фіксувати процес здійснення заходу нагляду (контролю) засобами відеотехніки і встановив, що «Відповідачем було надано матеріали такої фіксації, суд приймає їх як належний та допустимий доказ у цій справі»³. І хоча суд дійшов висновку про відсутність складу правопорушення, це рішення є важливим для розуміння значення застосування відеозапису як засобу документування адміністративного правопорушення, адже фіксування процесу

¹ Постанова Одеського апеляційного адміністративного суду від 13 жовтня 2010 року у справі № 2-а-89/09/2118 про скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58585257>.

² Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X.

³ Рішення Новоодеського районного суду Миколаївської області від 21 липня 2021 року у справі № 490/3008/21 про визнання протиправною та скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98455129>.

проведення перевірки уможливить надалі усунути сумніви у правдивості відомостей, відображених в акті перевірки та у протоколі про адміністративне правопорушення.

Що стосується адміністративної практики за ст. 108 КУпАП, то аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень виявив відсутність будь-яких справ щодо оскарження постанов за цією статтею, отже, питання доказування в цих справах залишається теоретичним. Досліджуючи питання доказування у справах за ст. 108 КУпАП, важливо звернути увагу на зміст п. 2.3 вже наведеної вище Інструкції, яка затверджена наказом Міністерства аграрної політики України від 26.10.2009 р. за № 755 і врегульовувала діяльність Державної інспекції сільськогосподарства України та її територіальних органів (та є досі чинною), свідчить, що до матеріалів, які підтверджують факт вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 108 КУпАП, належить, зокрема, акт перевірки дотримання суб'єктами господарювання вимог щодо експлуатації та технічного стану тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів⁴. Зі свого боку, зміст вже наведених вище Правил, затверджених наказом Міністерства аграрної політики України від 06.04.2010 р. за № 173, дає підставу зробити висновок, що для документування адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 108 КУпАП, залежно від конкретного виду порушення, можуть мати значення такі документи, як: настанова щодо експлуатування, реєстраційний документ на машину (свідоцтво про реєстрацію машини чи талон тимчасового обліку), посвідчення тракториста-машиніста⁵.

⁴ Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами Державної інспекції сільськогосподарства України та її територіальних органів матеріалів про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил технічної експлуатації тракторів, комбайнів, інших самохідних сільськогосподарських машин і правил техніки безпеки під час їх експлуатації : наказ Міністерства аграрної політики України від 26 жовтня 2009 року № 755.

⁵ Про затвердження Правил технічної експлуатації тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів : наказ Міністерства аграрної політики України від 06.04.2010 р. № 173.

Наступним суб'єктом виявлення і документування адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі є **посадові особи Держекоінспекції**. До їхньої компетенції належить складання протоколів про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 90 КУпАП (тобто порушення вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України або які охороняються відповідно до міжнародних договорів України, або які внесені до переліків рідкісних видів тварин і рослин, або які мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, або є такими, що перебувають під загрозою зникнення на відповідній території)¹. Згідно з пп. 3, 7 п. 4 Положення про Державну екологічну інспекцію України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 року № 275, Держекоінспекція відповідно до покладених на неї завдань, зокрема, проводить перевірки (з-поміж інших – документальні), складає відповідно до законодавства акти за результатами здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства з питань, що належать до її компетенції, складає протоколи про адміністративні правопорушення².

Процедура збирання органами Держекоінспекції доказів вчинення адміністративних правопорушень, зокрема передбачених ст. 90 КУпАП, встановлена Інструкцією з оформлення Державною екологічною інспекцією України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженою наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 05.07.2004 р. № 264. Згідно з п. 2.4 цього нормативно-правового акта, у протоколі обов'язково зазначаються також інші відомості, необхідні для вирішення справи (відомості про наявність актів обстеження підприємств, установ, організацій і об'єктів, відмітки про наявність документів та речей, які слугують доказами в справі, тощо); заподіяна матеріальна шкода (у разі наявності)³.

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 року № 275.

³ Про затвердження Інструкції з оформлення Державною екологічною інспекцією України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 5 липня 2004 року № 264.

Отже, передумовою для складання протоколу може бути акт обстеження як документ, безпосередньо згаданий в цій Інструкції.

Крім того, важливе значення для встановлення наявності чи відсутності складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 90 КУпАП, має встановлення належності (чи неналежності) виду рослини і тварини до того виду, що включений до певного переліку (наприклад, до Червоної книги України). Вочевидь, це питання потребує отримання висновку експерта. Відповідно до п. 23.2 розділу I Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз і експертних досліджень, затверджених вже згаданим вище наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. за № 53/5, до основних завдань біологічної експертизи належить, зокрема, встановлення належності об'єктів тваринного та рослинного походження (далі – біологічне походження) до конкретного біологічного таксону⁴. Отже, за відсутності висновку біологічної експертизи про належність виду рослини чи тварини до конкретного біологічного таксона, обвинувачення особи у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 90 КУпАП, треба визнати таким, що ґрунтується лише на припущеннях, що є порушенням принципу презумпції невинуватості.

Оскільки в цій роботі досліджуються саме адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі, то діяльність зі збирання доказів вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 90 КУпАП, такими органами, як Держзрибагентство, Держлісагентство, а також служби державної охорони природно-заповідного фонду України (які теж уповноважені складати протоколи за цією статтею), перебуває поза межами предмета дослідження, оскільки правопорушення, що виявляються ними, не пов'язані із сільським господарством.

---

⁴ Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5.

Ще одним суб'єктом збирання доказів, діяльність якого підлягає аналізу в межах теми дослідження, є **посадові особи, уповноважені на те виконавчими комітетами (а у населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, – виконавчими органами, що виконують їхні повноваження) сільських, селищних, міських рад**, які, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 255 КУпАП, уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 104 (потрава посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств), ч. 1 ст. 106-1 (невжиття заходів щодо забезпечення встановленого режиму охорони посівів снодійного маку чи конопель, місць зберігання і переробки врожаю цих культур, а так само невжиття заходів щодо знищення післяжнивних залишків чи відходів виробництва, що містять наркотичні речовини), а також ст. 106-2 (незаконний посів або незаконне вирощування снодійного маку чи конопель) КУпАП¹. При цьому, зміст ст. 255 КУпАП дає підставу стверджувати, що із цих трьох статей дві останні передбачають складання протоколів посадовими особами не лише органів місцевого самоврядування, а й Національної поліції, а натомість документування правопорушень за ст. 104 КУпАП є виключною сферою компетенції посадових осіб органів місцевого самоврядування.

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» немає положень, які регламентували б діяльність посадових осіб, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення. Тому для з'ясування характеру їхньої діяльності й обсягу наданих їм повноважень важливо звертатися до місцевих нормативно-правових актів, які в кожному населеному пункті мають свої особливості, однак в усіх випадках повинні відповідати нормам КУпАП.

Наприклад, рішення виконавчого комітету Луцької міської ради від 17.02.2016 р. № 107-1 уповноважило посадових осіб департаменту муніципальної поліції міської ради складати протоколи про адміністративні правопорушення за ст. 104,

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

ч. 1 ст. 106-1, ст. 106-2 КУпАП². Згідно з пунктами 3.4.2, 3.4.7, 3.4.23 Положення про департамент муніципальної варту Луцької міської ради (який є правонаступником департаменту муніципальної поліції Луцької міської ради), його працівникам при виконанні обов'язків надані, зокрема, такі права: викликати громадян і службових осіб під час здійснення проваджень у справах про адміністративні правопорушення, відбирати у них письмові або усні пояснення, проводити фото-, відео- та аудіофіксацію як допоміжний засіб ... розкриття правопорушень, при виконанні покладених обов'язків на Департамент, а також проводити фото-, відеофіксацію документа, який посвідчує особу правопорушника, складати *акти фіксації виявлених правопорушень* та протоколи про адміністративні правопорушення на громадян і службових, посадових осіб суб'єктів господарювання, установ, організацій незалежно від форм власності в межах компетенції та порядку, передбачених чинним законодавством³. Отже, цією нормою передбачено складання такого документа, як «*акт фіксації виявленого правопорушення*», який є ще одним джерелом доказування у справах.

Існує також практика покладення повноважень з документування адміністративних правопорушень на посадових осіб комунальних підприємств. Так, рішенням виконавчого комітету Калинівської селищної ради Васильківського району Київської області від 11.09.2020 р. № 61-07 було уповноважено посадових осіб комунального підприємства «Калинівська варта» Калинівської селищної ради згідно з додатком 1 на складання протоколів про адміністративні правопорушення при виявленні порушень за такими статтями КУпАП, як ст. ст. 104, 106-1, 106-2⁴. Зі змісту статуту цього комунального підприємства

² Про уповноваження посадових осіб щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення: рішення виконавчого комітету Луцької міської ради від 17 лютого 2016 року № 107-1.

³ Про затвердження Положення про департамент муніципальної варту Луцької міської ради в новій редакції: рішення Луцької міської ради від 22 грудня 2021 року № 24/71.

⁴ Про уповноваження посадових осіб Комунального підприємства «Калинівська варта» Калинівської селищної ради на складання протоколів про адміністративні правопорушення : рішення виконавчого комітету Калинівської селищної ради Васильківського району Київської області від 11 вересня 2020 року № 61-07.

вбачається, що йому надані, зокрема, такі права (а фактично – повноваження): складати протоколи про адміністративні правопорушення в межах наданих повноважень; відбирати усні чи письмові пояснення у громадян, які виявили бажання їх надати, або в разі виникнення такої необхідності; проводити аудіо-, відео-, фотофіксацію, як допоміжний засіб попередження протиправних дій, а також для подальшого документування та розкриття адміністративних правопорушень¹. Очевидно, для документування наведених вище правопорушень у цьому переліку не вистачає ще такого повноваження, як проводити обстеження земельних ділянок, вилучення зразків рослин і ґрунту і передача цих зразків на експертизу.

Переходячи до практики доказування у справах про правопорушення, передбаченого ст. 104 КУпАП, звернемо увагу на постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 31.10.2022 р. у справі № 545/2271/21. За обставинами цієї справи, громадянина було притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 104 КУпАП за те, що він, керуючи трактором, розпилював хімічну рідину над ділянками, які межують із садками потерпілих, і хмари хімічної рідини поривами вітру відносило до цих садків. Як докази вчинення правопорушення, використовувалися: заява потерпілого про створення комісії для фіксації можливого правопорушення і завданих збитків, розпорядження про створення комісії, протокол засідання комісії, акт відбору зразків рослинної продукції, ґрунту та води, висновок експерта про наявність хімічних опіків на листі, а також визначення причин хімічних опіків – застосування гербіцидів, та письмові пояснення свідків події правопорушення. Однак постанову про накладення адміністративного стягнення було скасовано з таких підстав: суд вказав, що «посівами вважаються як лише закопані в ґрунт для проростання, так і вже пророслі насіння, плоди, коренеплоди, цибулини, коріння та їх сходи, а також скошені, але ще не зібрані культури (скошені у валки, але ще не обмолочені зернові і зернобобові культури, скошені трави тощо)», а насправді внаслідок застосування

---

¹ Статут Комунального підприємства «Калинівська варта» Калинівської селищної ради, затверджений рішенням Калинівської селищної ради № 835-49-VII від 12 червня 2020 року.

гербицидів було пошкоджено не посіви, а насадження, що не охоплюється диспозицією ст. 104 КУпАП².

Негативним прикладом відсутності належних, допустимих і достатніх доказів вчинення правопорушення, передбаченого ст. 104 КУпАП, є обставини справи № 683/203/19, яку 18 лютого 2019 року розглянув Старокостянтинівський районний суд Хмельницької області. Позивача було притягнуто до відповідальності за ст. 104 КУпАП, однак, як зазначив суд, «відповідачем, як суб'єктом владних повноважень, на якого у відповідності до ст. 77 КАС України покладено обов'язок доказування правомірності свого рішення, не представлено суду жодних доказів, які б підтверджували наявність самої події адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 104 КУпАП»³, що стало підставою для скасування оскаржуваної постанови. Цей приклад підтверджує необхідність строгого дотримання обов'язку суб'єкта, який здійснює документування правопорушення, забезпечити доведеність вини правопорушника, зібравши достатні докази, які свідчать як про факт вчинення правопорушення, так і про вину особи у його вчиненні. Особливо актуальним це питання є в діяльності органів місцевого самоврядування, а особливо – в селах і селищах, адже саме там найчастіше мають місце правопорушення у сільськогосподарській галузі.

Крім того, необхідно дослідити виявлення та документування адміністративних правопорушень **посадовими особами органів Національної поліції**. З-поміж досліджуваної групи правопорушень до їх компетенції належать ті, що передбачені ст. ст. 106-1 і 106-2 КУпАП, тобто правопорушення, предмет яких пов'язаний із рослинами, що містять наркотичні речовини. Як вище було встановлено, за ч. 2 ст. 106-1 КУпАП

---

² Постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 31 жовтня 2022 року у справі № 545/2271/21 про визнання протиправною та скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107034755>.

³ Рішення Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 18 лютого 2019 року у справі № 683/203/19 про скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80113324>.

складання протоколу про адміністративне правопорушення не є обов'язковим.

Правовою основою діяльності органів Національної поліції є Закон України «Про Національну поліцію», норми п. 3, 5, 8 ч. 1 ст. 23 якого передбачають, що поліція, відповідно до покладених на неї завдань, вживає заходи з метою виявлення адміністративних правопорушень; здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про адміністративні правопорушення; у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення¹.

Основним підзаконним нормативно-правовим актом, який врегульовує порядок документування адміністративних правопорушень Національною поліцією, є Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 р. за № 1376. В абзаці восьмому п. 9 розділу II цього нормативно-правового акта вказано, що при складанні протоколу про адміністративне правопорушення у ньому зазначаються, зокрема: у графі «до протоколу додається» – пояснення особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, викладені на окремому аркуші, *рапорти посадових осіб органів поліції, довідки, акти* тощо (у разі складення)².

Отже, нормативна база щодо документування правопорушень, передбачених ст. ст. 106-1 і 106-2 КУпАП, має загальний характер і не містить специфічних положень про застосування тих чи тих засобів доказування. Для з'ясування особливостей доказування у цих справах доцільно звернутися до судової практики. Зокрема, проаналізуємо рішення Менського районного суду Чернігівської області від 13.10.2020 р. у справі № 738/1197/20. Обставини цієї справи свідчать, що орган Національної поліції притягнув позивача до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 106-1 КУпАП за те, що на земельній ділянці були виявлені рослини конопель. На підтвердження наявності складу правопорушення орган поліції отримав

¹ Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII.

² Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 листопада 2015 року № 1376.

висновок експерта про видову належність вилучених рослин. Однак суд констатував недоведеність складу адміністративного правопорушення, зазначивши, що у постанові не вказано, де саме конкретно (адреса) виявлено рослини коноплі, не встановлено хто є землекористувачем чи землевласником вказаної земельної ділянки³. Отже, окрім висновку експерта на підтвердження того, що вилучена рослина належить до виду конопель чи снодійного маку, орган поліції для притягнення до відповідальності за ч. 2 ст. 106-1 КУпАП має також отримати підтверджувальні документи щодо права власності чи права користування особи на земельну ділянку, на якій були вилучені ці дикорослі рослини; за відсутності підтвердження наявності в особи речових прав на цю ділянку, наявність складу правопорушення треба визнати недоведеною.

Про необхідність отримання висновку експерта у справах про вищевказані правопорушення свідчить такий приклад із судової практики. Постановою Теофіпольського районного суду Хмельницької області від 19.07.2021 р. у справі № 685/962/21 було повернуто на доопрацювання протокол про адміністративне правопорушення за ст. 106-2 КУпАП. У постанові зазначено, що доказом вирощування особою коноплі орган поліції надав суду пояснення іншої особи, яка здобула спеціальність «Агрономія» та два роки працювала за спеціальністю «Агроном»; однак суд вказав на те, що КУпАП не передбачено такого доказу вирощування саме наркотичних речовин, як пояснення агронома чи будь-якої іншої особи, яка займається вирощуванням рослин, доглядом за квітами, ландшафтним дизайном, тощо, а як доказ зазначено саме висновок експерта⁴. Отже, наявність висновку експерта є обов'язковою у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. ст. 106-1 і 106-2 КУпАП.

³ Рішення Менського районного суду Чернігівської області від 13 жовтня 2020 року у справі № 738/1197/20 про скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності та закриття провадження у справі. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92188335>.

⁴ Постанова Теофіпольського районного суду Хмельницької області від 19 липня 2021 року у справі № 685/962/21 про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 106-2 КУпАП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98407319>.

Вище йшлося про суб'єктів, уповноважених виявляти правопорушення та збирати докази. Натомість виявлення правопорушення не обов'язково має відбуватися саме за ініціативою цих суб'єктів. Важливе значення у цьому належить громадянам і юридичним особам, потерпілим від вчинення правопорушень, а також особам, які стали свідками правопорушень. Вони можуть самостійно виявити правопорушення й ініціювати перед уповноваженим суб'єктом процедуру документування вчиненого проступку.

Що стосується суб'єктів збирання доказів, то, окрім перелічених вище уповноважених суб'єктів, існують ті, для яких збирання доказів є правом, а не обов'язком. До них належать сторона захисту і потерпілий.

Варто пам'ятати, що обов'язок доведення вини особи покладається на суб'єкта владних повноважень, тож сторона захисту не має обов'язку збирати докази, а її доказова діяльність може обмежуватися наведенням логічного спростування доводів обвинувачення чи наведенням іншої версії подій ніж та, яку виклала сторона обвинувачення. Утім, сторона захисту (а саме, особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, її законний представник та захисник) має право збирати будь-яким не забороненим законом способом докази, зокрема ті, що свідчать про відсутність події, відсутність складу адміністративного правопорушення, наявність обставин, які виключають адміністративну відповідальність, неправильність правової кваліфікації діяння, наявність підстав для закриття провадження, малозначність діяння, наявність обставин, які пом'якшують відповідальність тощо, а також доводити порушення процедури під час документування правопорушення, що призвело до недопустимості доказів. Крім того, сторона захисту має право заявляти клопотання, зокрема, про призначення експертизи, про витребування доказів (які сторона захисту з об'єктивних причин позбавлена можливості отримати самостійно), про виклик і допит певних осіб як свідків.

Зі свого боку, потерпілий (та його законний представник) можуть збирати будь-яким не забороненим законом способом докази, зокрема ті, що свідчать про наявність події, складу правопорушення, розмір шкоди, завданої правопорушенням, наявність обставин, що обтяжують відповідальність, а також докази,

які спростовують версію сторони захисту. Однак роль потерпілого у збиранні доказів є обмеженою, оскільки він не може складати протокол про адміністративне правопорушення чи інші документи, складання яких є виключною компетенцією суб'єктів владних повноважень; проте це не позбавляє потерпілого можливості ініціювати проведення тих чи тих процедурних дій за допомогою подання заяв, клопотань і скарг.

2.2 Стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі

Почнемо із загальнотеоретичної характеристики стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення. Аналіз наукових праць свідчить про відсутність єдності в розумінні кількості стадій провадження у справі про адміністративне правопорушення. Наявність дискусії викликана тим, що це питання не врегульоване на законодавчому рівні. З цього приводу Д. Євдокимов справедливо зауважує, що на відміну від кримінально-процесуального законодавства, в якому чітко визначені та врегульовані нормами права всі стадії процесу, – адміністративне законодавство не окреслює стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення, що призводить до плутанини й неузгодженості¹. Д. Лук'янець робить слушне зауваження про те, що при створенні КУпАП не було надано значної уваги правилам провадження по справах про адміністративні правопорушення і КУпАП в сучасному вигляді, а точніше його процесуальна частина, більше нагадує звід принципів провадження по справах про адміністративні правопорушення аніж акт, що регламентує відповідні процедури².

¹ Євдокимов Д. А. Особливості та специфіка здійснення адміністративного розслідування в справах про адміністративні правопорушення, розгляд яких віднесено до компетенції органів Національної поліції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 3. С. 72–79.

² Лук'янець Д. М. Про процесуальну форму адміністративної відповідальності. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2012. № 1. Частина 1. С. 184–188.

Отже, кількість, назви і сутність стадій провадження у справах про адміністративні проступки продовжує бути предметом наукової дискусії. Далі розглянемо декілька точок зору науковців з цього питання. Зокрема, Б. Семенко виділяє п'ять стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення: а) порушення справи; б) адміністративне розслідування; в) розгляд справи і прийняття рішення у справі; г) перегляд рішення у справі; д) виконання рішення¹.

Його погляди поділяє О. Запотоцька, зазначаючи про правильність визначення стадії провадження у справі про адміністративне правопорушення як сукупності певних процесуальних дій у справах про адміністративні правопорушення, які об'єднані певною метою².

Зі свого боку, С. Шоптенко виділяє чотири стадії провадження: 1) порушення справи про адміністративне правопорушення; 2) розгляд справи й винесення рішення; 3) перегляд прийнятого рішення; 4) виконання прийнятого рішення³, тобто дослідник вважає адміністративне розслідування невід'ємною складовою стадії порушення справи.

За В. Колпаковим є шість стадій: 1) порушення справи; 2) адміністративне розслідування; 3) розгляд справи; 4) винесення постанови; 5) перегляд постанови; 6) виконання постанови⁴, тобто розгляд справи, з одного боку, і винесення постанови, з іншого, вчений розглядає як дві окремі стадії. З такою позицією погоджується Т. Плугатар, зазначаючи, що етапами стадії розгляду справи є підготовка її до розгляду

---

¹ Семенко Б. М. Адміністративна відповідальність за правопорушення у галузі будівництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 16 с.

² Запотоцька О. В. Особливості адміністративного провадження щодо порушення вимог законодавства, будівельних норм, стандартів і правил під час будівництва. *Право та державне управління*. 2022. № 2. С. 271–278.

³ Шоптенко С. С. Зміст і стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 5. Т. 2. С. 74–77.

⁴ Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право). Київ, 2008. 256 с.

та заслуховування, а етапами стадії винесення постанови – прийняття постанови та доведення її до відома⁵.

Не претендуючи на остаточний характер висновків у науковій дискусії, автори поділяють наукову думку Д. Євдокимова, який у вже зазначеній вище статті пропонує порівнювати адміністративно-деліктне провадження із кримінальним. КПК 2012 року чітко розмежував чотири стадії кримінального провадження: досудове розслідування, судове провадження у першій інстанції, судове провадження з перегляду судових рішень, виконання судових рішень⁶. Отже, в КПК України закріплено чотири стадії кримінального провадження. Адаптуючи ці положення до особливостей адміністративно-деліктного провадження, можна дійти висновку, що стадіями провадження у справах про адміністративні правопорушення є адміністративне розслідування, розгляд справи, перегляд постанови та її виконання.

Оскільки питанням виявлення адміністративних проступків та збирання доказів у справах про досліджувані адміністративні правопорушення було присвячено підрозділ 2.1 (а отже, стадія **адміністративного розслідування** вже фактично була досліджена), то в цьому підрозділі зацентруємо увагу на інших стадіях провадження у справах про адміністративні правопорушення, а саме: розгляді справи, перегляді постанови та її виконанні.

Процедура **розгляду справи** про адміністративне правопорушення певною мірою залежить від суб'єкта, уповноваженого на розгляд справи. Перелік таких суб'єктів можна знайти у главі 17 КУпАП. Відомості, викладені у цій главі, в контексті досліджуваної групи правопорушень, доцільно систематизувати у формі таблиці 2.

---

⁵ Плугатар Т. А. Характеристика стадій проваджень у справах про адміністративні правопорушення, які здійснюються органами Національної поліції України. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2 (36). С. 92–99.

⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI.

Таблиця 2

**Розподіл повноважень щодо розгляду справ про адміністративні
правопорушення у сільськогосподарській галузі**

Стаття КУпАП	Суб'єкт, який розглядає справу
ч. 1 ст. 52	Держгеокадастр, Держекоінспекція
ч. 2 ст. 52	виконавчі комітети, виконавчі органи місцевих рад в особі – державних інспекторів з контролю за використанням та охороною земель, а до їх призначення – Держгеокадастр
ч. 1 ст. 56	Держгеокадастр
ст. 53	Держекоінспекція, а також виконавчі комітети, виконавчі органи місцевих рад в особі – державних інспекторів з контролю за використанням та охороною земель, а до їх призначення – Держгеокадастр
ст. 53-1	Держгеокадастр
ст. 53-3	Держгеокадастр
ст. 53-4	
ст. 55	
ч. 2 ст. 56	
ст. 77-1	ДСНС, Держекоінспекція
ст. 83-1	Держпродспоживслужба
ст. 107-2	
ст. 108	
ст. 104	виконавчі комітети, виконавчі органи та адміністративні комісії при виконавчих органах сільських, селищних, міських рад
ст. 104-1	адміністративні комісії при виконавчих органах міських рад, Держпродспоживслужба
ст. 90	суди
ч. 1 ст. 106-1	
ст. 106-2	
ст. 107-1	
ч. 2 ст. 106-1	Національна поліція

До цієї таблиці варто додати таку примітку: за змістом ст. 221 КУпАП, всі справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від 16 до 18 років, розглядаються єдино судами¹; на практиці, з-поміж досліджуваної групи

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

правопорушень, суди розглядають також справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. ст. 77-1 і 104 КУпАП, вчинені неповнолітніми особами.

За наслідками опрацювання цієї таблиці (якщо при цьому вивести за дужки примітку до неї) маємо таку статистику. Повноваження розглядати справи про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі, за складами правопорушень, розподілені так: Держгеокадастр – сім (41%), виконавчі комітети, виконавчі органи місцевих рад – п'ять (29%), Держпродспоживслужба – чотири (24%), Держекоінспекція – чотири (24%), суди – чотири (24%), адміністративні комісії – два (12%), ДСНС – одне (6%), Національна поліція – одне правопорушення (6%). Подальше дослідження процедури розгляду справ побудуємо за суб'єктивним критерієм, починаючи з органу, якому підвідомча найбільша кількість правопорушень досліджуваної групи – **Держгеокадастру**.

Правила розгляду цим органом справ про адміністративне правопорушення викладені в Інструкції з оформлення державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженій наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.01.2017 р. за № 6. Аналіз положень цього підзаконного нормативно-правового акта виявив, що більшість його норм повторюють норми КУпАП. Серед особливостей те, що повідомлення про розгляд справи направляється рекомендованим листом з повідомленням про вручення не пізніше як за 5 діб до дня розгляду справи (а в КУпАП строк повідомлення визначається лише для справ, підвідомчих судам)².

Процедура розгляду справ про правопорушення у сільськогосподарській галузі **виконавчими комітетами і виконавчими органами місцевих рад** має свої особливості, пов'язані із тим,

² Про затвердження Інструкції з оформлення державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19 січня 2017 року № 6; Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

що суб'єктом розгляду справи є колегіальний орган. Ці особливості зазначені в ст. 281 КУпАП, якою передбачено вимоги до форми і змісту протоколу засідання колегіального органу, під час якого здійснюється розгляд справи¹.

При цьому важливо врахувати, що якщо від імені виконавчого комітету (виконавчого органу) справу розглядає державний інспектор з контролю за використанням та охороною земель, то вимоги ст. 281 КУпАП на розгляд справи не поширюються, оскільки в такому разі її розглядає інспектор одноосібно. Натомість у цих випадках (йдеться про правопорушення, передбачені ч. 2 ст. 52, ст. 53, ст. 53-1 і ч. 1 ст. 56 КУпАП) на адміністративно-юрисдикційну діяльність таких інспекторів поширюються вимоги вже наведеної вище Інструкції. На необхідність її застосування вказано також в актах органів місцевого самоврядування. До прикладу, в п. 3.15 Порядку здійснення державного контролю за використанням та охороною земель усіх категорій і форм власності на території Піщанської сільської ради Золотоніського району Черкаської області (додаток до рішення Піщанської сільської ради від 12.12.2023 р. за № 50-20/VIII) зазначається: «у разі виявлення державним інспектором фактів порушень вимог земельного законодавства, їх обліку, розгляду, а також оскарження та контролю за провадженням у справах про адміністративні правопорушення він здійснює їх оформлення відповідно до Інструкції...» (далі наведені назва і реквізити наведеної вище Інструкції)².

Що стосується процедури розгляду справ про адміністративні правопорушення **Держпродспоживслужбою**, то її особливості закріплені одразу в трьох підзаконних нормативно-правових актах:

– щодо правопорушення, передбаченого ст. 83-1 КУпАП – в Інструкції з оформлення спеціально уповноваженими органами виконавчої влади у сфері захисту рослин матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженій наказом Міністерства аграрної політики України від 13.04.2007 р. за

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Порядок здійснення державного контролю за використанням та охороною земель усіх категорій і форм власності на території Піщанської сільської ради Золотоніського району Черкаської області (додаток до рішення Піщанської сільської ради від 12.12.2023 р. № 50-20/VIII).

№ 258³. Аналіз її змісту, уможливив з'ясувати особливості підготовки справи до розгляду, а саме згідно з п. 3.2 Інструкції, у разі виявлення у протоколі та доданих до нього матеріалах порушень законодавства і цієї Інструкції або помилок дається вказівка особі, яка склала протокол, про їх усунення⁴. Ще однією особливістю є норма п. 3.5 Інструкції, згідно з якою, з урахуванням вчиненого адміністративного правопорушення або особи правопорушника, до нього можуть застосовуватись додаткові заходи громадського впливу шляхом направлення повідомлення про правопорушення за місцем роботи або навчання⁵;

– щодо правопорушення, передбаченого ст. 107-2 КУпАП – в Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, ветеринарної медицини, затвердженій наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.04.2019 р. № 182⁶. Аналіз змісту цієї Інструкції показав, що вона фактично дублює загальні положення КУпАП щодо процедури розгляду справи та обставин, які підлягають врахуванню при накладенні адміністративного стягнення. Однак особливістю є те, що, згідно з п. 12 розділу III цієї Інструкції, постановою про накладення адміністративного стягнення має містити опис доказів, які підтверджують встановлені обставини⁷, на відміну від норми ст. 283 КУпАП, яка цього не вимагає;

– щодо правопорушення, передбаченого ст. 108 КУпАП, в чинній дотепер Інструкції з оформлення посадовими

---

³ Про затвердження Інструкції з оформлення спеціально уповноваженими органами виконавчої влади у сфері захисту рослин матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства аграрної політики України від 13 квітня 2007 року № 258.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, ветеринарної медицини : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10 квітня 2019 року № 182.

⁷ Там само.

особами Державної інспекції сільського господарства України та її територіальних органів матеріалів про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил технічної експлуатації тракторів, комбайнів, інших самохідних сільськогосподарських машин і правил техніки безпеки під час їх експлуатації, затвердженій наказом Міністерства аграрної політики України від 26.10.2009 р. за № 755¹. Однак, незважаючи на те, що цей нормативно-правовий акт досі чинний, сумнівною видається можливість застосування його положень до діяльності органів Держпродспоживслужби, адже, як зазначено в пункті 1.2 цієї Інструкції, вона встановлює порядок оформлення, розгляду та обліку матеріалів про адміністративні правопорушення уповноваженими посадовими особами Державної інспекції сільського господарства України та її територіальних органів². Вочевидь назріла потреба у внесенні змін до цієї Інструкції щодо зміни суб'єкта адміністративно-юрисдикційної діяльності. Відсутність таких змін і пояснює той факт, що нині фактично не ведеться діяльність із виявлення, фіксації та притягнення до відповідальності за правопорушення, передбачене ст. 108 КУпАП.

Що стосується правопорушення, передбаченого ст. 104-1 КУпАП, то сьогодні органи Держпродспоживслужби не мають підзаконного нормативно-правового акта, який би врегулював їхню адміністративно-юрисдикційну діяльність у цьому напрямі. Раніше це питання врегульовувала Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері насінництва та розсадництва, затверджена наказом Міністерства аграрної політики та продовольства

---

¹ Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами Державної інспекції сільського господарства України та її територіальних органів матеріалів про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил технічної експлуатації тракторів, комбайнів, інших самохідних сільськогосподарських машин і правил техніки безпеки під час їх експлуатації : наказ Міністерства аграрної політики України від 26 жовтня 2009 року № 755.

² Там само.

України від 28.11.2013 р. за № 701³, проте розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 р. за № 169-р⁴ цей наказ було скасовано, а новий нормативно-правовий акт досі не розроблено. Ця прогалина і є причиною, з якої органи Держпродспоживслужби наразі не ведуть діяльність із розкриття адміністративних проступків, які підпадають під диспозицію ст. 104-1 КУпАП.

Далі перейдемо до процедури розгляду справ про адміністративні правопорушення **Держекоінспекцією**. На відміну від правового регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності Держпродспоживслужби, діяльність Держекоінспекції в цьому напрямі врегульована одним підзаконним нормативно-правовим актом – Інструкцією з оформлення органами Державної екологічної інспекції України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженою наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 05.07.2004 р. за № 264, згідно з п. 3.1 якої, справи щодо досліджуваної групи правопорушень розглядаються за місцем їхнього вчинення. Прикметним є те, що відповідно до п. 3.3 цієї Інструкції, справа розглядається «в присутності порушника»⁵, що не відповідає засадам презумпції невинуватості. Крім того, норма п. 4.6 Інструкції, яка відсилає до виключеної ст. 21 КУпАП, є застарілою. Однак не можемо не зауважити, що у досліджуваній Інструкції є детальні вимоги щодо формування справи, зокрема, наведено типовий перелік документів, які мають бути у справі: протокол про адміністративне правопорушення, протоколи лабораторно-аналітичних досліджень, висновки експер-

³ Про затвердження Порядку планування та здійснення державного нагляду (контролю) у сфері насінництва та розсадництва та Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері насінництва та розсадництва : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 28 листопада 2013 року № 701.

⁴ Про скасування деяких наказів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 року № 169-р.

⁵ Про затвердження Інструкції з оформлення Державною екологічною інспекцією України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 5 липня 2004 року № 264.

тиз, повідомлення про попередження особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, про час та місце розгляду справи у разі відсутності відповідної відмітки у протоколі про адміністративне правопорушення, засвідченої її підписом, письмові пояснення, повідомлення, копії постанови про накладення адміністративного стягнення, листування з порушником, з органами державної виконавчої служби, суду, внутрішніх справ, документи, які підтверджують сплату штрафу порушником, у разі наявності майнової шкоди – документи про відшкодування шкоди, а також інші документи та матеріали, які стосуються згаданої справи¹.

Розгляд справ **адміністративними комісіями** базується передовсім на нормі пп. 4 п. «б» ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яка до делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян відносить, зокрема, утворення адміністративних комісій і спрямування їх діяльності². Згідно з ч. 1 ст. 214 КУпАП, адміністративні комісії при виконавчих органах сільських, селищних, міських рад вирішують усі справи про адміністративні правопорушення, за винятком віднесених цим Кодексом до відання інших органів (посадових осіб)³. Норма ст. 215 КУпАП визначає порядок утворення цих органів, ст. 216 КУпАП – їхню правомочність, ст. 218 КУпАП – компетенцію, ч. 7 ст. 276 КУпАП – місце розгляду справи (за місцем проживання порушника), ст. 281 КУпАП – порядок ведення протоколу засідання колегіального органу⁴. Отже, нормами КУпАП діяльність цих органів урегульована достатньо детально, що виключає потребу у встановленні цієї процедури підзаконним нормативно-правовим актом загальнодержавного рівня. Варто зазначити, що до 2022 року адміністративні

¹ Про затвердження Інструкції з оформлення Державною екологічною інспекцією України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 5 липня 2004 року № 264.

² Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР.

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁴ Там само.

комісії фактично керувалися Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про затвердження Положення про адміністративні комісії Української РСР» від 09.03.1988 р. № 5540-XI⁵, однак згідно із Законом України «Про деєрадянізацію законодавства України» від 21.04.2022 р. за № 2215-IX цей Указ на території України не застосовується⁶.

Отже, нині ще немає загальнодержавного підзаконного нормативного акта, який врегулював би діяльність адміністративних комісій, а тому це віднесено до сфери місцевої нормотворчості. Як приклади, можна назвати Положення про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Новоушицької селищної ради, затверджене рішенням Новоушицької селищної ради (Кам'янець-Подільський район Хмельницької області) від 29.09.2022 р. № 1⁷, Положення про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Понінківської селищної ради, затверджене рішенням виконавчого комітету Понінківської селищної ради від 08.07.2020 р. № 697⁸. Їхній порівняльний аналіз, у частині процедури розгляду справ, виявив схожість із наведеним вище Положенням 1988 року, отже, незважаючи на те, що названий документ не застосовується, органи місцевого самоврядування продовжують брати його за основу при підготовці проектів місцевих нормативно-правових актів з питань діяльності адміністративних комісій.

Далі необхідно дослідити розгляд **ДСНС** справ про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 77-1 КУпАП. Ця процедура врегульована Інструкцією з оформлення посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 27.07.2016 р. за № 725. Її особливостями

⁵ Про затвердження Положення про адміністративні комісії Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 09.03.1988 р. № 5540-XI

⁶ Про деєрадянізацію законодавства України : Закон України від 21.04.2022 р. № 2215-IX.

⁷ Про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Новоушицької селищної ради : рішення Новоушицької селищної ради від 29 вересня 2022 року № 1.

⁸ Положення про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Понінківської селищної ради, затверджене рішенням виконавчого комітету Понінківської селищної ради від 8 липня 2020 року № 697.

є максимально детальне визначення вимог до змісту кожного виду постанови у справі про адміністративне правопорушення, а також норма абзацу третього п. 14 розділу III, де закріплена заборона звільнення від адміністративної відповідальності за малозначністю посадових осіб, які порушили встановлені законодавством вимоги пожежної безпеки, що спричинило реальну загрозу життю та здоров'ю людей або призвело до виникнення пожежі¹. Крім того, в цій Інструкції встановлюється детальний перелік матеріалів, які мають чи можуть бути у справі про адміністративне правопорушення: п. 19 розділу III Інструкції до таких матеріалів відносить копії приписів, постанов, рапортів посадових осіб ДСНС; заяви, пояснення правопорушників та свідків правопорушення; посадові інструкції, накази про призначення відповідальних за пожежну безпеку, плани усунення порушень пожежної безпеки тощо); тим самим пунктом передбачено, що кожен з таких документів має обов'язкові реквізити (дата, адреса, назва, підпис, штамп, печатка тощо), містить достовірну інформацію та відповідає вимогам законодавства².

Переходячи до розгляду **Національною поліцією** справ про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 106-1 КУпАП, відзначимо, що ця процедура врегульована Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 р. за № 1376, а саме розділом IV цієї. Додатками 7 і 9 до цієї Інструкції є форми постанов про накладення адміністративного стягнення і про закриття справи. Прикметною особливістю форми постанови про накладення адміністративного стягнення є те, що вона має зворотний бік, на якому зазначені права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, визначені Конституцією України і КУпАП, а також порядок виконання (зокрема, примусового) постанови про накладання штрафу;

---

¹ Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 липня 2016 року № 725.

² Там само.

під цим текстом відведене місце для підпису правопорушника про ознайомлення³.

Особливістю правового регулювання розгляду справ про адміністративне правопорушення **судами** є те, що воно передбачене лише законом і не регулюється підзаконними нормативно-правовими актами, адже відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», правосуддя в Україні здійснюється єдино судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства⁴. Правове регулювання процедури розгляду справ про адміністративні правопорушення судами, визначене ст. ст. 213, 221, 245-253, 268-279, 280, 282-285 КУпАП, є достатньо вивченим у правовій науці та не містить особливостей щодо досліджуваної групи правопорушень, тому немає потреби у повторенні результатів інших наукових досліджень з цього питання.

Наступною стадією провадження у справах про адміністративні правопорушення в сільськогосподарській галузі є **перегляд постанови**. Ця стадія є факультативною та розпочинається лише за ініціативою суб'єкта, який наділений правом оскаржити постанову, тобто особи, яка притягається до адміністративної відповідальності або потерпілого (ст. 287 КУпАП), законного представника, захисника особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, представника потерпілого (ч. 2 ст. 294 КУпАП)⁵. Існує дві процедури оскарження – адміністративне і судове (в порядку КАС України). Для оскарження постанов суду у справах про адміністративні правопорушення оскарження здійснюється тільки в апеляційному порядку.

Далі розглянемо особливості процедури перегляду постанов по кожному органу окремо. При цьому виносимо «за дужки» питання процедури судового оскарження постанов адміністративних органів, адже воно врегульоване для всіх органів однаково. Основу правового регулювання процедури судового оскарження

³ Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 листопада 2015 року № 1376.

⁴ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII.

⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X.

становлять норми п. 3, 6 ч. 1 ст. 288 КУпАП, а також п. 1 ч. 1 ст. 20, ст. ст. 268-269, 271, 286 КАС України, при цьому немає жодних особливостей такої процедури залежно від конкретного складу правопорушення. Оскільки цей підрозділ стосується процедурних питань, а процедура судового оскарження не має особливостей, які стосуються предмета дослідження, то немає необхідності детально досліджувати процедуру судового оскарження, адже це має бути предметом наукових досліджень у галузі адміністративного судочинства, а не в адміністративно-деліктній сфері. З подібних міркувань (відсутність особливостей, які мають значення для мети дослідження) немає потреби в окремому науковому опрацюванні процедури апеляційного оскарження постанов судів у справах про адміністративні правопорушення. Тож перейдемо до процедури адміністративного оскарження.

Щодо постанов **Держгеокадастру** нормами Інструкції з оформлення державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.01.2017 р. за № 6, передбачено можливість адміністративного оскарження державному інспектору вищого рівня. За результатами розгляду скарги приймається рішення, форма якого залежить від результату розгляду скарги і затверджена як додаток 5 і додаток 6 до зазначеної вище Інструкції. Повноваження скасовувати або змінювати постанови у справах про адміністративні правопорушення мають Головний державний інспектор України з контролю за використанням і охороною земель чи його перший заступник (особи, що їх заміщують), а також головний державними інспектор у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель в Автономній Республіці Крим, області, містах Києві та Севастополі, районі його їх перший заступник (особи, що їх заміщують)¹.

¹ Про затвердження Інструкції з оформлення державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19 січня 2017 року № 6.

Особливості адміністративного оскарження постанов **виконавчих комітетів і виконавчих органів місцевих рад** визначено п. 2 ч. 1 ст. 288 КУпАП, яким передбачено, що їхні рішення можуть бути оскаржені у відповідну раду². Однак залишається неврегульованим питання адміністративного оскарження постанов державних інспекторів з контролю за використанням та охороною земель, що діють від імені виконавчих комітетів і виконавчих органів місцевих рад. Крім того, сам факт забезпечення місцевою радою можливості розгляду скарг у встановлений ст. 292 КУпАП десятиденний строк є сумнівним, оскільки мінімальна черговість проведення сесій місцевих рад встановлена «не менше одного разу на квартал» (ч. 5 ст. 46 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»)³, а закон не передбачає такої підстави для обов'язкового скликання позачергової сесії, як надходження скарги на постанову виконавчого органу у справі про адміністративне правопорушення. До того ж, законом не передбачено особливої форми рішення ради за такою скаргою, зокрема, щодо наявності у ньому мотивувальної частини. Отже, маємо констатувати, що порядок розгляду скарг місцевими радами наразі законодавчо не встановлений та підлягає врегулюванню, а щодо оскарження постанов державних інспекторів (які виконують делеговані повноваження і діють від імені виконавчих органів і виконавчих комітетів) – взагалі існує прогалина у визначенні суб'єкта, уповноваженого на розгляд скарги, що ставить під сумнів дієвість інституту адміністративного оскарження в цій частині.

Переходячи до адміністративного оскарження постанов **Держпродспоживслужби**, відзначимо, що серед усіх підзаконних нормативно-правових актів, які врегульовують адміністративно-юрисдикційну діяльність цього органу, процедуру адміністративного оскарження передбачає лише наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.04.2019 р. за № 182. Тобто серед досліджуваної групи правопорушень, підвідомчих Держпродспоживслужби, процедура адміністративного оскарження врегульована лише для проступку, передбаченого ст. 107-2 КУпАП. Згідно з п. 2 розділу IV Інструкції,

² Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

³ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР.

затвердженої цим нормативно-правовим актом, оскарження постанови про накладення адміністративного стягнення у справі про адміністративне правопорушення в адміністративному (досудовому) порядку здійснюється шляхом подання скарги до територіального органу компетентного органу, який виніс оскаржувану постанову¹, отже, компетенцією з розгляду скарг наділені головні управління Держпродспоживслужби, а не її центральний апарат.

Що стосується інших адміністративних правопорушень, підвідомчих Держпродспоживслужбі, то загальні приписи п. 3 ч. 1 ст. 288 КУпАП дають змогу оскаржити її постанову у вищестоящий орган (вищестоящий посадовій особі)², а загальні норми щодо процедури розгляду скарг визначені ст. ст. 289, 292-293, 295-296 КУпАП, отже, процедура адміністративного оскарження є можливою навіть за відсутності такої в підзаконних нормативно-правових актах, які врегульовують адміністративно-юрисдикційну діяльність Держпродспоживслужби.

Далі проаналізуємо адміністративне оскарження постанов **Держекоінспекції**. Його порядок достатньо детально врегульований Інструкцією, затвердженою наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 05.07.2004 р. за № 264. Не вдаючись до цитування норм, які повторюють приписи КУпАП, звернемо увагу на те, що цим нормативно-правовим актом визначені вимоги до скарги. Так, відповідно до п. 4.12 Інструкції, скарга повинна містити: прізвище, ім'я, по батькові особи, яка оскаржує постанову за справою; фактичне місце проживання; відомості щодо постанови, яка оскаржується (номер, дата винесення, посаду особи, яка наклала стягнення); мотиви, з яких особа звернулась зі скаргою³.

¹ Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах безпеки та окремих показників якості харчових продуктів, ветеринарної медицини : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10 квітня 2019 року № 182.

² Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X.

³ Про затвердження Інструкції з оформлення Державною екологічною інспекцією України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 5 липня 2004 року № 264.

Щодо адміністративного оскарження постанов **адміністративних комісій**, то загальновідомо, що вони оскаржуються до виконавчих комітетів чи виконавчих органів місцевих рад: про це зазначається в п. 1 ч. 1 ст. 288 КУпАП. Проаналізовані вище місцеві нормативно-правові акти з питань діяльності адміністративних комісій⁴ врегульовують лише строк оскарження, подачу скарги через адміністративну комісію і порядок пересилання матеріалів суб'єкту розгляду скарги, а також містять переписані з нечинного Положення 1988 року норми про те, що питання поновлення строку подання скарги вирішується самою адміністративною комісією. Ці норми є застарілими, адже суперечать приписам ст. 289 КУпАП, за змістом яких строк може бути поновлено органом (посадовою особою), правомочним розглядати скаргу⁵, тобто в такому випадку – виконавчим комітетом чи виконавчим органом місцевої ради. Крім того, аналіз місцевої нормотворчості не виявив нормативно-правових актів, якими би врегульовувалася сама процедура розгляду скарг виконавчими комітетами (виконавчими органами) на постанови адміністративних комісій; отже, така процедура врегульована лише загальними нормами КУпАП, які мають доволі лаконічний характер.

Порядок адміністративного оскарження постанов **ДСНС** врегульовано вже дослідженою вище Інструкцією з оформлення посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 27.07.2016 р. за № 725, а саме – її розділом V, пункт 1 якого передбачає право оскаржити постанову, зокрема, до вищої посадової особи ДСНС⁶, не конкретизуючи конкретних назв посад суб'єктів розгляду скарг. В іншій частині зміст цього розділу Інструкції фактично повторює норми КУпАП про

⁴ Про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Новоушицької селищної ради : рішення Новоушицької селищної ради від 29 вересня 2022 року № 1; Положення про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Понінківської селищної ради, затверджене рішенням виконавчого комітету Понінківської селищної ради від 8 липня 2020 року № 697.

⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁶ Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 липня 2016 року № 725.

адміністративне оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення.

Адміністративне оскарження постанов **Національної поліції** врегульовано вже зазначеною вище Інструкцією, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 р. за № 1376¹, а саме її пунктами 16–18, які фактично повторюють норми КУпАП. Особливістю є те, що додатками 10–13 до цієї Інструкції передбачено чотири різні форми рішень, які можуть прийматися за наслідками розгляду скарг (залежно від результату розгляду).

Завершальною стадією провадження у справах про адміністративні правопорушення є **виконання постанови**. Надаючи характеристику цій стадії, доцільно згадати, що існують три види постанов: про накладення адміністративного стягнення; про застосування заходів впливу, передбачених статтею 24-1 КУпАП; про закриття справи (ч. 1 ст. 284 КУпАП)². Другий вид постанов застосовується єдино до неповнолітніх, тоді як досліджувана група правопорушень, за невеликим винятком, вчиняється повнолітніми особами. Третій вид постанов не передбачає заходів з їхнього примусового виконання, оскільки постанова про закриття справи має лише констатувальний характер. Питанням, пов'язаним із виконанням постанов про накладення адміністративних стягнень, присвячено розділ V КУпАП, тобто за структурою це окремий розділ, відмінний від розділу IV, що має назву «Провадження в справах про адміністративні правопорушення»³. Втім, у правовій доктрині вчені мають одноставну точку зору щодо того, що виконання постанови є завершальною стадією провадження у справі, тож це питання не є дискусійним.

У ході дослідження вже було встановлено, що за вчинення адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі можуть бути накладені чотири адміністративні стягнення: попередження (лише ст. 83-1 КУпАП), штраф (усі

¹ Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 листопада 2015 року № 1376.

² Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

³ Там само.

без винятку досліджувані статті), позбавлення спеціального права (лише ст. 108 КУпАП), а також конфіскація предмета, який став безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (лише ст. ст. 90 і 106-2 КУпАП). З них – попередження і позбавлення спеціального права застосовуються лише Держпродспоживслужбою, а конфіскація – лише судом.

Виходячи із системного аналізу ст. ст. 299, 306 і 307 КУпАП і ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»:

– попередження виконується негайно шляхом оголошення постанови порушнику або вручення йому копії постанови;

– штраф – або виконується негайно шляхом стягнення його на місці вчинення правопорушення, або добровільно упродовж 15 днів з дня вручення постанови (а в разі її оскарження – з дня повідомлення про залишення скарги без задоволення), а в разі невиконання добровільно – виконується примусово у подвійному розмірі;

– позбавлення спеціального права – виконується з моменту винесення постанови, а в разі її оскарження – після залишення скарги без задоволення;

– конфіскація – виконується після набрання законної сили постановою суду⁴.

Процедура виконання постанов **Держгеокадастру** про накладення штрафу визначена нормами вже зазначеної вище Інструкції, яка затверджена наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.01.2017 р. за № 6, яка назагал повторює відповідні норми КУпАП. Пунктом 8 розділу V цієї Інструкції визначено, що контроль за правильним і своєчасним виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення здійснюється державним інспектором, який виніс постанову, та іншими органами державної влади в порядку, встановленому законом⁵.

⁴ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII; Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X.

⁵ Про затвердження Інструкції з оформлення державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19 січня 2017 року № 6.

Що стосується постанов, винесених державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель від імені **виконавчих комітетів і виконавчих органів місцевих рад** у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 2 ст. 52, ст. 53, ст. 53-1 і ч. 1 ст. 56 КУпАП, то на їх виконання поширює свою дію зазначена вище Інструкція. Щодо постанов виконавчих комітетів і виконавчих органів за ст. 104 КУпАП, то на сьогодні відсутній загальнодержавний нормативно-правовий акт, який би передбачав особливості звернення таких постанов до примусового виконання, отже, це питання віднесено до сфери місцевої нормотворчості, під час якої мають бути дотримані загальні приписи розділу V КУпАП.

Якщо йдеться про процедури виконання постанов **Держпродспоживслужби**, то передовсім треба відзначити, що, окрім штрафу, цей орган уповноважений накладати за вчинення адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі такі адміністративні стягнення, як попередження і позбавлення спеціального права. Порядок виконання постанов цього органу визначено лише приписами наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.04.2019 р. за № 182 (тобто лише щодо адміністративного проступку, передбаченого ст. 107-2 КУпАП. Цим нормативно-правовим актом затверджена форма супровідного листа до органу державної виконавчої служби щодо примусового виконання постанови про накладення штрафу (додаток 8 до наказу)¹; в іншому норми цього наказу повторюють приписи КУпАП щодо виконання штрафів. Щодо інших адміністративних проступків, підвідомчих Держпродспоживслужбі (ст. ст. 83-1, 104-1 і 108 КУпАП) бракує нормативно-правової бази з питання виконання адміністративних стягнень, особливо це стосується такого стягнення, як позбавлення права керування сільськогосподарською технікою, оскільки в главі 30 КУпАП теж немає жодної спеціальної

---

¹ Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах безпеки та окремих показників якості харчових продуктів, ветеринарної медицини : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10 квітня 2019 року № 182.

норми, яка врегульовувала б особливості виконання цього адміністративного стягнення.

Процедура виконання постанов **Держекоінспекції** про накладення штрафів врегульована вже згаданою вище Інструкцією, затвердженою наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 05.07.2004 р. за № 264. Особливістю є уточнення положень ст. 305 КУпАП щодо суб'єкта, уповноваженого здійснювати контроль за виконанням постанови. Таким суб'єктом, згідно з п. 4.21 Інструкції, є посадова особа, що винесла постанову, або посадова особа, яка відповідає за ведення адміністративного провадження у відповідному органі Держекоінспекції України².

Правове регулювання виконання постанов **адміністративних комісій** про накладення штрафів не має суттєвих особливостей порівняно із виконанням інших постанов у досліджуваній групі правопорушень. Аналіз положень двох досліджених місцевих нормативно-правових актів³ виявив лише часткове повторення норм КУпАП, а також безпосереднє відсилання до норм КУпАП, які врегульовують виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення.

Виконання постанов **ДСНС**, як й інші аспекти адміністративно-юрисдикційної діяльності цього органу, регулює Інструкція з оформлення посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 27.07.2016 р. за № 725. Її розділ IV повторює відповідні приписи КУпАП, за винятком п. 6, де конкретизується, що документи, які засвідчують виконання постанови про накладення адміністративного стягнення (копія квитанції про сплату штрафу, постановова про закінчення виконавчого провадження тощо), або інші

² Про затвердження Інструкції з оформлення Державною екологічною інспекцією України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 5 липня 2004 року № 264.

³ Про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Новоушицької селищної ради : рішення Новоушицької селищної ради від 29 вересня 2022 року № 1; Положення про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Понінківської селищної ради, затверджене рішенням виконавчого комітету Понінківської селищної ради від 8 липня 2020 року № 697.

матеріали, що зупиняють провадження, підшиваються до адміністративної справи¹.

Виконання постанов **Національної поліції** врегульовано розділом V Інструкції, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 р. за № 1376, яка переважно повторює норми КУпАП, а в пункті 2 цього розділу визначає, що контроль за виконанням постанов про накладення адміністративних стягнень здійснюється керівниками органів поліції².

Процедура виконання постанов **судів** у справах про адміністративні правопорушення регламентована безпосередньо нормами КУпАП та не передбачає прийняття спеціальних підзаконних нормативно-правових актів саме щодо виконання постанов судів.

З-поміж інших законодавчих актів, про які варто згадати в контексті виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення, – Закон України «Про виконавче провадження»³ (регламентує виконання постанов про накладення штрафу та конфіскацію предметів), а також Інструкція з організації примусового виконання рішень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 р. за № 512/5 на виконання положень цього Закону⁴.

Розглянувши особливості стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі, перейдемо до **аналізу типових порушень** процедури розгляду справи, які тягнуть за собою скасування прийнятої постанови. Індикатором та засобом виявлення і джерелом дослідження таких типових порушень є судова практика.

Зокрема, можна звернути увагу на рішення Вільнянського районного суду Запорізької області від 22 жовтня 2018 року

---

¹ Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 липня 2016 року № 725.

² Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 листопада 2015 року № 1376.

³ Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII.

⁴ Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень : наказ Міністерства юстиції України від 2 квітня 2012 року № 512/5.

у справі № 314/2956/18. За її обставинами, посадову особу птахофабрики було притягнуто до адміністративної відповідальності, з-поміж іншого, і за ст. 52 КУпАП (псування і забруднення земель), однак постанову було винесено державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища Держекоінспекції в Запорізькій області. Суд констатував, що в означених правовідносинах відповідач не був повноважний проводити перевірку з питань, визначених в акті перевірки (натомість повноважним органом є Держпродспоживслужба). Суд також встановив, що з акта перевірки вбачається її проведення в порядку, встановленому наказом Мінприроди «Про затвердження Порядку організації та проведення перевірок суб'єктів господарювання щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства» № 464 від 10.09.2008 р., який на момент проведення перевірки вже був скасований згідно з Розпорядження КМУ № 169-р від 10.03.2017 р. «Про скасування деяких наказів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади», тобто сама перевірка підприємства, на якому працює позивач, була здійснена у порядку, що не передбачений законом⁵. На цих підставах суд скасував постанову відповідача у справі про адміністративне правопорушення і закриття провадження за відсутністю події і складу правопорушення.

Далі проаналізуємо рішення Біловодського районного суду Луганської області від 23 вересня 2021 року у справі № 408/785/21-а, предметом спору в якій була постанова органу Держгеокадастру про накладення адміністративного стягнення за самовільне зайняття земельної ділянки. У ході розгляду справи суд встановив, що справу про адміністративне правопорушення державний інспектор розглянув без присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, та без вручення їй примірника протоколу про адміністративне правопорушення, який також складено за її відсутності. Крім того, судом було встановлено, що під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, відповідачем були порушені

---

⁵ Рішення Вільнянського районного суду Запорізької області від 22 жовтня 2018 року у справі № 314/2956/18 про скасування постанов у справах про адміністративні правопорушення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77438293>.

права позивача, передбачені ст. 268 КУпАП, зокрема, право на дачу пояснень, подання доказів, право на захист. На цих підставах суд дійшов висновку, що відповідач допустив порушення процесуальних прав особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, внаслідок чого позивач був позбавлений права на ефективний захист, об'єктивне та повне з'ясування усіх обставин справи, що мають значення для прийняття рішення, надання відповідних доказів¹.

Дещо схожі обставини мали місце у справі № 738/1197/20, в рамках якої у Менському районному суді Чернігівської області оскаржувалася постанова поліцейського про притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 106-1 КУпАП. Так, суд встановив, що відомості про участь позивача під час розгляду справи про адміністративне правопорушення відсутні, доказів зворотного відповідачем не надано, а тому дійшов висновку, що під час розгляду справи уповноваженою особою – поліцейським, були порушені його права, передбачені ст. 268 КУпАП, справа стосовно нього була розглянута без його участі, відомості про те, що позивача належно повідомляли про дату, час та місце розгляду справи, також суду не надані². Отже, недотримання права особи знати про дату, час та місце розгляду справи є самостійною і достатньою підставою для скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення.

Ще однією помилкою, яку допускають суб'єкти притягнення до адміністративної відповідальності при винесенні постанов, є зазначення у них правової кваліфікації діяння, яке не відповідає факту справи. Для прикладу можна навести рішення Долинського районного суду Івано-Франківської області від 28 січня 2021 року у справі № 343/1622/20. Під час розгляду цієї справи суд встановив, що «на момент проведення перевірки на частині земельної ділянки ... знято та перенесено

¹ Рішення Біловодського районного суду Луганської області від 23 вересня 2021 року у справі № 408/785/21-а про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99821364>.

² Рішення Менського районного суду Чернігівської області від 13 жовтня 2020 року у справі № 738/1197/20 про скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності та закриття провадження у справі. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92188335>.

ґрунтовий покрив земельної ділянки без спеціального дозволу, шляхом викопування водойми. Спеціальний дозвіл на зняття та перенесення ґрунтового покриву земельної ділянки не отримано... За згадане порушення передбачена відповідальність згідно з ст. 53-3 КУпАП. Разом з тим, згідно резолютивної частини оскаржуваної постанови... визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 53 КУпАП, в той час як викладені в описовій частині оскаржуваної постанови обставини та протокол про адміністративне правопорушення (а.с.14) складено за ст. 53-3 КУпАП»³.

Аналогічну проблему (неправильну правову кваліфікацію діяння) можна виявити також, досліджуючи рішення Шполянського районного суду Черкаської області від 29 січня 2020 року у справі № 710/1669/19. Крім того, суд виявив, що «факт порушення було встановлено 24.09.2019 р., а постанову про адміністративну відповідальність було винесено 02.12.2019 р., тобто з порушенням строку передбаченого у ст. 38 КУпАП»⁴. Висновок суду про конкретну дату виявлення правопорушення ґрунтувався на даті, якою було складено акт перевірки дотримання вимог земельного законодавства. Отже, порушення строків, передбачених ст. 38 КУпАП, є ще однією суттєвою проблемою в адміністративно-юрисдикційній діяльності органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі.

Наступним досліджуваним судовим актом є рішення Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 20 червня 2019 року у справі № 674/2008/18. Предметом оскарження були постанови Головного управління Держгеокадастру у Хмельницькій області про накладення на позивача адміністративних стягнень за ст. ст. 53, 53-1, 53-3 КУпАП. За результатами розгляду цієї справи суд встановив, що всупереч ст. 256 КУпАП жодних відомостей щодо часу вчинення адміністративного правопорушення не зазначено.

³ Рішення Долинського районного суду Івано-Франківської області від 28 січня 2021 року у справі № 343/1622/20 про визнання незаконними та скасування постанов. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94606947>.

⁴ Рішення Шполянського районного суду Черкаської області від 29 січня 2020 року у справі № 710/1669/19 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87262560>.

Документи, які стали підставою прийняття оскаржуваного рішення, не містять інформації про причини відсутності ґрунтового покриття на частинах відповідних земельних ділянок, часу виникнення таких причин та їх пов'язаність з умисною поведінкою позивача. При цьому, всупереч вимогам КУпАП, відповідачем не встановлено жодних фактичних даних, які мають значення для правильного вирішення справи: не досліджено часу вчинення правопорушення, залишено поза увагою відомості Проєкту землеустрою, які спростовують їхні доводи, не відібрано відповідних пояснень в осіб, які володіють інформацією щодо обставин справи, не досліджено самого факту наявності родючого шару ґрунту на момент отримання землі в оренду та пов'язаність причин відсутності родючого шару ґрунту з умисною поведінкою позивача. Зазначене стосується також адміністративних правопорушень, передбачених ст. ст. 53, 53-1 КУпАП: відповідачем не встановлено часу вчинення правопорушення, не відібрано пояснень у власників (користувачів) суміжних земельних ділянок, на частинах яких, за твердженням відповідача, відбувається складування ґрунту, пов'язаність таких дій із винною поведінкою позивача тощо¹. Отже, при притягненні до адміністративної відповідальності недопустимий поверховий підхід до з'ясування фактичних обставин справи, які мають значення для з'ясування наявності чи відсутності в діянні складу адміністративного правопорушення.

Важливе значення має також підготовка до розгляду справи про адміністративне правопорушення. Зокрема, посадова особа перед розглядом справи має з'ясувати, чи надіслано (вручено) особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, копію саме того протоколу, який підлягає розгляду. Так, у рішенні Нижньосірогозького районного суду Херсонської області від 31 липня 2020 року у справі № 659/442/20 було встановлено, що позивачеві було надіслано копію протоколу про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 55 КУпАП, яка відрізняється від оригіналу в справі про

---

¹ Рішення Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 20 червня 2019 року у справі № 674/2008/18 про визнання протиправною та скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82781450>.

адміністративне правопорушення, яка досліджувалася судом. Отже, позивач не отримував належну копію протоколу про адміністративне правопорушення², і ця помилка стала підставою для скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності.

Відсутність у постанові реквізитів, передбачених законом та нечіткість викладення суті правопорушення є також підставами для скасування постанови. Так, Василівський районний суд Запорізької області, розглянувши 3 березня 2020 року справу № 311/2615/19 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення за правопорушення, передбачене ст. 56 КУпАП, встановив, що в порушення вимог ст. 283 КУпАП оскаржувана постанова не містить опису обставин, установлених при розгляді справи, у ній не зазначено місце, час вчинення правопорушення, чітко не викладена суть правопорушення: не вказана площа земельної ділянки на якій вчинено порушення, її місце розташування, категорія земель, належність земельної ділянки певній особі на праві власності (користування), також не зазначено нормативного акта, зокрема: постанова не містить конкретного пункту статті 211 ЗК України³. Отже, складаючи постанову, суб'єкт владних повноважень зобов'язаний максимально точно вказати в ній фактичні обставини справи, які стосуються суті правопорушення.

Порушення вимог КУпАП щодо розміру адміністративного стягнення також може бути підставою для скасування постанови. Так, 23 грудня 2022 року Решетилівський районний суд Полтавської області розглянув справу № 546/663/22, в рамках якої оскаржувалася постанова про накладення адміністративного стягнення за ч. 1 ст. 77-1 КУпАП (за самовільне випалювання стерні на ділянці сільськогосподарського призначення). Суд погодився із винуватістю позивача у вчиненні проступку, однак зазначив, що при винесенні постанови стосовно позивача

---

² Рішення Нижньосірогозького районного суду Херсонської області від 31 липня 2020 року у справі № 659/442/20 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90772565>.

³ Рішення Василівського районного суду Запорізької області від 3 березня 2020 року у справі № 311/2615/19 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88452646>.

державний інспектор з нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки не з'ясував усіх обставин, визначених ст. 280 КУпАП, зокрема, не врахував характер вчиненого правопорушення, ступінь його вини, майновий стан, оскільки був винесений максимальний розмір штрафу, який передбачений санкцією ч. 1 ст. 77-1 КУпАП, обставин, що пом'якшують і обтяжують відповідальність. Тому суд вважав за доцільне змінити захід стягнення і застосувати положення ст. 22 КУпАП та оголосити позивачу усне зауваження¹.

---

¹ Рішення Решетилівського районного суду Полтавської області від 23 грудня 2022 року у справі № 546/663/22 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108165094>.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОСТУПКІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗІ

3.1 Підвищення ефективності адміністративної відповідальності за правопорушення у сільськогосподарській галузі: матеріально-правовий аспект

Звернімося до зарубіжного досвіду закріплення діянь, які відповідають українському визначенню адміністративного правопорушення у сільськогосподарській галузі. Предметом аналізу є кодифіковані нормативно-правові акти зарубіжних держав, які встановлюють адміністративну відповідальність.

Зокрема варто звернути увагу на положення Кодексу Республіки Польща про правопорушення 1971 року (Kodeks wykroczeń). Він передбачає такі склади проступків, як: пошкодження чужих овочевих, фруктових або квіткових насаджень, плодових дерев або плодових кущів (ст. 150 – *переслідування здійснюється лише за заявою потерпілого*); випас і прогін худоби через чужу земельну ділянку або в забороненому місці (ст. 151 – також переслідується лише на підставі заяви потерпілого); знищення або пошкодження дренажних споруд на сільськогосподарських землях (ст. 155), знищення посівів, саджанців або трави на чужих сільськогосподарських угіддях (ст. 156 – *при цьому можливе присудження компенсації на користь потерпілого в розмірі до 500 злотих*); відмова залишити чуже поле, сад або пасовище (ст. 157); незаконна зміна цільового призначення лісових ділянок на сільськогосподарські (ст. 160)¹.

---

¹ Кодекс Республіки Польща про правопорушення 1971 року зі змінами (Kodeks wykroczeń). URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-wykroczen-16788218>.

Переходячи до Кодексу про адміністративні правопорушення Литовської Республіки, прийнятого в 2015 році, зазначимо, що він також закріпив значну кількість складів правопорушень у сільськогосподарській галузі. Йдеться, зокрема, про такі проступки, як: самовільне зайняття землі, лісу, водних об'єктів (ст. 110); невжиття заходів з відновлення знищених чи пошкоджених межових знаків землевласниками чи землекористувачами навіть після письмового попередження (ст. 112); знищення або пошкодження геодезичного пункту (ст. 113); незаконне будівництво, зміна, знесення чи видалення межового знака чи геодезичного пункту (ст. 113-1); утримання земельної ділянки у стані, непридатному для використання за основним цільовим призначенням (ст. 333, *відповідальність розмежована залежно від площі земельної ділянки*); випасання худоби на посівах, знищення чи пошкодження зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень в т. ч. худобою або птицею (ст. 335); проїзд через посіви і рослинність (ст. 336, *відповідальність розмежована залежно від виду транспортного засобу*); порушення фітосанітарних вимог (ст. 337); невжиття заходів по боротьбі з бур'янами, шкідниками або хворобами рослин (ст. 338, *відповідальність розмежована залежно від площі земельної ділянки*); невжиття заходів із забезпечення режиму охорони посівів конопель і маку, зберігання і переробки цих рослин, а також незнищення післяжнивних залишків виробництва, що містять наркотичні речовини (ст. 339); незаконне вирощування опійного маку, конопель або кокаїнових дерев (ст. 340); порушення вимог до ввезення, транспортування, зберігання, введення в обіг та застосування засобів захисту рослин (ст. 342); порушення вимог до ввезення, транспортування, зберігання, рекламування, введення до обігу та застосування засобів захисту рослин, які ідентичні тим, що зареєстровані в Литовській Республіці (ст. 342-1); ввезення, перевезення, зберігання, рекламування, введення до обігу та застосування засобів захисту рослин, які не ідентичні тим, що зареєстровані в Литовській Республіці (ст. 342-3) або фальсифікованих засобів захисту рослин (ст. 342-4); порушення загальних принципів комплексної боротьби зі шкідниками (ст. 342-7); порушення вимог до введення до обігу посадкового матеріалу або розсади (ст. 342-8); замовлення, вирощування,

упаковка, переупаковка, ввезення і введення до обігу посадкового матеріалу рослин без сертифікату постачальника посадкового матеріалу (ст. 342-9); порушення нормативних актів сільськогосподарського тваринництва і вимог, що встановлені Регламентом (ЄС) 2016/1012 (ст. 345); порушення порядку заготівлі, переробки або введення до обігу сільськогосподарської продукції, а також ненадання, надання недостовірних даних або порушення строків надання даних про виробництво, переробку або введення до обігу такої продукції, відсутність облікових документів на таку продукцію (ст. 347); знищення або пошкодження меліоративних систем і споруд (ст. 348)¹.

Далі проаналізуємо релевантні положення Кодексу Республіки Молдова про правопорушення 2008 року. Він також передбачає низку складів правопорушень у сільськогосподарській галузі. Це, зокрема такі: порушення родючого шару ґрунту, його невибіркове зняття та використання не за призначенням (ч. 1 ст. 115); розміщення, будівництво і здавання в експлуатацію об'єктів, що спричиняють забруднення ґрунту (ч. 2 ст. 115); спалювання рослинних відходів будь-якого походження у відкритому полі (ч. 3 ст. 115); відсутність декларування власником у строк 30 робочих днів зміни порядку використання земельної ділянки (ч. 6 ст. 115); зміна порядку використання пасовищ, що перебувають у власності територіальної громади, без узгодження з власниками тварин (ч. 7 ст. 115); несанкціоноване відхилення від проектів організації територій, меліорації, а також використання земельних ділянок не за цільовим призначенням (ч. 1 ст. 116); незаконне зайняття, огороження земельних ділянок (ч. 2 ст. 116); неприведення земельних ділянок у стан, який уможливить їхнє використання за призначенням (ч. 1 ст. 117); невиконання обов'язкових заходів з меліорації земельних ділянок, захисту ґрунту від ерозії та запобіганню інших процесів, які погіршують стан ґрунтів (ст. 118); випасання тварин на ділянках, які перебувають у власності територіальної громади в інший, ніж встановлено органом місцевого

---

¹ Кодекс Литовської Республіки про адміністративні правопорушення 2015 року зі змінами (Lietuvos Respublikos Administracinių Nusizengimų Kodeksas). URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>.

самоврядування, період року, спільне випасання різних видів тварин, випасання тварин з хворобами, офіційне повідомлення про які є обов'язковим (ст. 126-1); ввезення, виробництво, реалізація, рекламування, використання засобів фітосанітарного призначення, засобів, які підвищують родючість ґрунту, без сертифікатів відповідності, не апробованих, заборонених або не зареєстрованих (ч. 1 ст. 183), фальсифікованих або без документів, які посвідчують їхнє походження та якість (ч. 3 ст. 183); розфасовка цих засобів без дозволу виробників і уповноважених органів (ч. 2 ст. 183); застосування цих засобів у цілях, відмінних від тих, для яких вони зареєстровані чи на інших умовах, ніж ті, які передбачені на упаковці, в технічному паспорті або технічних специфікаціях, або з порушенням встановлених вимог (ч. 4 ст. 183); виробництво, переробка, зберігання та реалізація насіння, яке не відповідає стандартам якості або без документів, що підтверджують його сортові та посівні якості (ст. 184); виробництво, реалізація, імпорт, експорт матеріалу для розмноження винограду і виноградного чи плодового посадкового матеріалу без встановленої законодавством документації, фальсифікація документації, фальсифікація сортів чи біологічних категорій, сортових і посадкових якостей матеріалу (ст. 185); створення насаджень площею понад 0,5 га без проєкту, несертифікованим посадковим матеріалом або нерайонованими сортами і типами підвою (ст. 186); несанкціоноване розкорчування насаджень плодово-ягідних культур площею понад 0,5 га (ст. 187); порушення карантинного фітосанітарного режиму, порушення технології обробки плодово-ягідних культур із заподіянням значної матеріальної шкоди або пошкодженням насаджень (ст. 188); порушення правил боротьби з карантинними шкідниками, збудниками хвороб рослин і рослинних продуктів (ст. 189); порушення правил обліку, перевезення, зберігання, використання засобів фітосанітарного призначення або засобів, які підвищують родючість ґрунту (ст. 189-1); невиконання чи неналежне виконання законних вимог посадових осіб, які здійснюють державний нагляд і контроль в галузі захисту рослин (ст. 189-2); забруднення засобами фітосанітарного призначення і засобами, які підвищують родючість ґрунту харчових сільськогосподарських продуктів, кормів, сільськогосподарської сировини (ст. 189-4);

злив на ґрунт залишків робочих розчинів цих речовин, а також води, використаної для миття транспортних засобів, обладнання, спецодягу і тари від цих речовин (ст. 189-6); порушення встановленого порядку випробування і районування сортів винограду (ст. 192); виробництво та/або реалізація матеріалу для розмноження винограду і виноградного посадкового матеріалу, що не відповідає технічним вимогам (ст. 193); порушення встановленого порядку закладки (ст. 194); списання і розкорчовування виноградних насаджень (ст. 195) чи подачі декларацій про виноградні насадження (ст. 195-1)¹.

Для повнішого розкриття задекларованої у розділі теми варто проаналізувати положення Кодексу адміністративних правопорушень Грузії. Його норми також містять відповідальність за правопорушення, які можуть бути вчинені під час провадження сільськогосподарської діяльності. Зокрема, цей нормативний акт встановлює відповідальність за: невиконання зобов'язань щодо зняття і складування родючого шару ґрунту, невиконання рекультиваційних, противітрових і протиерозійних заходів (ст. 51); зняття і переміщення верхнього шару ґрунту, що не пов'язане з дозволеною діяльністю (ст. 51-2); забруднення або погіршення стану землі чи приведення її в непридатний для використання стан в інший спосіб (ст. 52); нецільове використання земельних ділянок (ст. 53-2); відхилення від проекту використання і охорони земель без відповідного дозволу (ст. 54); знищення чи пошкодження межових знаків чи самовільна зміна меж земельної ділянки (ст. 55, санкція статті передбачає в т. ч. адміністративний арешт), самовільне зайняття земель, які перебувають у державній власності та/або використання їх без права землекористування (ст. 55-2); невжиття заходів із забезпечення встановлених умов охорони посівів конопель і опійного маку, місць зберігання і переробки посівів цих рослин, а також незнищення залишків врожаю або виробництва, що містять наркотичні речовини (ст. 100-1); незаконний посів, вирощування або культивування будь-якої рослини, яка містить невелику кількість наркотичних речовин

¹ Кодекс Республіки Молдова про правопорушення 2008 року зі змінами (Codul Contravențional Al Republicii Moldova). URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134573&lang=ro.

(ст. 100-2); грубе порушення механізаторами правил експлуатації і безпеки сільськогосподарських машин (ст. 101); порушення правил обліку і звітності технологічних процесів виробництва і зберігання продукції в галузі виноградарства і виноробства (ст. 105-2). Доцільно зазначити, що значна кількість статей, які передбачали відповідальність за правопорушення у сільськогосподарській галузі, була виключена з Кодексу адміністративних правопорушень Грузії¹.

Крім того, проаналізуємо положення чинної редакції Латвійського кодексу адміністративних правопорушень. Його структура подібна до структури КУПАП. Так, він передбачає відповідальність за деякі проступки в сільськогосподарській галузі, зокрема за невиконання обов'язкових заходів з охорони земель (ст. 51); невжиття заходів з обмеження розповсюдження інвазивних видів рослин (ст. 51-2) та порушення заборони на їх ввезення (ст. 51-3); невикористання земель сільськогосподарського призначення в сільськогосподарській діяльності з порушенням строку письмового підтвердження, встановленого нормативними актами про приватизацію земель (ст. 51-4, *відповідальність залежить від площі земельної ділянки*), протиправні діяння, що обмежують право на здійснення землекористування або землеволодіння (ч. 1 ст. 53-1); ігнорування або порушення проекту землеустрою при позначенні меж земельної ділянки на місцевості (ч. 2 ст. 53-1); знищення межових знаків (ст. 54); псування врожаю, пошкодження або знищення зібраного в полі врожаю, пошкодження насаджень худобою або птицею, проїзд полями або насадженнями на транспортних засобах (ст. 100); невиконання фітосанітарних заходів з обмеження і боротьби з розповсюдженням фітокарантинних організмів або невиконання інших вимог щодо карантину рослин (ст. 101); розповсюдження рослин, рослинної продукції без паспорта рослини або з недійсним паспортом, передбаченим нормативними актами про карантин рослин (ст. 101-1); порушення правил ввезення, розповсюдження, зберігання та використання засобів захисту рослин (ст. 102-2); несвоєчасне

¹ Кодекс адміністративних правопорушень Грузії 1984 року зі змінами (საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი). URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/28216?publication=559>.

проведення обов'язкових заходів по боротьбі з бур'янами, шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин (ст. 103); незабезпечення захисту насіння рослин, що містять наркотичні речовини (ст. 103-1); порушення правил насінництва, торгівлі насінням, його заготівлі та зберігання (ст. 103-5); порушення вимог щодо обігу зерна та продуктів його переробки (ст. 103-6); порушення правил обігу добрив (ст. 103-7); вирощування генетично модифікованих культур без реєстрації в Державній службі захисту рослин або таких, що не відповідають вимогам співіснування, а також порушення вимог щодо обігу насіння генетично модифікованих сортів сільськогосподарських культур (ст. 103-8); порушення правил обмеженого використання генетично модифікованих організмів (ст. 103-9); відмова збиральників або перших переробників високоенергетичних культур прийняти високоенергетичні культури в рамках схеми підтримки Європейського Союзу (ст. 103-10); постачати або переробляти ці культури (ст. 103-11); їхня відмова надати інформацію або надання неправдивої інформації Службі підтримки села про культури з високою енергетичною цінністю (ст. 103-12) або відмова в допуску до проведення перевірок чи в сприянні проведенню перевірок з визначення відповідності нормативним актам, які регулюють підтримку Європейським Союзом культур з високою енергетичною цінністю (ст. 103-13); ненадання, надання неповної чи неправдивої інформації про ціни на сільськогосподарську продукцію, вказані в нормативних актах, а також відмова надати документи, що підтверджують цю інформацію (ст. 103-14); недотримання технології трансплантації ембріонів, штучного запліднення, спостереження та інших правил племінної справи у тваринництві (ст. 105-1); здійснення окремих видів племінної справи без ліцензії або сертифіката і без дотримання нормативних актів (ст. 105-2); порушення правил купівлі-продажу племінних ресурсів (ст. 105-3); порушення правил реєстрації тварин, стад і приміщень та маркування тварин (ст. 105-5); порушення правил купівлі-продажу і надання інформації про молоко (ст. 105-6); ненадання документів обліку молока чи надання в цих документах недостовірної інформації (ст. 105-7); приховування тварин від інспектора Продовольчо-санітарної служби, нереєстрація тварин в установленому порядку, відсутність ідентифікації (маркування) тварин

або ухилення від їх реєстрації (ст. 107). Варто відзначити, що в Латвії у 2005 році була скасована адміністративна відповідальність за порушення правил безпеки при експлуатації сільськогосподарської техніки, а також за ввезення неякісних племінних ресурсів¹.

У контексті нашого дослідження важливо проаналізувати релевантні положення Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення 2014 року. Він передбачає, серед іншого, адміністративну відповідальність за знищення межових знаків меж земельних ділянок (ч. 1 ст. 138); проїзд посівами і насадженнями (ст. 146); потрапу посівів, стогів, псування або знищення зібраного врожаю в полі чи пошкодження насаджень *сільськогосподарських організацій незалежно від організаційно-правових форм, селянських або фермерських господарств, особистих підсобних господарств худобою або птицею* (ст. 147); псування земель (ст. 337); нераціональне використання або невикористання земель сільськогосподарського призначення (ст. 338); використання земель не за цільовим призначенням, нездійснення передбачених законодавством заходів з охорони земель, неповідомлення або несвоєчасне повідомлення уповноваженого органу з земельних відносин про відчуження права землекористування на землях сільськогосподарського призначення (ст. 339); здійснення діяльності з виробництва, реалізації, зберігання, транспортування і використання насіння з порушенням законодавства в галузі насінництва (ст. 402); порушення законодавства про захист рослин (ст. 403); порушення законодавства про племінне тваринництво (ст. 407); порушення правил випасання сільськогосподарських тварин (ст. 408)². Як бачимо, більшість норм, які закріплені в цьому нормативно-правовому акті, мають бланкетний характер і відсилають до певних правил. При цьому диспозиціям окремих статей притаманна наявність розгорнутого переліку

¹ Латвійський кодекс адміністративних правопорушень 1984 року зі змінами (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss). URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=89648>.

² Кодекс Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення 2014 року зі змінами (Қазақстан Республикасының Кодексі Әкімшілік құқық бұзушылық туралы). URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>.

конкретних діянь, за вчинення яких настає адміністративна відповідальність.

Підсумовуючи проаналізований нормативний матеріал зарубіжних країн, відзначимо наявність спільних ознак та відмінностей. Спільні ознаки полягають у структурі кодифікованого акта, де правопорушення у сільськогосподарській галузі не відокремлені в єдиний розділ, а розподілені між декількома розділами, присвяченими земельним правопорушенням та проступкам у ветеринарно-санітарній сфері. З цього приводу варто уточнити, що предметом дослідження були саме кодифіковані акти, наявність яких певною мірою є спадщиною соціалістичних правових систем, і саме цим минулим пояснюється наявність у них спільних ознак. Відомо, що в більшості інших держав відсутній єдиний кодифікований акт в адміністративно-деліктній сфері, що ускладнює проведення досліджень складів проступків у сільськогосподарській галузі, які відповідали б усталеному в Україні поняттю «адміністративне правопорушення».

Що стосується відмінностей між дослідженими зарубіжними нормативно-правовими актами, то їхня наявність зумовлена декількома чинниками. По-перше, це рік прийняття – в одних випадках він є редакцією документа, прийнятою в минулому столітті; в інших – новим актом з видозміненою структурою. По-друге, важливим чинником є територіальні особливості сільського господарства у конкретній державі (наприклад, значення виноградарства як галузі сільського господарства Республіки Молдова). По-третє, значення мають взяті конкретно державою міжнародні зобов'язання та її інтеграційний курс (наприклад, участь Латвійської Республіки в програмі Європейського Союзу з підтримки сільськогосподарських культур з високою енергетичною цінністю). Нарешті, значна частина норм про адміністративні проступки в сільськогосподарській галузі мають бланкетний характер. А отже, зміст диспозицій статей про проступки залежить від адміністративних процедур і правил ведення господарської діяльності, чинних у тій чи тій країні (зокрема, фіто-санітарного законодавства, правил проведення контролю, вимог до документів племінної справи у тваринництві тощо).

Об'єктивна зумовленість цих відмінностей є фактором, який має стримувати національну правову систему України від надто

широкого запозичення досвіду зарубіжних держав у частині відповідальності за правопорушення в сільськогосподарській галузі. Втім, переконані автори пропонованої наукової студії, окремі особливості досліджених вище зарубіжних нормативно-правових актів можуть бути запозичені в національне законодавство України. Саме тому перейдемо до конкретних пропозицій вдосконалення матеріально-правових норм адміністративної відповідальності в досліджуваній галузі.

Нинішня конструкція ст. 53-1 КУпАП передбачає відповідальність за самовільне зайняття земельною ділянкою, натомість під земельною ділянкою, згідно з ч. 1 ст. 79 ЗК України, треба розуміти частину земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними *щодо неї правами*¹. На сьогодні існує поняття нерозподіленої земельної ділянки. Воно згадане в Законі України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», а його особливість полягає у невизначеності права (після 01.01.2025 р. ці земельні ділянки вважаються безхазяйними) щодо такої ділянки. З огляду на зазначене самовільне зайняття такого об'єкта цивільних прав формально не підпадає під правову конструкцію ст. 53-1 КУпАП. Тому, задля уникнення суперечностей у правозастосуванні, існує потреба в доповненні ст. 53-1 КУпАП приміткою такого змісту «Примітка. Для цілей цієї статті нерозподілені земельні ділянки, що існують згідно із Законом України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», вважаються земельними ділянками».

При дослідженні диспозиції ч. 1 ст. 104 КУпАП було виявлено прогалину, адже, як відомо, ця норма передбачає адміністративну відповідальність за «пошкодження насаджень *колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств*»², тоді як насадження, які належать значній кількості організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, а також фізичним особам, залишаються поза межами правової охорони цієї норми. Цю прогалину необхідно заповнити шляхом заміни слів «колективних

¹ Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.

² Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X.

сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств» словами «фізичних або юридичних осіб».

Досліджуючи адміністративну відповідальність у сферах насінництва та розсадництва, автори виявили конкуренцію норм ст. 104-1 КУпАП і ч. 5 ст. 28 Закону України «Про насіння і садивний матеріал», кожна з яких встановлює адміністративну відповідальність. Різниця між змістом цих норм полягає в наявності чи відсутності умисної форми вини: якщо відповідальність за ст. 104-1 КУпАП настає за будь-якої форми вини, то за змістом ч. 5 ст. 28 Закону України «Про насіння і садивний матеріал» – саме за умисні дії. Однак наявність норм щодо одних і тих самих діянь з різною формою вини в різних нормативно-правових актах не може бути постійним явищем: так, згідно з ч. 2 ст. 2 КУпАП, закони України про адміністративні правопорушення до включення їх у встановленому порядку до цього Кодексу застосовуються безпосередньо³, отже законодавець сам передбачив пріоритетний напрям – включення всіх складів адміністративних правопорушень (крім порушень митних правил) до КУпАП. Це правильно, адже систематизоване законодавство спричиняє менше проблем при застосуванні на практиці. Наприклад, досі незрозуміло, хто саме має розглядати справи про правопорушення, передбачене ч. 5 ст. 28 Закону України «Про насіння і садивний матеріал». Таким органом може бути лише суд, оскільки санкція вищевказаної статті передбачає конфіскацію продукції, обладнання, садивного матеріалу, а згідно з ч. 6 ст. 41 Конституції України, конфіскація майна може бути застосована тільки за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом⁴. Отже, задля підвищення рівня систематизації адміністративно-деліктного законодавства, необхідно, по-перше, виключити частину п'яту зі ст. 28 Закону України «Про насіння і садивний матеріал», по-друге – доповнити положення ст. 104-1 КУпАП частиною другою, аналогічною нинішній редакції ч. 5 ст. 28 Закону України «Про насіння і садивний матеріал»,

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁴ Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року.

по-третє – передбачити, що справи про адміністративні правопорушення, передбачені новою ч. 2 ст. 104-1 КУпАП, мають розглядатися саме судами.

Конструкція диспозиції норми ч. 2 ст. 106-1 КУпАП, яка визначає суб'єктом правопорушення лише землекористувачів або землевласників, є недостатньо гнучкою, адже не враховує ситуацію, коли особа зайняла земельну ділянку самовільно та не знищує на ній дикорослі коноплі чи снодійний мак. Водночас та сама норма не містить положень щодо звільнення від відповідальності тих землекористувачів або землевласників, які позбавлені від вжиття заходів зі знищення цих рослин через те, що їхня земельна ділянка була самовільно зайнята іншою особою. Тому, задля дотримання принципів справедливості та індивідуальної юридичної відповідальності, треба, по-перше, розширити коло суб'єктів цього адміністративного правопорушення, включивши до переліку осіб, які зайняли земельну ділянку самовільно, а по-друге, прямо передбачити звільнення від адміністративної відповідальності землевласників і землекористувачів, земельні ділянки яких були самовільно зайняті іншими особами.

Аналіз змісту чинної редакції ст. 107-2 КУпАП дає підставу для висновку, що її санкції містять норми про відповідальність «уповноважених осіб». Водночас логічне осмислення диспозицій окремих частин цієї статті засвідчує, що йдеться про різних осіб: в частині першій – про відповідальність приватно-правових суб'єктів, а в частинах другій і третій – посадових осіб суб'єктів владних повноважень. Окрім того, на позначення обох цих видів суб'єктів вжито термін «уповноважена особа», але його визначення нема ні в ст. 107-2 КУпАП, ані в Загальній частині розділу II КУпАП, ні в Законі України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин». Натомість у ст. 14 КУпАП йдеться про відповідальність *посадових осіб*, а не *уповноважених осіб*. Одним із показників якості нормативного матеріалу є його термінологічна єдність, тому в ст. 107-2 КУпАП слова «уповноважених осіб» мають бути замінені словами «посадових осіб».

Переходячи до нинішньої диспозиції ст. 53 КУпАП, відзначимо, що вона передбачає адміністративну відповідальність, зокрема, за таке діяння, як «використання земель не за цільовим призначенням» і прямо не передбачає відповідальності за

«відсутність використання земельної ділянки». В цьому контексті варто нагадати, що в законодавстві Литовської Республіки існує відповідальність за «утримання земельної ділянки у стані, непридатному для використання за основним цільовим призначенням»¹, в законодавстві Республіки Молдова – за «неприведення земельних ділянок у стан, який забезпечує їхнє використання за призначенням»², в Латвійській Республіці – за «невикористання земель сільськогосподарського призначення в сільськогосподарській діяльності»³. Отже, усталеною практикою держав з правовою системою, подібною до правової системи України, є встановлення адміністративної відповідальності за те, що особа не використовує свою земельну ділянку (зокрема сільськогосподарського призначення) взагалі. Зі свого боку, за чинною ст. 53 КУПАП відповідальність може наставати за дії, коли особа, наприклад, розорює пасовище і використовує його як ріллю, однак не може наставати за дії, коли особа, маючи у власності чи користуванні ділянку ріллі, взагалі не здійснює її використання, що призводить до заростання її іншою рослинністю. Тому, переконані, що це є прогалиною, яка не сприяє дотриманню земельного законодавства, оскільки **обов'язок використовувати земельну ділянку передбачений ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель»**. Як можемо зауважити із вищевикладеного, існує потреба в запровадженні адміністративної відповідальності не лише за «використання земель не за цільовим призначенням» (яка існує), а й за «невикористання земельної ділянки, крім реалізації науково обґрунтованих проектних рішень»⁴ (дослівна цитата зі ст. 1 наведеного вище Закону).

¹ Кодекс Литовської Республіки про адміністративні правопорушення 2015 року зі змінами (Lietuvos Respublikos Administracinių Nusizengimų Kodeksas). URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4e66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>.

² Кодекс Республіки Молдова про правопорушення 2008 року зі змінами (Codul Contravențional Al Republicii Moldova). URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134573&lang=ro.

³ Латвійський кодекс адміністративних правопорушень 1984 року зі змінами (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss). URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=89648>.

⁴ Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV.

Водночас, з урахуванням виняткових обставин, які перешкоджають багатьом власникам і землекористувачам використувати земельні ділянки під час дії воєнного стану, набрання чинності такими змінами треба відтермінувати до його припинення або скасування.

Доцільно також звернути увагу на проаналізовані вище положення законодавства Литовської Республіки і Латвійської Республіки, які диференціюють адміністративну відповідальність за невжиття заходів щодо боротьби з бур'янами, а також за нецільове використання земельної ділянки, залежно від її площі. Такий підхід відповідає принципу пропорційності юридичної відповідальності, адже враховує рівень суспільно-шкідливих наслідків правопорушення, а також майновий стан правопорушника, позаяк неможливо прирівняти невжиття заходів щодо боротьби з бур'янами на присадибній або дачній ділянці, і на тій, що використовується для ведення фермерського господарства. Тому доцільно запозичити цей підхід в законодавстві України. Для цього пропонується внести зміни до статей 52 і 53 КУпАП, розділивши їхні положення на декілька частин залежно від площі земельної ділянки: в першій частині – предметом правопорушення буде земельна ділянка площею до 2 га, в другій – понад 2 га, але не більше 20 га, у третій – понад 20 га. Водночас зміни не можуть полягати лише в посиленні адміністративної відповідальності – доцільно передбачити норму, за якою особа, яка вперше вчинила правопорушення на земельній ділянці, наданій їй для ведення особистого селянського господарства, садівництва, індивідуального дачного будівництва або на присадибній, і визнала свою вину, звільняється від адміністративної відповідальності.

Також, вважаємо, варто звернути увагу на конкуренцію норм ст. 53-3 і ст. 55 КУпАП, оскільки порушення вимог проєкту землеустрою, якщо ці дії стосуються зняття та перенесення ґрунтового покриву, підпадає одразу під диспозиції обох цих норм. Однак використання правил урегулювання колізій правових норм (за якими спеціальна норма має пріоритет над загальною, якщо обидві закріплені у нормативно-правових актах однакової юридичної сили) дає підставу дійти висновку, що коли діяння одночасно підпадає під диспозицію згаданих статей, його необхідно кваліфікувати саме за спеціальною нормою ст. 53-3

КУпАП. Втім, положенням нормативно-правових актів повинна бути властива чіткість, адже в протилежному випадку правозастосування не буде передбачуваним. У ситуації, яка розглядається, є імовірність того, що дії особи будуть кваліфіковані як «ідеальна сукупність» і за ст. 53-3, і за ст. 55 КУпАП, що не буде співмірним із завданням адміністративної відповідальності. Тому існує потреба в доповненні диспозиції ст. 55 КУпАП вказівкою про те, що адміністративна відповідальність за цією статтею настає за відсутності в діянні ознак вчинення правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 53-3 КУпАП.

Варто також привернути увагу до диспозиції ст. 56 КУпАП. Як відомо, вона передбачає відповідальність за протиправні дії щодо межових знаків і геодезичних пунктів. При цьому, відповідальність за протиправні дії щодо геодезичного пункту настає у разі як його знищення, так і пошкодження, тоді як за дії щодо межового знака – лише в разі знищення. Відсутність відповідальності за пошкодження межового знака (принаймні у вигляді попередження) не сприяє встановленню між землевласниками стосунків добросусідства, тому така відповідальність потребує запровадження у статтю 56 КУпАП.

Переходячи до норми ст. 108 КУпАП, відзначимо, що її санкція передбачає позбавлення права керування самохідними сільськогосподарськими машинами на строк до одного місяця. Натомість норма ст. 30 КУпАП (вміщена у Загальній частині розділу II) – регламентує лише позбавлення права полювання і права керування транспортними засобами, і не визначає ні підстав, ні порядку, ні самої можливості позбавлення права керування сільськогосподарською технікою, ні обмеження щодо застосування цього адміністративного стягнення. Так само, як і норми глави 30 КУпАП, присвячені виконанню постанов про позбавлення спеціального права, не вказують, як саме має виконуватися адміністративне стягнення, передбачене ст. 108 КУпАП. До того ж, органом, який розглядає справи за ст. 108 КУпАП, є Держпродспоживслужба, а тому викликає сумнів надання їй можливості позбавляти осіб спеціального права, адже за підходом, який вбачається зі змісту ч. 3 ст. 63 Конституції України, обмеження прав людини, визначені законом, застосовуються судом. Тому норма ст. 108 КУпАП, а також пов'язані з нею положення Загальної частини розділу II,

а також глави 30 КУпАП, підлягають докорінному реформуванню. Передовсім необхідно розмежувати діяння, передбачене ст. 108 КУпАП, на дві частини: за правопорушення, вчинені вперше – застосовувати тільки штраф, і розгляд таких справ залишати за Держпродспоживслужбою, а за повторне протягом року, – запровадити альтернативну санкцію у вигляді позбавлення спеціального права, і розгляд таких справ віднести до компетенції судів.

3.2 Напрями вдосконалення провадження у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі

Перш ніж визначати шляхи підвищення ефективності провадження у справах про досліджувану групу правопорушень, необхідно провести огляд результатів досліджень учених з питань принципів (засад) провадження у справах про адміністративні правопорушення, оскільки сама процедура має бути наближена до цих принципів.

Так, О. Ковальова поділяє принципи цього провадження на загальні та спеціальні. До загальних відносить презумпцію невинуватості й верховенство права, що включає в себе такі обов'язкові елементи, як законність, правова (юридична) визначеність, заборона сваволі, доступ до правосуддя, дотримання прав людини, недискримінація й рівність перед законом; з-поміж спеціальних виокремлює такі: публічності (гласності), самостійності суб'єктів юрисдикції в ухваленні рішень, установлення об'єктивної істини, оперативності, економічності¹.

Подібним є погляд на класифікацію принципів досліджуваного провадження О. Фазикоша, який поділяє їх на загальні та спеціальні, або адміністративно-процесуальні. Водночас учений підкреслює вагоме значення саме таких принципів, як гуманізм, змагальність сторін, рівність осіб, які беруть участь у провадженні, та швидкість (оперативність), оскільки саме

---

¹ Ковальова О. В. Принципи провадження в справах про адміністративні правопорушення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3. Ч. 1. С. 26–31.

їх реалізація, на його думку, сприятиме повному й об'єктивному адміністративному провадженню².

Натомість В. Іванцов, систематизувавши принципи адміністративно-деліктного провадження, зазначає, що вони містять концептуальні засади здійснення цього провадження, ті основні правила, які повинні систематично й неухильно виконуватись під час провадження; більше того, на підставі таких принципів формуються нормативні приписи, що регламентують процес його здійснення. Учений робить також важливий висновок, що презумпція невинуватості як загальний принцип деліктних проваджень повинен за аналогією з кримінальним процесуальним провадженням, втілюватись у провадженнях у справах про адміністративні правопорушення³.

Визначальну роль засад провадження також підкреслює О. Панасюк, стверджуючи, що однією з передумов повного, своєчасного й об'єктивного розгляду адміністративної справи є закріплення на законодавчому рівні чітких принципів здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення; це слугуватиме додатковою гарантією законності в діях уповноважених осіб⁴.

На продовження теми принципів провадження у справах про адміністративні проступки зазначимо, що повної єдності серед дослідників з питання конкретного переліку таких засад бути не може, адже нормативно вони визначені недостатньо чітко, а також не сформульований їхній вичерпний перелік. Зокрема, Т. Шаповал вважає, що засадничими ідеями цього правового явища є: верховенство права, законність, гуманізм, рівноправність, об'єктивна істина,

---

² Фазикош О. В. Особливості провадження в справах про адміністративні правопорушення та його принципи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Вип. 35. Ч. 1. Т. 3. С. 36–40.

³ Іванцов В. О. Принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення: систематизація та розкриття змісту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Т. 3. С. 137–141.

⁴ Панасюк О. В. Щодо характеристики принципів провадження в справах про адміністративні правопорушення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Т. 5. Ч. 2. С. 106–109.

публічність, швидкість, здійснення процесу національною мовою тощо¹.

У тій частині, що стосується розгляду справ про адміністративні правопорушення судами (у цьому випадку це справи про адміністративні проступки, відповідальність за які передбачена ст. 90, ч. 1 ст. 106-1, ст. 106-2 і ст. 107-1 КУпАП), на це провадження поширюються засади судочинства, визначені ст. 129 Конституції України і розділом I Закону України «Про судоустрій і статус суддів». З означених засад для адміністративно-юрисдикційного провадження релевантними є такі: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; забезпечення права на захист і на професійну правничу допомогу; гласність судового процесу; розумні строки розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; обов'язковість судового рішення².

Загальні засади провадження у справах про адміністративні правопорушення лише частково закріплені в нормах КУпАП. Їх можна виявити у розділі I «Загальні положення» та в главі 18 «Основні положення» розділу IV «Провадження в справах про адміністративні правопорушення». Зокрема, йдеться про законність (ст. 7), право на оскарження (ст. 7), рівність перед законом і органом (посадовою особою), який розглядає справу (ст. 248) і відкритість розгляду справи (ст. 249)³. Водночас, двома найважливішими засадами провадження у справах про адміністративні правопорушення, з-поміж іншого, у сільськогосподарській діяльності, є *презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини*. Вони взаємно доповнюють одна одну: перша – гарантує ставлення до особи як до невинуватої до моменту встановлення її вини остаточною постановою у справі, а друга – передбачає обов'язок суб'єкта владних повноважень зібрати всі докази, які поза розумним сумнівом свідчать про доведеність

¹ Шаповал Т. Б. Поняття, види та принципи провадження у справах про адміністративне правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 368–370. URL: http://lsei.org.ua/8_2022/83.pdf.

² Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII.

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X.

вини особи, а в протилежному випадку провадження у справі підлягає закриттю.

Необхідність наближення адміністративно-деліктного провадження до дотримання цих двох найважливіших засад зумовлює потребу в концентрації уваги на найпершій стадії провадження (адміністративному розслідуванні), адже від того, чи буде зібрано достатній обсяг доказів винуватості особи і чи буде дотримано права і свободи людини під час збирання доказів – залежатиме ефективність адміністративної відповідальності як такої. Тому, вважають автори, пріоритетом в удосконаленні провадження у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі має бути ефективність адміністративного розслідування.

Передовсім варто звернути увагу на норми ст. 255 КУпАП, які передбачають розподіл повноважень серед суб'єктів, які можуть складати протоколи про адміністративні правопорушення. Досліджуючи цю статтю, виявляємо, що в ній не конкретизовано, хто саме повинен це робити за ч. 1 ст. 52, ст. ст. 53-3 і 55, ч. 2 ст. 56 КУпАП. Так, за змістом п. 15 ч. 1 ст. 255 КУпАП, державні інспектори з контролю за використанням та охороною земель виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені частиною другою статті 52, статтями 53, 53-1, 54, частиною першою статті 56, статтею 188-56 КУпАП⁴. Проте ця норма не вповні відповідає приписам ч. 1 ст. 10 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», де зазначено, що державні інспектори у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель мають право, зокрема, складати акти перевірок чи протоколи про адміністративні правопорушення у сфері використання та охорони земель і дотримання вимог законодавства про охорону земель⁵. Тому задля усунення невідповідностей між двома законодавчими актами та для заповнення прогалини щодо суб'єкта, уповноваженого фіксувати

⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

⁵ Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV.

адміністративні правопорушення, треба внести зміни до п. 15 ч. 1 ст. 255 КУпАП, виклавши її у такій редакції: «15) державні інспектори з контролю за використанням та охороною земель виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад (статті 52–53-1, 53-3–53-4, 54–56, 188-56)».

Крім того, відповідно до п. 17 ч. 2 ст. 255 КУпАП, державні інспектори сільського господарства складають протоколи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 104-1 КУпАП¹, тобто в цьому пункті закріплена застаріла норма, оскільки такого суб'єкта не існує. Саме тому вона потребує приведення у відповідність до чинної редакції ст. 244 КУпАП, яка передбачає, що розгляд справ про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 104-1 КУпАП, віднесено до компетенції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі². Таким органом є Держпродспоживслужба. Узгодження цієї норми зі ст. 244 КУпАП також передбачатиме включення ст. 108 КУпАП до переліку правопорушень, щодо яких Держпродспоживслужба складає протоколи. Отже, положення п. 17 ч. 2 ст. 255 КУпАП необхідно викласти у такій редакції: «17) посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі (статті 104-1 і 108);». З огляду на ті самі міркування доцільно виключити пункт 12 з частини першої статті 255 КУпАП.

Під час дослідження доказування у справах про адміністративні правопорушення, предметом яких є земельні ділянки, було з'ясовано, що основою доказової бази мають бути правовстановлювальні документи на земельні ділянки, а також проекти землеустрою. Ці документи мають долучатися до протоколів про адміністративні правопорушення та використовуватися під час доказування події і складу правопорушення. Водночас до переліку повноважень державних інспекторів щодо державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України у цій сфері у ст. 10 Закону України «Про державний контроль

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.

² Там само.

за використанням та охороною земель», не внесене таке повноваження, як витребувати в органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб документи, які стосуються набуття права власності, права користування на земельні ділянки, а також документацію із землеустрою, а також обов'язку цих суб'єктів надавати на запит державного інспектора запитувані документи. На переконання авторів, з метою дотримання принципу забезпечення доведеності вини, положення ст. 10 наведеного вище Закону потребують доопрацювання шляхом надання державним інспекторам наведеного вище повноваження та закріплення кореспондуючого обов'язку адресатів запитів сприяти державним інспекторам у здійсненні їхніх повноважень. Це дасть змогу своєчасно зібрати доказову базу правопорушення, дотриматися строку розгляду справи, а також не допустити притягнення до відповідальності невинуватої особи.

Крім того, виходячи із судової практики, яка вимагає надавати докази того, що при вчиненні адміністративних правопорушень, передбачених ст. ст. 53-3 і 53-4 КУпАП, предметом правопорушення дійсно був родючий шар ґрунту, треба також наділити державних інспекторів повноваженнями вилучати зразки ґрунту та направляти їх для проведення експертизи на предмет визначення хімічних властивостей.

З огляду на те, що громадський контроль за використанням та охороною земель в Україні є недостатньо розвиненим, важливо вжити на законодавчому рівні заходів для надання громадськості більших можливостей щодо виявлення та фіксації адміністративних правопорушень. Першим кроком має бути розширення кола адміністративних правопорушень, щодо яких допускається складання протоколів громадськими інспекторами. Для цього норму п. 7-1 ч. 2 ст. 255 КУпАП необхідно викласти у такій редакції: «7-1) громадський інспектор з контролю за використанням та охороною земель (статті 52–53-1, 53-3–53-4, 54–56);». Крім того, одночасно з прийняттям цих змін потрібно зобов'язати Держгеокадастр та Держгеоінспекцію у тримісячний строк виконати вимоги ст. 190 ЗК України, а саме – розробити і прийняти положення про громадських інспекторів з контролю за використанням та охороною земель.

Аналіз змісту диспозиції ст. 90 КУпАП дає підставу констатувати, що для притягнення особи до адміністративної відповідальності за цією статтею, необхідно довести, що предметом правопорушення була рослина чи тварина саме того виду, який внесено до одного із згаданих у ній охоронюваних видів. Вочевидь, для цього необхідно залучати спеціальні знання. Аналогічна ситуація має місце щодо правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. ст. 106-1 і 106-2 КУпАП, оскільки притягнення до відповідальності за ними неможливе без визначення конкретного виду рослини. З огляду на те, що в адміністративно-юрисдикційній діяльності органів влади мають місце випадки неналежного документування цих адміністративних правопорушень (а саме – з відсутністю проведеної експертизи), існує потреба в доповненні норми ст. 273 КУпАП положенням про те, що у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. ст. 90, 106-1 і 106-2 КУпАП, проведення експертизи для визначення належності об'єктів тваринного та рослинного походження до конкретного біологічного таксона є обов'язковим.

При дослідженні діяльності посадових осіб, уповноважених виконавчими комітетами (а у населених пунктах, де їх не створено, – виконавчими органами, що виконують ці повноваження) сільських, селищних, міських рад, щодо складання ними протоколів про адміністративні правопорушення, було виявлено прогалину в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», оскільки правовий статус та повноваження цих посадових осіб – не визначені. Внаслідок цього можуть виникати питання щодо меж місцевої нормотворчості у регулюванні повноважень таких посадових осіб, а саме – щодо відповідності цих повноважень, передбачених на місцевому рівні, нормам законів України, які їх не передбачають. Доцільно нагадати, що в межах предмета дослідження, ці посадові особи складають протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 104, ч. 1 ст. 106-1 і ст. 106-2 КУпАП; однак перелік проступків є значно ширшим і передбачений нормою п. 2 ч. 1 ст. 255 КУпАП. На сьогодні у практиці органів місцевого самоврядування простежується створення структурних підрозділів або закладів комунальної власності із покладенням на них адміністративно-юрисдикційних функцій.

Отже, існує потреба унормувати їхню діяльність у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». Тому пропонується доповнити статтю 38 «Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян»¹ частиною третьою, якою передбачити повноваження посадових осіб, згаданих у п. 2 ч. 1 ст. 255 КУпАП, зокрема: приймати заяви від потерпілих та свідків про вчинені правопорушення; опитувати громадян і отримувати від них усні та письмові пояснення; обстежувати земельні ділянки та вилучати з них зразки для проведення експертного дослідження; складати акти обстеження земельних ділянок; одержувати висновки експертів; залучати спеціалістів та перекладачів; застосовувати засоби фото-, відеозйомки та аудіозапису для фіксації правопорушень; витребувати копії документів (одночасно треба встановити обов'язок з надання таких копій документів); одержувати копії відеозаписів з камер відеоспостереження; користуватися безоплатним доступом до державних реєстрів і баз даних, окрім тих, що містять таємну інформацію.

При дослідженні адміністративної практики за ст. ст. 104-1 і 108 КУпАП було виявлено, що уже протягом значного проміжку часу Держпродспоживслужба практично не веде адміністративно-юрисдикційну діяльність щодо цих правопорушень, що, безумовно, негативно позначається на дотриманні правил насінництва, розсадництва, а також використання сільськогосподарської техніки та має негативні наслідки як щодо якості насіння і садивного матеріалу, так і безпеки в роботі механізаторів. Ця ситуація вимагає виправлення шляхом прийняття Міністерством аграрної політики та продовольства України інструкцій з оформлення посадовими особами Держпродспоживслужби матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері насінництва, розсадництва і використання сільськогосподарських машин. За основу при прийнятті цих підзаконних нормативно-правових актів можна взяти інструкції, що були затверджені наказами Міністерства аграрної політики України від 26.10.2009 р. за № 755 та від 28.11.2013 р. за № 701.

¹ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР.

Враховуючи, що 41% складів правопорушень у сільськогосподарській діяльності підвідомчі органам Держгеокадастру, процедурі розгляду справ цим органом необхідно приділити належну увагу. Як вважають автори, зміст нинішньої Інструкції з оформлення державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.01.2017 р. за № 6, переважно зводиться до цитувань норм КУПАП, що свідчить про відсутність корисного змістового навантаження цього нормативно-правового акта. Втім, норми КУПАП у жодний спосіб не обмежують суб'єктів підзаконної нормотворчості у деталізації процедур розгляду справ про адміністративне правопорушення; головне при такій деталізації – не порушувати приписи КУПАП. Тому, на наш погляд, вищенаведена Інструкція потребує докорінних змін з тим, щоб наблизити порядок провадження у справах про досліджувані склади правопорушень до тих принципів, на яких повинно ґрунтуватися таке провадження.

Передовсім треба унормувати внутрішні процедури документообігу в органах Держгеокадастру, встановивши строки передачі документів. Так, пропонується передбачити, що протокол про адміністративне правопорушення з доданими матеріалами (матеріали справи) передаватиметься керівникові органу, уповноваженому розглядати справу, а той, зі свого боку, упродовж трьох робочих днів направлятиме ці матеріали державному інспектору, правомочному розглядати справу.

При цьому, з метою дотримання принципу презумпції невинуватості, бажано не поєднувати в одній посадовій особі функції обвинувача і особи, яка розглядає справу. Роз'єднання таких функцій навіть у межах одного органу (Держгеокадастру) забезпечуватиме неупереджений розгляд справ, оскільки інспектор, який розглядатиме конкретну справу, не буде зацікавлений в її результатах. Саме тому в Інструкції пропонується передбачити правило, за яким не може здійснювати розгляд справи державний інспектор, який брав участь у складанні протоколу про адміністративне правопорушення. Крім того, дотримання принципу неупередженості передбачає необхідність усунення

від розгляду справи про адміністративне правопорушення того державного інспектора, який є особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілим, членом сім'ї або близьким родичем цих осіб; який брав участь у справі як захисник, представник, законного представника, свідок, експерт, перекладач; який прямо чи опосередковано зацікавлений у результатах розгляду справи; щодо якого є обґрунтовані сумніви в його об'єктивності чи неупередженості.

Незважаючи на відсутність в КУпАП інституту відводів, норми КУпАП прямо не забороняють запроваджувати його в актах, які на підзаконному рівні регулюють розгляд справ про адміністративне правопорушення, тим більше, що їх запровадження видається актуальним з огляду на необхідність дотримуватися приписів Закону України «Про запобігання корупції» щодо врегулювання конфлікту інтересів. Саме тому в наведеній вище Інструкції пропонується передбачити обов'язок державного інспектора, за наявності обставин для його відводу, повернути матеріали справи керівникові органу, обов'язок якого – упродовж трьох робочих днів передати матеріали справи іншому державному інспекторові. Крім того, пропонується з тих самих підстав надати право учасникам провадження заявити відвід державному інспектору; при цьому, для уникнення зловживань, його повинен розглядати керівник органу, а не сам державний інспектор.

Розгляд справи про адміністративне правопорушення державними інспекторами Держгеокадастру передбачається систематизувати шляхом поділу на відокремлені стадії процедури: 1) реєстрація та передача матеріалів справи, задоволення відводів і самовідводів; 2) попередній розгляд матеріалів справи; 3) підготовка справи до розгляду; 4) розгляд справи по суті; 5) прийняття та оголошення постанови.

Розмежування функцій між державним інспектором, який складатиме протокол, і державним інспектором, який розглядатиме справу, уможливить надати останньому повноваження щодо контролю за належним оформленням протоколу про адміністративне правопорушення та доданих до нього матеріалів. Доцільно зазначити, що при розгляді справ про адміністративні правопорушення судами вже склалася практика повернення неналежно оформлених протоколів для усунення

недоліків, тож цю позитивну практику можна поширити і на позасудову адміністративно-юрисдикційну діяльність, зокрема органів Держгеокадастру. Тобто, наприклад, якщо державний інспектор помітить, що в матеріалах справи відсутній акт обстеження земельної ділянки, або пояснення свідка, згаданого в протоколі, або протокол не було вручено особі, яка притягатиметься до адміністративної відповідальності, то він матиме повноваження повернути матеріали справи першому державному інспектору для доопрацювання. Крім того, в Інструкції необхідно передбачити повноваження державного інспектора повернути матеріали справи керівникові органу, якщо державний інспектор виявить, що розгляд справи не віднесено до компетенції цього органу. Запровадження цих змін до Інструкції сприятиме дотриманню принципу законності при розгляді справи, зменшить випадки подальшого скасування постанови на формальних підставах.

Ба більше, з метою оперативності розгляду справи та економії часу державного інспектора і учасників провадження, доцільно дозволити державному інспекторові ще на стадії попереднього розгляду справи виносити постанову про її закриття у разі виявлення обставин, передбачених пунктами 2, 5, 6, 7, 8, 9 статті 247 КУпАП, адже вони не потребують ретельного аналізу з обов'язковим викликом учасників провадження, а закриття провадження з цих підстав не порушує прав будь-кого з них.

Інструкцією пропонується також розширити повноваження державних інспекторів на стадії підготовки справи до розгляду та чітко визначити підготовчі дії, які державні інспектори можуть проводити з метою повного, всебічного, об'єктивного і справедливого розгляду та вирішення справи. Зокрема, потрібно передбачити можливість витребування державним інспектором додаткових документів, необхідних для розгляду справи, наприклад, про право власності чи користування земельними ділянками, документації із землеустрою; можливість отримання державним інспектором на цій стадії провадження інформації державних реєстрів, Державного земельного кадастру, необхідної для розгляду справи; можливість призначати експертизу і розв'язувати пов'язані із цим процедурні питання тощо.

Процедуру розгляду справи по суті державним інспектором пропонується дещо формалізувати через те, що на практиці сьогодні розгляд справи як такий переважно не відбувається, натомість особі, яка з'явилася на розгляд справи, державний інспектор, як правило, одразу вручає постанову; така ситуація призводить до численних випадків оскарження і скасування постанов державних інспекторів у судовому порядку. У разі ж, якщо розгляд справи дійсно матиме місце так, як це передбачено нормами КУпАП, державні інспектори зможуть більш ретельно вивчати матеріали й утримуватися від випадків безпідставного застосування адміністративних стягнень за відсутності складів правопорушень. Однією із пропозицій є запровадження обов'язкового ведення звукозапису розгляду справи державним інспектором, якщо про це буде заявлено клопотання хоча б одним із учасників провадження. Наявність такого звукозапису дасть змогу згодом перевірити дотримання прав учасників провадження і дотримання процедури розгляду справи, а також дисциплінуватиме як державних інспекторів, так і задіяних осіб, сприятиме упорядкованості розгляду справ, дотриманню принципу законності.

Ураховуючи те, що в значній кількості досліджених випадків судової практики підставою скасування постанов про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі стала відсутність належного повідомлення особи про дату, час та місце розгляду справи, запропоновані зміни до Інструкції покликані усунути це порушення, яке ще, на жаль, трапляється досить часто. Для цього на стадії підготовки справи до розгляду передбачається, що державний інспектор обов'язкове надішле повідомлення учасникам провадження, а на стадії розгляду справи по суті застосує імперативні підстави для відкладення розгляду справи.

Зокрема, пропонується передбачити обов'язкове відкладення розгляду справи у випадках: неявки учасника провадження, щодо якого відсутні відомості про своєчасне сповіщення про дату, час та місце розгляду справи; першої неявки особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, якщо від неї надійшло клопотання про відкладення розгляду справи; другої неявки особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, якщо вона письмово повідомила про

причини неявки, які визнані поважними, надала докази цього і подала клопотання про відкладення розгляду справи. Такі норми не призведуть до порушення строків накладення адміністративного стягнення (адже відкладення не будуть нескінченними), однак суттєво зменшать кількість випадків, коли постанови державних інспекторів скасовуватимуться з підстав порушення прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

В Інструкції пропонується унормувати порядок розгляду заяв і клопотань учасників провадження. Передбачається, що заяви і клопотання, не розглянуті на стадії підготовки справи до розгляду, підлягають розгляду на стадії розгляду справи по суті; ініціатору заяви чи клопотання має бути надана гарантована можливість висловитися, а іншим присутнім учасникам провадження – висловити свою позицію. При цьому пропонується надати інспектору можливість відкласти розгляд клопотання до закінчення розгляду справи, якщо йдеться про клопотання щодо закриття провадження (оскільки деякі підстави закриття провадження, зокрема така найпоширеніша, як відсутність складу правопорушення, можуть бути з'ясовані лише за результатами дослідження всіх доказів, наявних у справі).

Крім того, пропонується упорядкувати стадію надання пояснень, і першою надавати слово особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, адже від з'ясування її позиції щодо протоколу про адміністративне правопорушення багато в чому залежить подальше проходження справи. З огляду на необхідність дотримання розумного строку розгляду справи та уникнення надмірного формалізму, пропонується встановити, що у випадку, коли особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, в присутності захисника добровільно, беззастережно і повністю визнає свою вину у вчиненні адміністративного правопорушення, державний інспектор може перейти до прийняття постанови у справі безпосередньо після закінчення надання таких пояснень.

У всіх інших випадках пропонується встановити обов'язок державного інспектора безпосередньо дослідити всі наявні в матеріалах справи докази. Стадія дослідження доказів має починатися лише після заслуховування пояснень особи, яка притягається до адміністративної відповідальності,

її захисника, потерпілого, його законного представника і представника. Конкретну послідовність дослідження тих чи тих доказів задля певної гнучкості й адаптивності процедури, треба залишити на розсуд державного інспектора, проте встановити його обов'язок з'ясувати позицію учасників провадження щодо послідовності дослідження доказів. Задля дотримання принципу презумпції невинуватості та принципу законності, важливо встановити можливість витребування оригіналу документа, якщо подано лише його копію, а також правові наслідки його ненадання (державний інспектор при розгляді справи може не взяти копію документа до уваги).

Пропонується також наблизити до стандартів, задокументованих у кримінальному судочинстві, процедуру отримання пояснень і показань у справах про адміністративні правопорушення державними інспекторами Держгеокадастру. Як відомо, у кримінальному судочинстві нині застосовується принцип безпосередності дослідження доказів, що передбачає усне сприйняття показань. Його необхідно поступово впроваджувати також при розгляді справ про адміністративні правопорушення. Для цього до згаданої вище Інструкції пропонується внести зміни, які передбачатимуть, що державний інспектор досліджуватиме письмові пояснення осіб лише у разі, якщо вони не з'явилися для розгляду справи; в протилежному разі враховуватимуться лише оголошені усно під час розгляду справи.

Також пропонується встановити більш прозору і об'єктивну процедуру опитування свідків, яка передбачатиме: проведення опитування за чергою з тим, щоб свідок, який надав пояснення, не спілкувався зі свідками, які ще не надали пояснень; право учасників провадження ставити запитання свідку; можливість пред'явлення свідкові для впізнання певної особи, речі, документа або місцевості, з-поміж іншого, за фотографією чи відеозаписом.

З метою дотримання прав учасників провадження необхідно надати їм право надавати державному інспекторові додаткові пояснення з приводу досліджених доказів; при цьому право особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, надати державному інспектору додаткові пояснення перед закінченням розгляду справи – має бути гарантованим.

Також пропонується унормувати процедуру прийняття постанови у справі про адміністративне правопорушення державним інспектором – одразу після дослідження доказів та заслуховування додаткових пояснень, за відсутності учасників провадження та без застосування звукозапису. Такий порядок прийняття постанови варто встановити задля недопущення протиправного впливу будь-яких осіб на результат розгляду справи, для гарантування незалежності та неупередженості державного інспектора.

Водночас надмірна формалізація процесу розгляду справи може зашкодити дотриманню розумних строків. Саме тому пропонується встановити, що у разі неявки всіх учасників провадження та відсутності підстав для відкладення розгляду справи, державний інспектор не проводитиме фіксацію розгляду справи засобами звукозапису (окрім опитування свідків, якщо з'явилися лише вони), не проводитиме усний розгляд справи, а досліджуватиме докази в письмовому провадженні, після чого одразу переходитиме до прийняття постанови у справі.

З метою підвищення рівня мотивованості прийнятих постанов, а також для того, щоб учасникам провадження були відомі підстави їх прийняття, встановити, що постанова державного інспектора, крім відомостей, передбачених КУАП, також буде містити: формулювання суті правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа; короткий виклад позицій особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, та потерпілого; зазначення доказів, які підтверджують встановлені обставини; мотиви відхилення доказів, якщо певні докази відхилено; обґрунтування прийняття конкретного рішення у справі. Ці реквізити постанови уможливають визначити, чи дійсно державний інспектор повно і всебічно з'ясував обставини справи, чи заслухав всіх учасників провадження, на підставі яких саме доказів встановив обставини справи та чому не взяв до уваги певні докази; яку правову оцінку надав встановленим обставинам та чому прийнято саме конкретне рішення у справі. Такі вимоги до постанови підвищать ступінь дотримання принципу забезпечення доведеності вини та запобігатимуть ухваленню необґрунтованих постанов.

Для того, щоб, по-перше, постанова дійсно складалася одразу після закінчення розгляду справи, а по-друге, щоб її зміст було одразу доведено до відома зацікавлених осіб, які зможуть оперативно реалізувати своє право на оскарження та не зволікатимуть з поданням скарги, треба встановити правило, за яким копія постанови вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності (а на прохання потерпілого – також і йому), негайно після її оголошення.

Окремо варто виокремити необхідність зосередитися на удосконаленні процедури адміністративного оскарження постанов інспекторів Держгеокадастру про адміністративні правопорушення. Приписи розділу IV Інструкції з оформлення державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.01.2017 р. за № 6 – підлягають деталізації з тим, щоб процедура адміністративного оскарження перестала бути формальним етапом на шляху до судового оскарження, а стала дієвим засобом забезпечення законності провадження, зменшила навантаження на судову гілку влади.

Докорінне реформування процедури адміністративного оскарження постанов Держгеокадастру потрібно почати зі зміни складу органу, уповноваженого розглядати скарги. Існують достатні підстави вважати, що зміна порядку розгляду з одноосібного на колегіальний підвищить рівень гласності процесу, сприятиме дотриманню процедури, збільшить рівень неупередженості суб'єкта, уповноваженого розглядати скарги, а також створить передумови для залучення громадськості до цього процесу. Саме тому пропонується утворити у Держгеокадастрі Комісію з питань розгляду скарг (далі – комісія) у складі 15 членів, а до її складу включити (за посадою) заступника голови Держгеокадастру (голову комісії), а також по два представники, які обираються терміном на три роки від: Держгеокадастру; Ради бізнес-омбудсмана; професійних спілок працівників сільськогосподарської галузі; організацій роботодавців сільського господарства; саморегульованих організацій

у сфері землеустрою; екологічних громадських організацій; громадських організацій у сфері захисту прав підприємців.

Такий склад буде збалансованим і враховуватиме інтереси всіх зацікавлених осіб – держави, суспільства, аграрного бізнесу, працівників сільського господарства, професійних організацій. При цьому та обставина, що більшість у складі комісії становитимуть представники громадського сектору, сприятиме тому, що вона не проявлятиме формального підходу до розгляду скарг, а робитиме це максимально ефективно й об'єктивно; комісія як колегіальний суб'єкт не буде зацікавлена в тому чи тому результаті розгляду справи. Задля максимальної незалежності процедури визначення складу комісії, пропонується, що представники громадськості визначатимуться шляхом жеребкування. Крім того, враховуючи обставину, що члени комісії, окрім працівників Держгеокадастру, виконуватимуть свої функції на громадських засадах, пропонується визначити, що організаційне та методичне забезпечення діяльності комісії здійснюватиме Держгеокадастр.

З огляду на те, що процедура адміністративного оскарження, передбачена нормами КУпАП, регламентована недостатньо, пропонується унормувати порядок розгляду скарг на постанови державних інспекторів Держгеокадастру більш детально. Зокрема йдеться про доцільність встановити прозорі правила поновлення строку оскарження постанови за аналогією з тими, які сьогодні передбачені нормами ЦПК, ГПК і КАС України, а саме – задекларувати, що особа має гарантоване право на поновлення пропущеного строку, якщо скарга подана протягом десяти днів з дня отримання копії постанови. Водночас перелік підстав для поновлення строку варто залишити невичерпним, оскільки в нормативно-правовому акті неможливо передбачити всіх таких підстав. Стосовно порядку поновлення строку, важливо встановити, що він поновлюється лише за заявою особи, а якщо його пропущено і заява про його поновлення скаржником не подана, то голова комісії повертатиме скаргу. Зі свого боку, якщо строк пропущено, однак скаржник подав заяву про його поновлення, то розгляд цієї заяви повинен здійснюватися колегіально на засіданні комісії, а не головою комісії одноосібно, що підвищить рівень об'єктивності розв'язання питання про поновлення пропущених строків.

На сьогодні в КУПАП немає конкретних вимог до скарги на постанову, яка подається в порядку адміністративного оскарження. Тому у вищенаведеній Інструкції пропонується такі вимоги закріпити максимально чітко. Зокрема, встановити, що скарга повинна містити: найменування органу, до якого подається; процесуальний статус скаржника, його прізвище, ім'я, по батькові чи найменування, поштову адресу, номер телефону, адресу електронної пошти; якщо скарга подається захисником (представником) – прізвище, ім'я, по батькові, поштову адресу, номер телефону, адресу електронної пошти захисника (представника); процесуальні статуси, прізвища, імена, по батькові чи найменування, поштові адреси, номери телефонів, адреси електронної пошти інших учасників провадження, якщо такі відомості скаржнику відомі; дату і номер оскаржуваної постанови та найменування органу, який її виніс; у разі пропуску строку оскарження – дату отримання копії постанови, а також заяву про поновлення пропущеного строку; виклад мотивів незгоди скаржника з оскаржуваною постановою; вимоги скаржника до комісії; перелік документів, які додаються до скарги; дату подання скарги. Одночасно пропонується встановити перелік документів, що подаються разом зі скаргою, з-поміж іншого, копія оскаржуваної постанови; документи, що підтверджують повноваження захисника чи представника, якщо скарга подана цими особами; копії скарги з додатками для інших учасників провадження, у разі якщо скарга подається в письмовій формі. З урахуванням новітнього розвитку технологій вбачається за можливе дозволити подання скарги в електронній формі засобами електронної пошти, за умови її підписання кваліфікованим електронним підписом скаржника.

Важливо також закріпити правила, які гарантуватимуть належний доступ учасників провадження до процедури оскарження. Першим має бути те, що відмова у прийнятті та реєстрації скарги не допускається, натомість кожному скаргу має реєструвати Держгеокадастр і не пізніше наступного дня передавати її заступникові голови Держгеокадастру – голові комісії.

Наступним етапом розгляду скарги, який пропонується зробити оперативним і обмежити дводенним терміном, має бути її попереднє вивчення, за результатами якого голові комісії треба надати повноваження приймати одне з трьох

рішень – про повернення скарги, про залишення її без руху або про призначення до розгляду. При цьому, задля гарантування доступу до процедури оскарження, важливо визначити, що рішення про призначення скарги до розгляду приймається в усіх випадках, коли немає підстав для її повернення або залишення без руху. Рішення про залишення скарги без руху оформлюватиметься повідомленням та прийматиметься у разі її невідповідності встановленим вимогам (відсутності одного чи декількох обов'язкових реквізитів, відсутності документів, які мають бути додані до скарги, порушення порядку її підписання або подання). У такому разі скаржник матиме можливість у триденний строк усунути недоліки скарги – з одного боку, це забезпечуватиме відсутність надмірного формалізму (скарга не повертатиметься одразу), а з іншого – короткий строк усунення формальних недоліків сприятиме своєчасному вирішенню скарги та запобігатиме зловживанням правом на оскарження.

Що стосується підстав повернення скарги, то в Інструкції пропонується передбачити вичерпний перелік з семи підстав, а саме – 1) якщо до моменту прийняття скарги до розгляду скаржник подав заяву про відкликання скарги; 2) якщо постанова, на яку подана скарга, не підлягає оскарженню; 3) якщо скаржник не належить до осіб, які мають право оскаржити постанову; 4) якщо скаржник подав скаргу з пропуском строку та не подав заяву про його поновлення; 5) якщо постанова оскаржена тим самим скаржником до суду і судом відкрито провадження; 6) якщо існує рішення комісії за скаргою цього ж скаржника на ту саму постанову; 7) а також якщо скаржник не усунув недоліків скарги, залишеної без руху, у встановлений строк. Проте навіть повернення скарги не завжди буде перешкодою для реалізації права на адміністративне оскарження; у разі повернення скарги на підставах, зазначених у пунктах 1, 4 і 7 наведеного вище переліку – скаржникові треба надати можливість звернутися зі скаргою повторно.

Доповнюючи уже сказане, пропонується встановити, що підготовку скарги до розгляду має здійснювати один із членів комісії (доповідач), що визначається у порядку черговості відповідно до графіка чергування. Такий доповідач в обов'язковому порядку здійснюватиме витребування з органу, який виніс

оскаржувану постанову, матеріалів справи про адміністративне правопорушення, а також вивчатиме матеріали справи та готуватиме доповідь, що полегшуватиме процес прийняття рішення за наслідками розгляду скарги. Додатковими підготовчими діями, які вчинятиме доповідач, можна визначити: прийняття та долучення до матеріалів справи заперечень проти скарги, поданих іншими учасниками провадження; витребування додаткових доказів; виклик свідків та експертів для надання пояснень на засідання комісії; ознайомлення учасників провадження з матеріалами справи; вчинення інших підготовчих дій, необхідних для правильного розгляду скарги. Крім того, у разі рівного розподілу голосів між членами комісії саме доповідачеві як найбільш обізнаному про суть матеріалів справи, треба надати право вирішального голосу.

Щодо стадії розгляду скарги, то пропонується унормувати порядок проведення засідання комісії, на якому головуватиме голова комісії, а за його відсутності – головуючий, обраний членами комісії. Розгляд скарги відбуватиметься у такій послідовності: 1) визначення кворуму засідання комісії; 2) відкриття засідання для розгляду скарги; 3) оголошення складу комісії та оголошення, яка скарга та на яку постанову буде розглядатися; 4) перевірка явки учасників провадження, встановлення осіб, які з'явилися для участі в засіданні, перевірка повноважень захисника, представника потерпілого, законного представника, з'ясування причин неявки осіб, які викликалились, але не з'явилися для розгляду скарги; 5) вирішення відводів і самовідводів; 6) визначення наявності чи відсутності підстав для відкладення розгляду скарги; 7) розгляд заяви про поновлення пропущеного строку подання скарги, якщо вона подана з протермінуванням; 8) розгляд заяв і клопотань учасників провадження; 9) початок розгляду скарги по суті – оголошення доповіді доповідачем; 10) заслуховування пояснень скаржника або оголошення доповідачем повного або скороченого змісту скарги, якщо скаржник відсутній; 11) заслуховування пояснень інших присутніх учасників провадження або оголошення доповідачем повного або скороченого змісту заперечень проти скарги, що надійшли від учасників провадження, які відсутні; 12) дослідження доказів, необхідних для розгляду скарги, зокрема заслуховування звукозапису розгляду справи державним інспектором;

13) заслуховування додаткових пояснень від учасників провадження; 14) ухвалення комісією рішення на закритій частині засідання.

Важливим аспектом адміністративного оскарження постанов має бути також чітке визначення меж розгляду скарги. Абсолютними межами, за які суб'єкт розгляду скарги не може вийти, мають бути межі протоколу про адміністративне правопорушення. Як правило, скарга також має розглядатися саме в межах доводів та вимог скаржника, однак комісія повинна мати повноваження за наявності підстав вийти за межі доводів та вимог скаржника, наприклад, у разі виявлення обставин, які є обов'язковими підставами скасування прийнятої постанови. Що стосується доказів, які досліджуються комісією, то, як правило, вони мають бути надані під час розгляду справи державним інспектором. У виняткових випадках можна дозволити подання нових доказів, але лише за умови, що їх не було на час розгляду справи, або якщо державний інспектор відмовив у їхньому дослідженні, або якщо вони не могли бути подані державному інспекторові з поважних причин.

КУпАП чітко визначає повноваження, які надані суб'єкту розгляду скарги за наслідками її розгляду, але не визначає підстави їх реалізації. Тому, задля більшої передбачуваності результатів розгляду справи, з метою дотримання принципу правової визначеності, важливо передбачити підставу реалізації кожного із закріплених у КУпАП повноважень. Зокрема, пропонується встановити, що комісія залишає постанову без зміни, а скаргу без задоволення, якщо оскаржувана постанова прийнята з додержанням норм матеріального права, є законною й обґрунтованою, а розгляд справи про адміністративне правопорушення відбувся без грубих порушень процедури.

Щодо підстав для надсилання справи на новий розгляд, то їх треба обмежити тими випадками, коли державний інспектор допустив грубе порушення процедури розгляду справи про адміністративне правопорушення, яке унеможливило її правильний розгляд, зокрема, у випадках, якщо: справу розглянуто за відсутності учасника провадження, який не був належно повідомлений про дату, час та місце її розгляду;

справу розглянуто за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, якщо вона зверталася із клопотанням про відкладення розгляду справи, яке державний інспектор зобов'язаний задовольнити; до участі у справі не було допущено захисника, якщо особа наполягала на його залученні; державний інспектор, який розглянув справу, підлягав відводу; орган, який розглянув справу, не був повноважний її розглядати; справу розглянуто на підставі протоколу про адміністративне правопорушення, який не відповідає вимогам закону та Інструкції або не надіслано особі, яка притягається до адміністративної відповідальності; відсутній звукозапис розгляду справи, якщо учасник провадження наполягав на його здійсненні; справа про адміністративне правопорушення ненаlejно оформлена (не прошита, не пронумерована, у ній відсутні документи, на які є посилання в постанові); постанова не підписана, або підписана не тим державним інспектором, який розглядав справу, або не містить обов'язкових реквізитів, необхідних для прийняття її змісту; у справі мала бути призначена експертиза, однак державний інспектор її не призначив. У разі надсилання справи на новий розгляд її треба передати іншому державному інспекторові, щоб гарантувати дотримання принципу неупередженості.

При цьому, якщо постанова оскаржується з підстав не грубого порушення процедури розгляду справи, а недоведеності обставин, які інспектор вважав встановленими, невідповідності висновків інспектора обставинам справи, порушення норм матеріального права, то важливо виключити передачу справи на новий розгляд з цих підстав і надати комісії повноваження провести повну перевірку законності прийнятої постанови. Надсилання справи на новий розгляд має бути винятковим, а не основним результатом розгляду скарги. Тому в Інструкції необхідно передбачити, що комісія скасовує постанову і закриває справу у випадках, якщо виявить хоча б одну з обставин, передбачених статтею 247 КУпАП або частиною другою статті 284 КУпАП, якщо така існувала на день розгляду справи.

Крім того, трапляються випадки, коли постанова про закриття справи оскаржується у зв'язку з тим, що державний інспектор зактив провадження не з тієї підстави, з якої воно

мало бути закритим. Наприклад, він уважав, що в діях особи має місце самовільне зайняття земельної ділянки, однак розмір заподіяної шкоди свідчить про наявність ознак кримінального, а не адміністративного правопорушення, тому закриття справи і надіслав її правоохоронному органу для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; натомість особа, щодо якої закрито справу, вважає, що складу правопорушення у її діях немає взагалі (ні адміністративного, ні кримінального). Іншим прикладом є ситуація, коли державний інспектор вважав, що особа вчинила адміністративне правопорушення, проте з часу його вчинення сплив строк, встановлений ст. 38 КУпАП, що і призвело до закриття справи; проте особа, щодо якої закрито справу, вважає, що таке рішення мало бути аргументоване саме відсутністю в її діях складу правопорушення, а не за спливом строку притягнення до відповідальності. Для цих випадків треба також надавати можливість комісії перевірити законність оскарженої постанови і встановити, що комісія скасовує постанову і закриває справу також у випадку, якщо державний інспектор закриття справи не з тієї підстави, на якій вона мала бути закриття.

Стосовно такого повноваження комісії, як зміна заходу стягнення, то необхідно передбачити, що це повноваження реалізується у тому разі, якщо комісія встановить, що стягнення, накладене державним інспектором на особу, є несправедливо суворим, позаяк не враховує характеру вчиненого правопорушення, особи порушника, ступеня його вини, майнового стану, пом'якшувальних обставин.

Водночас, окрім повноважень, які реалізує орган оскарження за наслідками розгляду скарги по суті, необхідно заповнити прогалину щодо обставин, які унеможливають вирішення скарги і призводять до зняття її з розгляду. Для цього в Інструкції треба передбачити положення про те, що комісія приймає рішення про зняття скарги з розгляду, якщо: 1) після прийняття скарги до розгляду скажник подав заяву про відкликання скарги; 2) з'ясовано, що постанова, на яку подана скарга, не підлягає оскарженню; 3) виявлено, що скажник не належить до осіб, які мають право оскаржити постанову; 4) комісія відмовила у задоволенні заяви про поновлення строку подання скарги; 5) доведено, що постанова оскаржена

тим самим скаржником до суду і судом відкрито провадження;
6) констатовано, що існує рішення комісії за скаргою цього ж скаржника на ту саму постанову. На відміну від повернення скарги, зняття скарги з розгляду має перешкоджати повторному зверненню того самого скаржника зі скаргою на ту саму постанову, проте не є перешкодою судовому оскарженню постанови.

ВИСНОВКИ

У результаті комплексного наукового опрацювання матеріально-правового та процедурного аспектів адміністративної відповідальності за правопорушення у сільськогосподарській галузі в Україні автори розв'язали нове наукове завдання та дійшли таких основних висновків.

1. Охарактеризовано, що адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами аграрного права. Під цим правопорушенням пропонується вважати передбачене КУпАП винне, протиправне, суспільно шкідливе діяння (дію або бездіяльність), вчинене суб'єктом адміністративного правопорушення, яке посягає на власність сільськогосподарських товаровиробників, порядок провадження сільськогосподарської діяльності та її окремих видів, а також на порядок використання земель, інших природних ресурсів, які використовуються у сільському господарстві, та сільськогосподарської техніки. Обґрунтовано, що під це визначення підпадають склади адміністративних правопорушень, передбачені статтями 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56, 77-1, 83-1, 90, 104, 104-1, 106-1, 106-2, 107-1, 107-2 і 108 КУпАП.

2. З'ясовано, що ознаками цих правопорушень є те, що суб'єктом їх вчинення виступає, як правило (в обов'язковому порядку чи як одна з альтернатив), спеціальний суб'єкт – переважно посадова особа; об'єкт правопорушень так чи так пов'язаний із засобами та результатами сільськогосподарської діяльності; об'єктивна сторона характеризується, як правило, активними діями і в абсолютній меншості випадків тільки бездіяльністю; переважають формальні склади правопорушень, а також є декілька суміжних складів кримінальних правопорушень (які, як правило, відрізняються матеріальним складом); об'єктивна сторона переважно передбачає такі ознаки, як спосіб та місце вчинення правопорушення; конкретна форма вини найчастіше не має юридичного значення для кваліфікації; відсутні привілейовані склади правопорушень.

3. Встановлено, що досліджувану групу правопорушень можна класифікувати:

- за ознакою суб'єкта: на правопорушення із загальним суб'єктом, правопорушення зі спеціальним суб'єктом та правопорушення, відповідальність за які передбачається окремо для загальних, а окремо – для спеціальних суб'єктів;

- за ознакою родового об'єкта: на адміністративні правопорушення, родовим об'єктом яких виступають суспільні відносини у сферах: здійснення права власності сільськогосподарських товаровиробників на землю, а також на посіви, насадження і врожай сільськогосподарських культур; дотримання порядку провадження сільськогосподарської діяльності та її окремих видів, зокрема насінництва, розсадництва, вирощування снодійного маку чи конопель, тваринництва, зокрема, племінної справи; використання земель;

- за формою обов'язкової ознаки об'єктивної сторони: на ті, що вчиняються тільки у формі дій; ті, що вчиняються лише у формі бездіяльності; ті, що можуть вчинятися як у формі дії, так і у формі бездіяльності;

- за формою вини: проступки, вина в яких виражається у формі як умислу, так і необережності; лише у формі умислу.

4. Визначено, що загальними ознаками норм, які встановлюють відповідальність за адміністративні проступки у сільськогосподарській галузі, є те, що: переважають диспозиції бланкетного характеру; відсутні абсолютно визначені санкції; переважають прості санкції; існує розмежування санкцій для загальних і спеціальних суб'єктів; відсутні заохочувальні норми.

5. За результатами дослідження складів окремих адміністративних проступків у сільськогосподарській галузі було сформульовано низку нових наукових положень, що мають значення для правозастосовної практики. Зокрема:

- доведено, що предметом самовільного зайняття земельної ділянки можуть бути нерозподілені земельні ділянки, але не можуть бути його предметом ті частини земної поверхні, які не мають встановлених меж і присвоєного кадастрового номера, за винятком тих, права на які виникли до 2004 року;

- виявлено, що чинна редакція ст. 104 КУпАП не встановлює відповідальність за пошкодження насаджень, які належать таким суб'єктам, як, наприклад, господарські товариства;

- обґрунтовано, що внесення недостовірних даних до документів з племінного обліку є адміністративним, а не кримінальним правопорушенням лише тоді, коли такі дії вчиняються з необережності;
- встановлено, що відсутність використання земельної ділянки само собою свідчить про наявність порушення правил використання земель;
- аргументовано, що для розмежування правопорушень, передбачених ст. ст. 53-3 і 53-4 КУпАП, необхідно встановити, чи має особа, яка переносить ґрунтовий покрив, речові права на земельну ділянку, з якої відбувається заволодіння;
- з'ясовано, що порушення проекту землеустрою передбачає відповідальність або за спеціальною нормою ст. 53-3 КУпАП, або за загальною нормою ст. 55 КУпАП;
- констатовано схожість диспозицій норм ст. 77-1 КУпАП і ст. 245 КК України, які мають сферу перетину і потребують законодавчого розмежування;
- доведено, що для розмежування дій, що кваліфікуються за ч. 2 ст. 90 КУпАП і за ст. 248 КК України, має значення спосіб вчинення протиправних дій стосовно об'єкта тваринного світу.

6. Констатовано, що суб'єктами, які здійснюють виявлення адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі і збирають докази факту вчинення правопорушень, є: державні інспектори з контролю за використанням та охороною земель Держгеокадастру й органів місцевого самоврядування, громадські інспектори з контролю за використанням та охороною земель, посадові особи ДСНС, громадські інспектори з охорони довкілля, державні фітосанітарні інспектори, посадові особи Держпродспоживслужби, посадові особи Держекоінспекції, посадові особи, уповноважені на те виконавчими комітетами (а у населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, виконавчими органами, що виконують їхні повноваження) сільських, селищних, міських рад, а також посадові особи органів Національної поліції. Крім того, збирання доказів у справах про адміністративні правопорушення є правом сторони захисту і потерпілого. Виявлення правопорушення може здійснюватися шляхом розгляду заяв і повідомлень громадян, ініціювання позапланового заходу державного

нагляду (контролю), зокрема громадянами (заявниками), правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, а також може відбуватися з власної ініціативи уповноважених суб'єктів.

7. Доведено, що до засобів доказування факту вчинення адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі належать: протокол про адміністративне правопорушення, акт фіксації виявленого правопорушення, акт обстеження земельної ділянки, акти обстеження підприємств, установ, організацій і об'єктів, акт перевірки, документи щодо використання та охорони земель (з-поміж іншого, правовстановлювальні документи), інформація з державних реєстрів і кадастрів, проекти землеустрою та рішення про їх затвердження, акти приймання-передачі межових знаків, посадові інструкції та накази про призначення відповідальних осіб, заява потерпілого та додані до неї документи, пояснення осіб (потерпілих, свідків, особи, яка притягується до відповідальності), рапорти посадових осіб, матеріали фото-, кіно-, відеозйомки і звукозапису, результати експертиз (зокрема, хімічного складу ґрунту, екологічної обґрунтованості здійснення захисту рослин, установлення біологічного походження об'єктів тваринного і рослинного світу, генетичної експертизи походження та аномалій тварин), результати лабораторних досліджень насіння, а також довідки, матеріали й інші відомості, отримані суб'єктом збирання доказів.

8. Виявлено, що стадіями провадження у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі є адміністративне розслідування, розгляд справи, перегляд постанови та виконання постанови. Суб'єктами, які уповноважені на розгляд справ щодо досліджуваної групи правопорушень, є Держгеокадастр, виконавчі комітети і виконавчі органи місцевих рад, Держпродспоживслужба, Держекоінспекція, суди, адміністративні комісії, ДСНС, Національна поліція. Найбільша кількість складів правопорушень підвідомча органам Держгеокадастру. Процедура розгляду справ визначена нормами КУпАП та в більшості суб'єктів також підзаконними нормативно-правовими актами (інструкціями), які переважно повторюють норми КУпАП. Цими ж актами визначено можливість і порядок адміністративного оскарження постанов

Держгеокадастру, Держпродспоживслужби, Держекоінспекції, ДСНС і Національної поліції.

9. Доведено, що типовими порушеннями процедури розгляду справ про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі є: розгляд справи органом, до компетенції якого вона не належить, використання застарілої нормативно-правової бази, неповідомлення особи про дату, час та місце розгляду справи, помилка в постанові щодо правової кваліфікації діяння, порушення строку накладення адміністративного стягнення, поверхневий підхід до з'ясування фактичних обставин справи, неналежна перевірка факту надсилання (вручення) особі копії саме того протоколу, який є предметом розгляду, відсутність у постанові реквізитів, передбачених законом, нечіткість викладення суті правопорушення у постанові.

10. Визначено, що перспективними напрямками підвищення ефективності адміністративної відповідальності за правопорушення у сільськогосподарській галузі (в матеріально-правовому аспекті) є: заповнення прогалини щодо відповідальності за самовільне зайняття земельної ділянки (щодо нерозподілених земельних ділянок); надання правової охорони насадженням будь-яких фізичних та юридичних осіб (а не лише тих суб'єктів, які зазначені в ч. 1 ст. 104 КУпАП); систематизація адміністративної відповідальності за порушення правил насінництва і розсадництва; запровадження відповідальності осіб, які зайняли земельну ділянку самовільно, за незнищення дикорослих нарковмісних рослин; уніфікація термінології у ст. 107-2 КУпАП щодо такого суб'єкта правопорушення, як уповноважена особа; запровадження адміністративної відповідальності за невикористання земельної ділянки (з відтермінуванням цієї зміни до припинення або скасування воєнного стану); запозичення зарубіжного досвіду диференціації адміністративної відповідальності за правопорушення, предметом яких є земельна ділянка, залежно від площі такої ділянки; розв'язання проблеми конкуренції норм, які передбачають відповідальність за порушення вимог проекту землеустрою; запровадження відповідальності за пошкодження межових знаків; розмежування відповідальності за порушення правил технічної експлуатації сільськогосподарської техніки, вчинене вперше і вчинене повторно протягом року.

11. Стверджено, що вдосконалення провадження у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі має ґрунтуватись на дотриманні принципів такого провадження, серед яких визначальне місце посідають презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини. Запропоновано вдосконалити порядок провадження у справах досліджуваної категорії шляхом: розширення встановлених КУпАП повноважень державних інспекторів з контролю за використанням та охороною земель щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення; усунення прогалини щодо суб'єктів, уповноважених складати протоколи про правопорушення, передбачені статтями 104-1 і 108 КУпАП; надання державним інспекторам у сфері державного контролю за використанням та охороною земель повноважень витребувати документи, які стосуються набуття права власності, права користування на земельні ділянки, а також документації із землеустрою, а також вилучати зразки ґрунту та направляти їх на експертизу; розширення кола проступків, щодо яких допускається складання протоколів громадськими інспекторами, а також розробка і прийняття Держгеокадастром та Держекоінспекцією положень про громадських інспекторів з контролю за використанням та охороною земель; встановлення обов'язковості проведення експертизи для визначення належності об'єктів тваринного і рослинного походження до конкретного біологічного таксону у справах про правопорушення, передбачені ст. ст. 90, 106-1 і 106-2 КУпАП; унормування правового статусу і повноважень осіб, уповноважених виконавчими органами місцевих рад здійснювати розгляд справ про адміністративні правопорушення; оновлення підзаконної нормативної бази для оформлення Держпродспоживслужбою адміністративних матеріалів за ст. ст. 104-1 і 108 КУпАП; детальніша регламентація процедури розгляду справи державними інспекторами Держгеокадастру: розмежування функцій складання протоколу і розгляду справи між різними інспекторами, аудіофіксація засідань на вимогу учасника провадження, встановлення правил відводу інспектора, детальніша регламентація підготовки справи до розгляду та процедури розгляду справи, визначення підстав для обов'язкового відкладення її розгляду, деталізація вимог до змісту постанови у справі; утворення

при Держгеокадастрі колегіального органу для розгляду скарг на постанови та регламентація процедури розгляду скарг: встановлення вимог до скарги та підстав її повернення і зняття з розгляду, запровадження колегіальності розгляду питання про поновлення строку подання скарги, формалізація кожної стадії розгляду скарги, закріплення конкретних підстав здійснення кожного з наданих КУпАП повноважень за наслідками розгляду скарги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Белікова О. В. Юридичний склад адміністративного правопорушення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2013. № 3 (41). С. 22–28.
2. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.
3. Бортник Н., Єсімов С. Зміст адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 855. С. 38–47.
4. Буга В. В. Об'єктивні ознаки правопорушень у сфері будівництва. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 333–339.
5. Васильєва Н. С. Підстави адміністративної відповідальності за правопорушення у сільському господарстві. *Європейські перспективи*. 2014. № 8. С. 97–101.
6. Вдовічен В. А., Пилип Я. Ю. Правова природа дискреційних повноважень в застосуванні адміністративної відповідальності. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 23. С. 128–135.
7. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 8 червня 2015 року у справі № 199/4104/15-к за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, відповідальність за який передбачена ч. 1 ст. 239-1 КК України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44780760>.
8. Волченко М. В. Об'єкт та об'єктивна сторона адміністративних правопорушень в галузі тваринного світу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 5. С. 80–85.
9. Гарат М. Р. Об'єкт адміністративних правопорушень у сфері містобудівної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 217–219. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/49.pdf.

10. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність: сутність та окремі проблеми трансформації на сучасному етапі. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»*. 2007. № 1 (2). С. 55–57.
11. Гришина Н. В. Адміністративна і кримінальна відповідальність: порівняльна характеристика. *Часопис з юридичних наук*. 2014. URL: <https://periodicals.karazin.ua/jls/article/view/1663/1407>.
12. Долгополов А. М. Співвідношення пізнання та доказування у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 609–610. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/153.pdf.
13. Долинська М. С., Заболотна Н. Я., Марич Х. М. Аграрне право : навчальний посібник. Львів : Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2020. 252 с.
14. Дрофич Ю. В. Особливості юридичного складу адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 4. С. 242–247. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/46.pdf>.
15. Євдокимов Д. А. Особливості та специфіка здійснення адміністративного розслідування в справах про адміністративні правопорушення, розгляд яких віднесено до компетенції органів Національної поліції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 3. С. 72–79.
16. Ємець Л. О. Система та склад адміністративних правопорушень в сфері екологічної безпеки. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. № 1. С. 34–48.
17. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
18. Запотоцька О. В. Особливості адміністративного провадження щодо порушення вимог законодавства, будівельних

- норм, стандартів і правил під час будівництва. *Право та державне управління*. 2022. № 2. С. 271–278.
19. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
  20. Иванцов В. О. Принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення: систематизація та розкриття змісту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Т. 3. С. 137–141.
  21. Іманов К. Х. Правові ознаки шкоди, що заподіяна адміністративним правопорушенням. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2–4. С. 65–68.
  22. Ковалів М. В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 240–248.
  23. Ковальова О. В. Принципи провадження в справах про адміністративні правопорушення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3. Ч. 1. С. 26–31.
  24. Кодекс адміністративних правопорушень Грузії 1984 року зі змінами (საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი). URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/28216?publication=559>.
  25. Кодекс Литовської Республіки про адміністративні правопорушення 2015 року зі змінами (Lietuvos Respublikos Administracinių Nusižengimų Kodeksas). URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>.
  26. Кодекс Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення 2014 року зі змінами (Қазақстан Республикасының Кодексі Әкімшілік құқық бұзушылық туралы). URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>.
  27. Кодекс Республіки Молдова про правопорушення 2008 року зі змінами (Codul Contravențional Al Republicii Moldova). URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134573&lang=ro.
  28. Кодекс Республіки Польща про правопорушення 1971 року зі змінами (Kodeks wykroczeń). URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-wykroczen-16788218>.

29. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
30. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#n930>.
31. Кожура Л. О. Юридичний аналіз суб'єкту та суб'єктивної сторони складу адміністративних правопорушень, що порушують право на охорону здоров'я осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. Т. 2. С. 29-31. URL: http://www.lsej.org.ua/2-2_2020/9.pdf.
32. Колобишко В. В. Об'єктивні ознаки адміністративних правопорушень, які посягають на права і свободи осіб з інвалідністю. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 9. С. 157-163.
33. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право). Київ, 2008. 256 с.
34. Константинов С. Ф., Сокурченко В. В. Протиправність діянь: критерії розмежування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. № 6. С. 312-319.
35. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
36. Кримінальний кодекс України (1960 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05/ed20031030>.
37. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
38. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
39. Куліш А. М., Резнік О. М. Адміністративні правопорушення та відповідальність (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2019. 98 с.
40. Латвійський кодекс адміністративних правопорушень 1984 року зі змінами (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss). URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=89648>.
41. Лук'янець Д. М. Про процесуальну форму адміністративної відповідальності. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2012. № 1. Частина 1. С. 184-188.

42. Мазуренко В. Г. Сільське господарство як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 7. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-01-19/2023-7-01-19>.
43. Менів Л. Д. Суб'єктивна сторона адміністративних порушень законодавства про захист прав споживачів. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 108–113.
44. Нерода М. А. Особливості визначення суб'єкта адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 4 (78). С. 130–134.
45. Новицька М. В. Ступінь суспільної небезпеки як одна з основних ознак адміністративних правопорушень. *Правові новели*. 2020. № 11. С. 204–211.
46. Оксентюк А. М. Виявлення адміністративних проступків у сільськогосподарській галузі та збирання доказів у цих справах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 269–273. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/65>.
47. Оксентюк А. М. Напрямки вдосконалення провадження у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі. *International scientific conference The latest law developments : Conference Proceedings (April 3–4, 2024. Wloclawek, Republic of Poland)*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. P. 201–209.
48. Оксентюк А. М. Поняття та ознаки адміністративних правопорушень в сільськогосподарській галузі. *Правові новели*. 2024. № 22. Том 2. С. 124–131.
49. Оксентюк А. М. Процедура розгляду справ про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі. *International scientific conference "Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system" : conference proceedings (February 7–8, 2024. Riga, the Republic of Latvia)*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. P. 240–249.
50. Оксентюк А. М. Удосконалення адміністративної відповідальності за правопорушення в сільськогосподарській

- галузі в Україні: матеріально-правовий аспект. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 1 (61). С. 199–206.
51. Оксентюк А. М. Характеристика складів окремих адміністративних проступків у сільськогосподарській галузі. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 357–366.
  52. Панасюк О. В. Щодо характеристики принципів провадження в справах про адміністративні правопорушення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Т. 5. Ч. 2. С. 106–109.
  53. Плугатар Т. А. Характеристика стадій проваджень у справах про адміністративні правопорушення, які здійснюються органами Національної поліції України. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2 (36). С. 92–99. URL: https://naukaipravoohorona.com/journal/ukr/2017_2/15.pdf.
  54. Положення про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Понінківської селищної ради, затверджене рішенням виконавчого комітету Понінківської селищної ради від 8 липня 2020 року № 697. URL: <https://poninkivska-gromada.gov.ua/polozhennya-pro-administrativnu-komisiju-11-47-24-22-07-2020/>.
  55. Порядок здійснення державного контролю за використанням та охороною земель усіх категорій і форм власності на території Піщанської сільської ради Золотоніського району Черкаської області (додаток до рішення Піщанської сільської ради від 12.12.2023 р. № 50-20/VIII). URL: https://rada.info/upload/users_files/26358963/docs/1bb5f586d2886a654923953ba9a7e402.pdf.
  56. Постанова Бериславського районного суду Херсонської області від 07.09.2016 р. у справі № 647/1796/16-п за результатами розгляду справи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 106-2 КУпАП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/61164107>.
  57. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05.07.2023 р. у справі № 912/2797/21 про визнання недійсними рішення, договору та зобов'язання повернути земельну ділянку. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112664880>.

58. Постанова Верховного Суду від 02.10.2020 р. у справі № 912/3295/18 про стягнення штрафу та пені. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91939649>.
59. Постанова Верховного Суду від 29.03.2023 р. у справі № 563/376/22-ц про витребування майна з чужого незаконного володіння. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110083750>.
60. Постанова Верховного Суду від 29.04.2020 р. у справі № 2340/4521/18 про визнання протиправним та скасування розпорядження. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89035660>.
61. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 4 липня 2023 року у справі № 594/363/23 про скасування постанови. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111981549>.
62. Постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 31 жовтня 2022 року у справі № 545/2271/21 про визнання протиправною та скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107034755>.
63. Постанова Івано-Франківського апеляційного суду від 28 березня 2023 року у справі № 353/56/23 про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 90 КУпАП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109833391>.
64. Постанова Кременецького районного суду Тернопільської області від 13 квітня 2022 року у справі № 601/576/22 про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 77-1 КУпАП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103935059>.
65. Постанова Одеського апеляційного адміністративного суду від 13 жовтня 2010 року у справі № 2-а-89/09/2118 про скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58585257>.
66. Постанова Теофіпольського районного суду Хмельницької області від 19 липня 2021 року у справі № 685/962/21 про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 106-2 КУпАП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98407319>.
67. Постанова Тростянецького районного суду Сумської області від 14 жовтня 2010 року у справі № 2-а-1125/10 про

- визнання незаконною та скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65322987>.
68. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою збереження довкілля (щодо посилення відповідальності за дії, спрямовані на забруднення атмосферного повітря та знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу)». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/25107>.
  69. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про громадський контроль за використанням та охороною земель». URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47717&pf35401=269277>.
  70. Про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Новоушицької селищної ради : рішення Новоушицької селищної ради від 29 вересня 2022 року № 1. URL: https://novagromada.gov.ua/sites/novagromada.gov.ua/files/document_files/29.09.2022.1%2C.%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%96%D1%8F.doc.
  71. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25 червня 1992 року № 2498-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text>.
  72. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України : Указ Президента України від 20 червня 2019 року № 419/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419/2019#Text>.
  73. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
  74. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою збереження довкілля щодо посилення відповідальності за дії, спрямовані на забруднення атмосферного повітря та знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу : Закон України від 13 квітня 2020 року № 556-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-20#n10>.
  75. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від

- 28 грудня 2016 року № 1051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2016-%D0%BF#Text>.
76. Про деерадьянізацію законодавства України : Закон України від 21.04.2022 р. № 2215-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#Text>.
77. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 7 липня 2011 року № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>.
78. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>.
79. Про Державну інспекцію сільського господарства України : Указ Президента України від 13 квітня 2011 року № 459/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459/2011#Text>.
80. Про затвердження Вимог до технічного стану тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів : наказ Міністерства аграрної політики України від 06.05.2009 р. № 316. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0462-09#Text>.
81. Про затвердження Інструкції з бонітування птиці, Інструкції з ведення племінного обліку у птахівництві та зразків форм племінного обліку : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 22 січня 2019 року № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0145-19#n8>.
82. Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень : наказ Міністерства юстиції України від 2 квітня 2012 року № 512/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#Text>.
83. Про затвердження Інструкції з оформлення державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19 січня 2017 року № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0173-17#Text>.

84. Про затвердження Інструкції з оформлення Державною екологічною інспекцією України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 5 липня 2004 року № 264. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0934-04#Text>.
85. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, ветеринарної медицини : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10 квітня 2019 року № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0661-19#Text>.
86. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 листопада 2015 року № 1376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#Text>.
87. Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами Державної інспекції сільського господарства України та її територіальних органів матеріалів про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил технічної експлуатації тракторів, комбайнів, інших самохідних сільськогосподарських машин і правил техніки безпеки під час їх експлуатації : наказ Міністерства аграрної політики України від 26 жовтня 2009 року № 755. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1231-09#Text>.
88. Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 липня 2016 року № 725. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1162-16#Text>.
89. Про затвердження Інструкції з оформлення спеціально уповноваженими органами виконавчої влади у сфері захисту рослин матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства аграрної політики України від 13 квітня 2007 року № 258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0258555-07#Text>.

90. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
91. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель, і визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру та виконавчими органами сільських, селищних, міських рад : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 року № 801. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/801-2018-%D0%BF#Text>.
92. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 року № 963. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-%D0%BF#Text>.
93. Про затвердження Переліку видів тварин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 27 червня 2018 року № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0847-18#n15>.
94. Про затвердження Положення про адміністративні комісії Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 09.03.1988 р. № 5540-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5540-11#Text>.
95. Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 27 лютого 2002 року № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02#Text>.
96. Про затвердження Положення про департамент муніципальної варти Луцької міської ради в новій редакції :

- рішення Луцької міської ради від 22 грудня 2021 року № 24/71. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/16391232092680475-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-departament-munitsipalnoi-varti-lutskoi-miskoi-radi-v-noviy-redaktsii>.
97. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 року № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text>.
  98. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 року № 667. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF#Text>.
  99. Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр тварин : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25 вересня 2012 року № 578. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1713-12#n246>.
  100. Про затвердження Положення про сертифікат племінних (генетичних) ресурсів та зразків форм сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 17 листопада 2011 року № 629. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1422-11#Text>.
  101. Про затвердження Порядків проведення сертифікації, видачі та скасування сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал та форм сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 року № 1210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210-2023-%D0%BF#n15>.
  102. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 року № 1051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-p#n19>.
  103. Про затвердження Порядку випалювання сухої рослинності або її залишків : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 12 серпня 2021 року № 541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1311-21#Text>.

104. Про затвердження Порядку відомчої реєстрації та зняття з обліку тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2009 року № 694. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694-2009-%D0%BF#Text>.
105. Про затвердження Порядку організації охорони об'єктів і приміщень, у яких культивуються, використовуються, зберігаються та знищуються нарковмісні рослини, а також використовується, зберігається та знищується отримана з них готова продукція чи відходи таких рослин : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 жовтня 2010 року № 507. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE19005?an=379>.
106. Про затвердження Порядку оформлення Головним державним фітосанітарним інспектором України, головними державними фітосанітарними інспекторами в Автономній Республіці Крим, областях, їх заступниками та державними фітосанітарними інспекторами матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 6 вересня 2013 року № 534. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1657-13#Text>.
107. Про затвердження Порядку охорони геодезичних пунктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року № 836. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/836-2017-%D0%BF#Text>.
108. Про затвердження Порядку планування та здійснення державного нагляду (контролю) у сфері насінництва та розсадництва та Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері насінництва та розсадництва : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 28 листопада 2013 року № 701. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0094-14#n8>.
109. Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом : Постанова

- Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 року № 589. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/589-2009-п#Text>.
110. Про затвердження Порядку проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 1996 року № 295. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-96-%D0%BF#Text>.
  111. Про затвердження Правил охорони праці у сільськогосподарському виробництві : наказ Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 р. № 1240. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1090-18#Text>.
  112. Про затвердження Правил технічної експлуатації тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів : наказ Міністерства аграрної політики України від 06.04.2010 р. № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0509-10#Text>.
  113. Про затвердження Правил утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2020-%D0%BF#n9>.
  114. Про затвердження Умов запобігання розкраданню рослин, включених до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 року № 1026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1026-2008-%D0%BF#Text>.
  115. Про затвердження уніфікованої форми акта, що складається за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері використання та охорони земель, та інших форм розпорядчих документів : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 4 вересня 2023 року № 1625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1787-23#n12>.

116. Про захист рослин : Закон України від 14 жовтня 1998 року № 180-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180-14#n45>.
117. Про землеустрій : Закон України від 22 травня 2003 року № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.
118. Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 4 липня 2002 року № 37-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15#Text>.
119. Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 4 червня 2009 року № 1445-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445-17#Text>.
120. Про колективне сільськогосподарське підприємство : Закон України від 14 лютого 1992 року № 2114-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-12#Text>.
121. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22 лютого 2000 року № 1478-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text>.
122. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
123. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-вр#Text>.
124. Про насіння і садивний матеріал : Закон України від 26 грудня 2002 року № 411-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15#Text>.
125. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
126. Про оренду землі : Закон України від 6 жовтня 1998 року № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.
127. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.
128. Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>.

129. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
130. Про племінну справу у тваринництві : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3691-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12#Text>.
131. Про погодження Положення про громадський контроль за використанням та охороною земель на території Івано-Франківської міської ради: рішення 37 сесії Івано-Франківської міської ради 6 демократичного скликання від 8 серпня 2013 року № 1189-37. URL: <http://www.namvk.if.ua/dt/8425/>.
132. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) : Закон України від 5 червня 2003 року № 899-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899-15#Text>.
133. Про рослинний світ : Закон України від 9 квітня 1999 року № 591-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>.
134. Про скасування деяких наказів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 року № 169-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2017-%D1%80#n10>.
135. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років : Закон України від 18.01.2001 р. № 2238-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-14#Text>.
136. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n17>.
137. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>.
138. Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність : Закон України від 23 грудня 1998 року № 353-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-14#Text>.
139. Про уповноваження посадових осіб Комунального підприємства «Калинівська варта» Калинівської селищної

- ради на складання протоколів про адміністративні правопорушення : рішення виконавчого комітету Калинівської селищної ради Васильківського району Київської області від 11 вересня 2020 року № 61-07. URL: <https://www.kalynivskarada.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/Рішення-про-уповноваження-на-складання-адмін-протоколів-1.pdf>.
140. Про уповноваження посадових осіб щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення: рішення виконавчого комітету Луцької міської ради від 17 лютого 2016 року № 107-1. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/pro-upovnovazhennya-posadovyh-osib-shchodo-skladannya-protokoliv-pro-administratyvni>.
141. Про управління відходами : Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>.
142. Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>.
143. Про Червону книгу України : Закон України від 7 лютого 2002 року № 3055-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>.
144. Рекуненко Т. Доказування в процесі розгляду справ про адміністративні правопорушення. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 169–173.
145. Рішення Бережанського районного суду Тернопільської області від 8 червня 2021 року у справі № 593/268/21 про визнання протиправною та скасування постанови про накладання адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97813866>.
146. Рішення Біловодського районного суду Луганської області від 23 вересня 2021 року у справі № 408/785/21-а про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99821364>.
147. Рішення Борщівського районного суду Тернопільської області від 26 квітня 2023 року у справі № 594/363/23 про скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110499935>.

148. Рішення Брусилівського районного суду Житомирської області від 19.02.2021 р. у справі № 275/1145/20 про визнання постанови про адміністративне правопорушення протиправною та її скасування. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95007309>.
149. Рішення Василівського районного суду Запорізької області від 3 березня 2020 року у справі № 311/2615/19 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88452646>.
150. Рішення Вільнянського районного суду Запорізької області від 22 жовтня 2018 року у справі № 314/2956/18 про скасування постанов у справах про адміністративні правопорушення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77438293>.
151. Рішення Долинського районного суду Івано-Франківської області від 28 січня 2021 року у справі № 343/1622/20 про визнання незаконними та скасування постанов. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94606947>.
152. Рішення Кіцманського районного суду Чернівецької області від 24 лютого 2022 року у справі № 718/12/22 про визнання протиправною та скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103570307>.
153. Рішення Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 6 жовтня 2020 року у справі № 577/3277/20 про скасування постанови про накладання адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92060992>.
154. Рішення Конституційного Суду України від 16.04.2009 р. № 7-рп/2009 у справі № 1-9/2009 за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09#Text>.
155. Рішення Коростишівського районного суду Житомирської області від 24 травня 2022 року у справі № 240/30927/21 про визнання протиправними дій та скасування постанови

- про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104477889>.
156. Рішення Менського районного суду Чернігівської області від 13 жовтня 2020 року у справі № 738/1197/20 про скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності та закриття провадження у справі. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92188335>.
157. Рішення Нижньосірогозького районного суду Херсонської області від 31 липня 2020 року у справі № 659/442/20 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90772565>.
158. Рішення Новоодеського районного суду Миколаївської області від 21 липня 2021 року у справі № 490/3008/21 про визнання протиправною та скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98455129>.
159. Рішення Решетилівського районного суду Полтавської області від 23 грудня 2022 року у справі № 546/663/22 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108165094>.
160. Рішення Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 18 лютого 2019 року у справі № 683/203/19 про скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80113324>.
161. Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівців від 7 вересня 2022 року у справі № 727/10723/21 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106466988>.
162. Рішення Шполянського районного суду Черкаської області від 29 січня 2020 року у справі № 710/1669/19 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87262560>.
163. Рішення Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 20 червня 2019 року у справі № 674/2008/18 про визнання протиправною та скасування постанови

- про накладення адміністративного стягнення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82781450>.
164. Самойлович А. А. Об'єктивна сторона корупційних адміністративних правопорушень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. № 58. С. 54–57.
165. Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. Теоретичні аспекти знань про склад правопорушення та їх практичне значення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 56–60.
166. Семенко Б. М. Адміністративна відповідальність за правопорушення у галузі будівництва : автореф. дис. ... наук. ступ. к. ю. н., спец. : 12.00.07. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 16 с.
167. Словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/>.
168. Статут Комунального підприємства «Калинівська варта» Калинівської селищної ради, затверджений рішенням Калинівської селищної ради № 835-49-VII від 12 червня 2020 року. URL: <https://www.kalynivskarada.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/Статут-Варта.pdf>.
169. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
170. Удалова Л. Д., Письменний Д. П., Азаров Ю. І. та інші. Теорія судових доказів у питаннях і відповідях : навчальний посібник. Київ : Видавець, 2015. 134 с.
171. Ус О. В. Кваліфікація злочину, передбаченого бланкетною диспозицією. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 2. С. 179–186.
172. Фазикош О. В. Особливості провадження в справах про адміністративні правопорушення та його принципи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Вип. 35. Ч. 1. Т. 3. С. 36–40.
173. Федорчак І. В. Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у сфері земельних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. № 24. Т. 3. С. 137–140.
174. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

175. Шаповал Т. Б. Поняття, види та принципи провадження у справах про адміністративне правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 368–370. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/83.pdf.
176. Шоптенко С. С. Зміст і стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 5. Т. 2. С. 74–77.
177. Яковенко Є. О. Одержання доказів за різними процесуальними законами та їх застосування національним судом. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 1 (67). Том 1. С. 168–175. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2020/part_1/30.pdf.
178. Ярмакі Х. П. Докази в справах про адміністративні правопорушення та їх оцінка. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 116–120.
179. Ярова Р. В. Вина як ознака адміністративного проступку спеціальних суб'єктів – водіїв автотранспортних засобів. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 168–172.

Наукове видання

БОРОВИК Андрій Володимирович
ОКСЕНТЮК Андрій Миколайович
ДЕРЕВ'ЯНКО Наталія Зеновіївна

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗІ

Монографія

Дизайн обкладинки	<i>Анастасія Юдашкіна</i>
Технічний редактор	<i>Оксана Гринюк</i>
Верстання	<i>Юлія Семенченко</i>

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 18.02.2025 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Bandera Pro. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 12,21. Наклад 300. Замовлення № 009м-0125.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.